

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Michał Apollo

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej: [Zał. A]

Dyplomy

- **2017:** doktor nauk o Ziemi w zakresie geografii: Instytut Geografii, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Polska; Tytuł pracy: *Środowiskowe skutki wysokogórskiej turystyki wspinaczkowej (na przykładzie wybranych obszarów Himalajów)*. Promotor: Prof. dr hab. Władysław Andrejczuk (Uniwersytet Warszawski, Polska); Promotor pomocniczy: Prof. dr Suman S. Bhattarai (Tribhuvan University, Nepal).
- **2008:** mgr geografii: Instytut Geografii, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Polska; Tytuł pracy: *Walory przyrodnicze Kenii*; Promotor Prof. dr hab. Zbigniew Długosz (Instytut Geografii, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie).

Studia i certyfikaty podyplomowe

- **2025:** Certyfikat podyplomowy: Climate Change; Department for Continuing Education, University of Oxford, UK; Tytuł pracy: *The 2°C limit as a systemic challenge: an interdisciplinary analysis of environmental, social and political barriers*; Promotor: Prof. dr Charles Williams (University of Bristol, UK).
- **2015:** Certyfikat podyplomowy: Sztuka Nauczania dla Nauczycieli Akademickich i Doktorantów; Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska.
- **2013:** Studia podyplomowe: Rozwój w dobie globalizacji - Global Development; Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Uniwersytet Warszawski, Polska; Tytuł pracy: *Dual pricing – two points of view (citizen and non-citizen). Case of entrance fees in tourist facilities in Nepal*; Promotor: dr Krzysztof Trzciniński (Uniwersytet Warszawski).

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

- **1.03.2022 – obecnie:** Wydział Nauk Przyrodniczych, Uniwersytet Śląski, Polska.
- **1.10.2015 – 28.02.2022:** Wydział Geograficzno-Biologiczny, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska.

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Spis treści

4.A. Omówienie głównego osiągnięcia naukowego: <i>Postrzeżenie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych</i>	5
4.A.1. Wstęp do problematyki [opisany szczegółowo w PN2]	6
4.A.1.1. Góry i ich mieszkańcy	6
4.A.1.2. Turystyka górską i jej wpływ na mieszkańców	7
4.A.1.3. Zarządzanie turystyką górską w kontekście czynnika wysokościowego w relacjach gość-gospodarz	10
4.A.1.4. Wysokość bezwzględna terenu jako czynnik determinujący wpływ turystyki na aspekty społeczne, kulturowe i gospodarcze lokalnych społeczności	12
4.A.1.5. Podsumowanie	13
4.A.2. Podejście metodologiczne oraz ramy przestrzenne, czasowe i koncepcyjne projektu	13
4.A.2.1. Przedmiot, problem i cele badań	13
4.A.2.2. Metody badawcze	14
4.A.2.2. Obszar badań	15
4.A.2.3. Zakres czasowy	16
4.A.2.4. Wstępne ramy koncepcyjne	17
4.A.3. Wnioski [PN1; PN2; PN3]	19
4.A.3.1. Czy wysokość bezwzględna terenu górskiego wpływa na relacje między gospodarzem a gościem? [PN1]	19
4.A.3.2. Turystyka górską, wysokość bezwzględna terenu i pozioma strefowość obszarowa w odbiorze turystyki przez mieszkańców osad górskich [PN2]	22
4.A.3.3. Czy wysokość bezwzględna terenu zamieszkania wywołuje dylemat rozwoju transportu w peryferyjnych obszarach górskich [PN3]	31
4.A.4. Opis realizacji celów (wkład w rozwój dyscypliny)	33
4.A.4.1. Główny (naukowo-poznawczy) cel badania (Wkład w rozwój dyscypliny: rozwinięcie modelu irytacji Doxeya)	33
4.A.4.2. Cel metodyczny badania (Wkład w rozwój dyscypliny: ramy koncepcyjne badań relacji gospodarz-gość)	34
4.A.4.3. Cel aplikacyjny (Wkład w rozwój dyscypliny: opracowanie szczegółowych wytycznych co do optymalizacji wzajemnych oddziaływań gospodarz-gość na różnych wysokościach)	37
4.B. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze	38
4.B.1. Degradacja środowiska przyrodniczego w obszarach gór wysokich	38
4.B.2. Zarządzanie obszarami w regionach górskich oraz wyzwania instytucjonalne i środowiskowe (w szczególności obszarami chronionymi)	40
4.B.3. Turystyka pielgrzymkowa na obszarach górskich	41
4.B.4. Zjawisko peak-baggingu oraz postulaty korekty wysokości szczytów	42
4.B.5. Strategie przeciwdziałania ubóstwu oraz nierównościom społecznym (z uwzględnieniem turystyki)	43
4.B.6. Relacje polsko-ukraińskie w czasie inwazji rosyjskiej	44
4.B.7. Badania zintegrowane z perspektywą studiów nad płcią (gender studies)	45
5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej	46
5.1. Projekty badawcze finansowane w ramach konkursów zewnętrznych (6 projektów) i wewnętrznych (5 projektów) [zał. B lub link]	46
5.2. Staże naukowe i wyjazdy studyjne [zał. C lub link]	51
5.3. Nagrody i stypendia [zał. D lub link]	54
5.4. Uczestnictwo w międzynarodowych gremiach i czasopismach naukowych	56
5.5. Opieka naukowa i recenzje naukowe	58
5.5.1. Opieka naukowa [zał. E lub link]	58
5.5.2. Recenzje naukowe	58
5.6. Konferencje naukowe	59
6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę	59
6.1. Działalność dydaktyczna	59
6.2. Organizacyjna [zał. E lub link]	59
6.3. Działalność popularyzująca	61
7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej	64
Literatura	67

Jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. Zm.) wykazuję:

- (1) **osiągnięcie główne** (4.A) *Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych* składające się z cyklu powiązanych tematycznie **trzech prac naukowych** (dwa artykuły oraz monografia); [zał.: PN1; PN2; PN3]
- (2) **pozostałe osiągnięcia** (4.B) naukowo-badawcze (opublikowane prace nowatorskie) dotyczące kwestii:
 - Degradacji środowiska przyrodniczego w obszarach gór wysokich;
 - Zarządzania obszarami w regionach górskich oraz wyzwania instytucjonalne i środowiskowe (w szczególności obszarami chronionymi);
 - Turystyki pielgrzymkowej na obszarach górskich;
 - Zjawisko peak-baggingu oraz postulatów korekcyjnych wysokości szczytów górskich;
 - Strategii przeciwdziałania ubóstwu oraz nierównościom społecznym (z uwzględnieniem turystyki);
 - Relacji polsko-ukraińskich w czasie inwazji rosyjskiej;
 - Badań zintegrowanych z perspektywą studiów nad płcią (gender studies).

O mnie: Jestem adiunktem w Instytucie Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz członkiem Global Justice Program na Uniwersytecie Yale, USA. Studiowałem na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Oksfordzkim. Jestem entuzjastą nauki, podróżnikiem, alpinistą, ultramaratończykiem, nurkiem, żeglarzem, fotografem, popularyzatorem nauki i działaczem organizacji pozarządowych. Zróżnicowane zainteresowania pomagają mi w integrowaniu wiedzy zawodowej i jej wykorzystaniu w pracy badawczej, dydaktycznej i doradczej. Specjalizuje się w zarządzaniu turystyką, zachowaniach konsumenckich oraz kwestiach środowiskowych i społeczno-ekonomicznych, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki. Obecnie pracuję nad koncepcją zrównoważonego wykorzystania ograniczonych zasobów środowiskowych i ludzkich, ponieważ jest ona kluczem do właściwego rozwoju ekonomicznego, wzrostu dobrobytu oraz dobrego samopoczucia wszystkich stron uczestniczących w relacjach „człowiek ↔ środowisko”. Jestem członkiem zarządu *Academics Stand Against Poverty* – międzynarodowej organizacji zrzeszającej naukowców z całego świata, której misją jest mobilizacja zasobów akademickich w celu pomocy w walce z ubóstwem.

Słowa kluczowe: Górska turystyka przygodowa; Monitoring i zarządzanie środowiskiem górskim; Zachowania konsumenckie; Kwestie środowiskowe i społeczno-gospodarcze; Zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiskowych i ludzkich; turystyka pro-poor i fair trade; Zmiany klimatyczne.

Keywords: Mountaineering adventure tourism; Monitoring and Management of Mountain Environment; Consumer behaviours; Environmental and socioeconomic issues; Sustainable use of environmental and human resources; Pro-poor and fair trade tourism; Climate change.

Zarys działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej (szczegóły w zał. 4. *Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych...*):

Nauka: Prowadzę badania interdyscyplinarne w kilku międzynarodowych zespołach. Jestem autorem i współautorem 79 prac naukowych w renomowanych czasopismach (głównie Q1 i Q2) oraz czterech monografiach (m.in. Routledge*2, Edwin Edgar, Springer) i czterech książek edytowanych (Routledge, Channel View, Springer, WNUP). Jestem redaktorem w dwóch czasopismach: indeksowanym w WoS i Scopus *Frontiers in Sustainable Tourism (Social Impact)* (z prof. Heike Schänzel, NZ, Auckland University of Technology) oraz *Journal of Academics Stand Against Poverty* (z prof. Thomas Pogge, USA, Uniwersytet Yale). W latach 2022–2023 byłem kierownikiem grantu NCN [\[link\]](#), a obecnie jestem uczestnikiem (wykonawcą) w grantach NCBR [\[link\]](#) i Funduszu Wyszehradzkiego [\[link\]](#). W 2024 roku otrzymałem Stypendium Ministra dla Wybitnych Młodych Naukowców [\[link\]](#). W 2026 roku w rankingu AD Scientific Index uplasowałem się na 2. miejscu w Polsce w kategorii *Turystyka* [\[link\]](#).

Dydaktyka: Jeszcze będąc studentem studiów doktoranckich, przeprowadziłem ponad 600 godzin zajęć dydaktycznych (projekt: Lekcja Geografii z Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie). W 2015 roku zostałem zatrudniony na stanowisku naukowo-dydaktycznym w Instytucie Geografii (Zakład Turystyki i Badań Regionalnych). Po pierwszym roku pracy jako nauczyciel akademicki otrzymałem nagrodę dyrektora Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie za pracę dydaktyczną. Od 2022 roku prowadzę zajęcia ze studentami turystyki i geografii Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Średnia ocena studentów dotycząca prowadzonych zajęć to „bardzo wysoka” (najwyższa z możliwych). W 2023 roku byłem recenzentem i egzaminatorem doktoratu na Faculty of Business, Economics and Accountancy, Universiti Malaysia Sabah, Borneo, Maleszja. W 2024 roku obroniona została praca doktorska na Graduate School of Tourism Management, National Institute of Development Administration, Bangkok, Tajlandia, której byłem współpromotorem [\[link\]](#).

Organizacja: Byłem zaangażowany w zróżnicowane prace organizacyjne: opiekun roku, różne komisje instytutowe, senackie i rektorskie (senator z głosem stanowiącym). Byłem członkiem uczelnianej komisji wyborczej, samorządu doktorantów, przez kilka lat sekretarzem komisji rekrutacyjnej. Konsultowałem merytorycznie nowe kierunki studiów. Byłem organizatorem i członkiem komitetu organizacyjnego kilku konferencji międzynarodowych. Od 5 lat jestem ekspertem rankingu QS World University Ranking. Szczegóły opis w sekcji [6.2](#).

Inne: Od 2022 roku pełnię funkcję członka zarządu w międzynarodowej organizacji *Academics Stand Against Poverty* działającej w kilkudziesięciu krajach przeciwko szeroko rozumianej biedzie [\[link\]](#). Od 2021 roku jestem członkiem interdyscyplinarnego zespołu naukowców działających w ramach *Global Justice Program* na Uniwersytecie Yale, USA [\[link\]](#). Współpracuje też z innymi jednostkami badawczymi, m.in. w USA, Nepalu, Japonii, Maleszji i w Chinach (szczegóły w punkcie 5 tego wniosku). Inicjuje różne akcje społeczne, jak np.: *Tourism Force For Peace*, która została wsparta przez eminentnych naukowców z całego świata [\[link\]](#), czy *Academics Force for Justice and Freedom in Iran*, którą podpisało kilkanaście tysięcy ludzi [\[link\]](#).

4.A. Omówienie głównego osiągnięcia naukowego:

Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych

Jako **główne osiągnięcie naukowe**, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. Zm.) wykazuje cykl powiązanych tematycznie **trzech prac naukowych** (dwa artykuły oraz monografia), opublikowanych w latach 2020-2026 (Tabela A). W dwóch pracach, w tym monografii, byłem jedynym autorem [zał. PN2; PN3], a w jednej współautorskiej [zał. PN1] pierwszym autorem (oświadczenie o moim wkładzie wiodącym znajduje się na końcu artykułu). Cykl powiązanych tematycznie i konceptualnie prac naukowych, stanowiących osiągnięcie naukowe, powstał po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. Charakterystykę jego wskaźników bibliometrycznych w porównaniu z pozostałym dorobkiem przedstawiono w tabelach B i C.

Wszystkie dane bibliometryczne w niniejszym opracowaniu są aktualne na 25.04.2026.

Tabela A. Charakterystyka cyklu prac naukowych stanowiących osiągnięcie naukowe

Nr pracy naukowej	Notka Bibliograficzna	Liczba punktów MNiSW	IF	SNI P	Cite Score	SCOPUS Quartile Q1-Q4	Cytowania (bez autocytaowań)		
							Google Scholar	Scopus	WoS
PN1 (artykuł)	Apollo, M., Andreychouk, V., Moolio, P., Wengel, Y. & Myga-Piątek, U. (2020). Does the altitude of habitat influence residents' attitudes to guests? A new dimension in the residents' attitudes to tourism. <i>Journal of Outdoor Recreation and Tourism</i> , 31, 100312. [DOI] Oświadczenie o wkładzie autorskim zawarte w czasopiśmie [PN1, s. 6*]	70	4,4	1,490	7,6	Q1	37 (23)	26 (11)	19(8)
PN2 (monografia)	Apollo, M. (2026). <i>Mountain tourism, altitude and host-guest relationships</i> . London: Routledge. [DOI] Recenzent wydawniczy: C. Michael Hall, Massey University, New Zealand	200				Wydawnictwo poziomu II	6 (3)	1 (0)	-
PN3 (artykuł)	Apollo, M. (2025). A Bridge Too Far: The dilemma of transport development in peripheral mountain areas. <i>Journal of Tourism Futures</i> , 11(1), 23–37. [DOI]	20	6,6	1.816	22,2	Q1 (top 2%)	6 (5)	2 (1)	1(1)

*Oświadczenie dotyczące wkładu autorów zgodnie z CRediT: **Michał Apollo**: Zarządzanie projektem, Metodologia, Koncepcja, Opracowanie pierwotnej wersji tekstu, Wizualizacja, Badania, Analiza formalna, Wnioskowanie, Redagowanie i korekta tekstu. **Viacheslav Andreychouk**: Koncepcja, Metodologia, Redagowanie i korekta tekstu. **Pahraj Moolio**: Oprogramowanie, Analiza formalna, Wnioskowanie, Redagowanie i korekta tekstu; **Yana Wengel**: Redagowanie i korekta tekstu. **Urszula Myga-Piątek**: Koncepcja, Redagowanie i korekta tekstu.

Tabela B. Podsumowanie wskaźników bibliometrycznych osiągnięcia naukowego na tle pozostałego dorobku

Publikacje	Sumaryczny IF	Sumaryczny SNIP	Sumaryczna liczba punktów MNiSW
Osiągnięcie naukowe	11	3,306	290
Pozostały dorobek	99,186	45,382	4288
Łączny dorobek	110,186	48,866	4578

Tabela C. Cytowania osiągnięcia naukowego na tle pozostałego dorobku

	Google Scholar	Scopus	WoS
Cytowania osiągnięcia naukowego (bez autocytoowań)	49 (31)	29 (12)	20 (9)
Łączna liczba cytowań (bez autocytoowań)	1552	695	434 (363)
H-Index	24	17	13
H10	33	21	17

4.A.1. Wstęp do problematyki [opisany szczegółowo w PN2]

4.A.1.1. Góry i ich mieszkańcy

Góry zajmują około 25% powierzchni lądowej Ziemi, którą zamieszkuje około 26% światowej populacji. Znaczna część tej populacji – około 18,2% – mieszka na obszarach wiejskich, które charakteryzują się trudnymi warunkami środowiskowymi i ograniczonymi możliwościami społeczno-gospodarczymi (Huddleston et al., 2003; Meybeck et al., 2001). Szczególnie dotyczy to 10% ludności zamieszkującej regiony wysokogórskie (Hock & Rasul, 2019). Populacje te należą często do najbiedniejszych na świecie i borykają się z systemową marginalizacją zarówno polityczną, jak i ekonomiczną ze strony krajowych i lokalnych struktur rządowych. (Apollo, Wengel, & Pogge, 2025; Messerli & Ives, 1997). Co więcej, mieszkańcy gór są pod silnym wpływem globalnych zmian, takich jak zmiany klimatu, utrata bioróżnorodności, zanieczyszczenie środowiska, zmiany w użytkowaniu ziemi czy przemiany społeczne i gospodarcze pod wpływem globalizacji (Nyaupane & Timothy, 2022; Sati, 2014).

Początkowo góry zapewniały schronienie, strategiczną ochronę i niezbędne zasoby. Z czasem ludzie zaczęli wykorzystywać górzyzny teren do uprawy tarasowej i pasterstwa, wykorzystując alpejskie łąki do wypasu zwierząt. Pomimo ograniczeń naturalnych, takich jak strome zbocza i ograniczona powierzchnia gruntów ornych, ludność górską opracowała innowacyjne techniki uprawy roli i magazynowania wody. Górzyzny krajobraz sprzyjał również powstawaniu odrębnych tożsamości kulturowych. Izolacja społeczności doprowadziła do różnorodności językowej, etnicznej i religijnej. Trudne warunki życia przyczyniły się do rozwoju silnych więzi społecznych, odporności i głębokiego duchowego związku ze światem przyrody. Wiele gór zyskało status świętych ze względu na swoje rozmiary, izolację lub zjawiska meteorologiczne, co doprowadziło do budowy świątyń i klasztorów na dużych wysokościach (Barry, 2008; Zurick & Pacheco, 2006).

Pomimo ograniczeń środowiskowych, które hamują rozwój rolnictwa w regionach górskich, około 70% mieszkańców gór (z szacowanych 719 milionów na świecie) nadal mieszka na obszarach wiejskich i jest w dużym stopniu uzależnionych od zasobów naturalnych, takich jak

ziemia, woda i lasy (Huddleston et al., 2003). W takich warunkach procesy rozwojowe przebiegają zazwyczaj powoli i są narażone na niepowodzenia, zwłaszcza w obliczu nasilających się skutków zmian klimatycznych. Ogólnie rzecz biorąc, mieszkańcy gór zawsze byli postrzegani jako ludzie silni fizycznie, odważni i samowystarczalni. Pomimo licznych wyzwań środowiskowych i społeczno-ekonomicznych, społeczności górskie często wyróżniają się wyjątkowo optymistycznym nastawieniem do życia i odpornością (Banerji & Fareedi, 2009).

Obecnie, wyjątkowe i delikatne środowisko społeczno-przyrodnicze górskie zderza się z potężnym zewnętrznym bodźcem, jakim jest turystyka. Współczesna turystyka górską, przybierająca coraz bardziej masowy charakter, aktywnie oddziałuje (bezpośrednio i pośrednio) na społeczności górskie, przyczyniając się do znaczących zmian kulturowych, komercjalizacji tradycji i zwiększenia ekspozycji na wpływy globalne. Pobudzając wzrost gospodarczy, turystyka jednocześnie przyczynia się do erozji tradycji, układów gospodarczych i tradycyjnych wartości społeczności górskich. Jednak na obszarach górskich mniej „narażonych” na turystykę, elementy tożsamości lokalnej, solidarności społecznej i wiedzy o środowisku naturalnym nadal utrzymują się, oferując cenne informacje i doświadczenia w kontekście zrównoważonego rozwoju turystyki górskiej (Apollo, Andreychouk, Mostowska, Ziming, et al., 2021; Apollo et al., 2022; Apollo, Wengel, & Pogge, 2025; Apollo & Andreychouk, 2020a, 2022; Gawlik et al., 2022; G. P. Nyaupane & Timothy, 2022; Simmons & Koirala, 2012; Timothy, 2017; Valeri et al., 2025).

4.A.1.2. Turystyka górską i jej wpływ na mieszkańców

Turystyka w obszarach górskich stanowi około 15–20% światowego ruchu turystycznego, generując rocznie dochody wielkości od 70 do 90 miliardów USD (Romeo et al., 2021). Ze względu na skalę i zasięg turystyka górską wywiera znaczny wpływ na społeczności lokalne, kształtując ich rozwój gospodarczy, polityczny, społeczny i kulturowy. Przemiany te obejmują zmiany w lokalnych światopoglądach oraz systemach wartości i często są napędzane procesami globalizacji oraz przyjmowaniem/przejmowaniem zewnętrznych wzorców kulturowych i stylu życia (Apollo & Andreychouk, 2022).

Do końca XX wieku aktywności związane z turystyką górską – w tym wędrówki, trekking i wspinaczka – miały charakter elitarnej formy rekreacji (Apollo & Wengel, 2022a; Holt, 2008). Relacje mediów z wypraw na szczyty Annapurny lub Mount Everest w latach 50. XX wieku przyczyniły się do wzrostu zainteresowania tą aktywnością i jej popularyzacji na całym świecie. Z biegiem czasu, w wyniku dywersyfikacji i komercjalizacji turystyki, wzrostu dobrobytu i dostępności podróży, aktywności górskie stały się popularną formą turystyki masowej (Apollo, 2017; Apollo & Wengel, 2022a; Beedie & Hudson, 2003; Johnston & Edwards, 1994; Jones et al., 2021; Miller & Mair, 2020; Pomfret, 2006; Wengel, 2020).

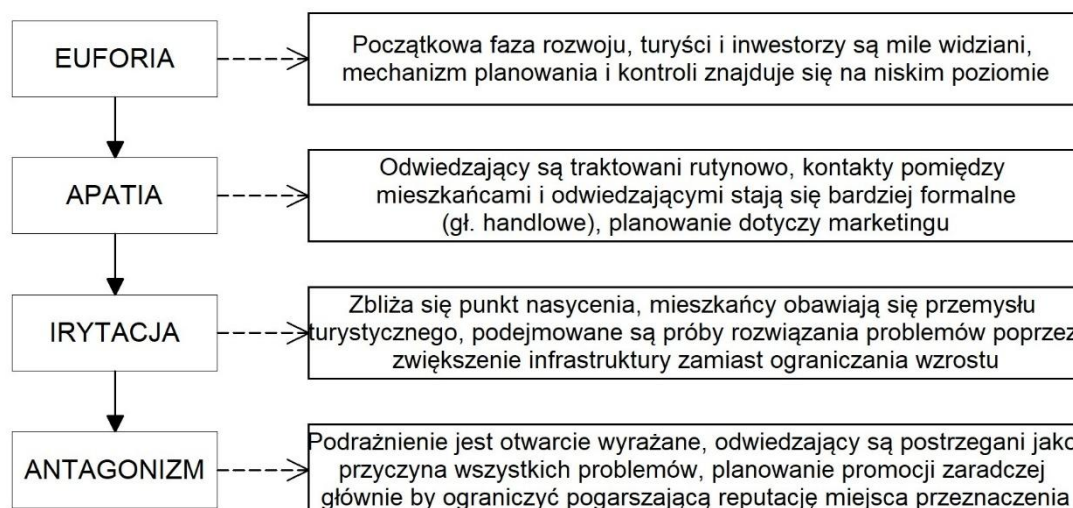
Turystyka górską, odpowiednio zarządzana, może stać się impulsem do zrównoważonego rozwoju w różnych regionach górskich świata (Apollo, 2021, 2025; Apollo & Rettinger, 2019; Apollo & Wengel, 2022b, 2022a; Baral et al., 2008; Kruczek et al., 2018; Miller & Mair, 2020; Musa et al., 2015; Nepal & Chipeniuk, 2005; Nyaupane & Timothy, 2010, 2022). Jednak kluczowym czynnikiem decydującym o sukcesie takiego rozwoju jest postawa mieszkańców do turystów i ich otwartość na różne formy współpracy z przybyszami.

Ale czym jest postawa? Allport (1935) zdefiniował postawę jako określony stan gotowości psychicznej człowieka, ukształtowany przez doświadczenie, który wywiera dyrektywny lub dynamiczny wpływ na jego reakcję na wszystkie obiekty i sytuacje, z którymi on ma styczność (zob. Vargas-Sánchez et al., 2016).

Na kształtowanie postaw ma wpływ postrzeganie (percepcja). Postrzeganie to proces, w ramach którego w obliczu określonej sytuacji lub bodźca człowiek interpretuje i porządkuje wrażenia zmysłowe, aby stworzyć sensowne doświadczenie świata (Lindsay & Norman, 1977). Jednak to, co osoba interpretuje lub postrzega, może znacznie różnić się od rzeczywistości, chociaż może wpływać na postawy i je kształtować.

W kontekście turystyki znaczenie postrzegania i postawy mieszkańców (do turystyki) dobrze opisuje John Ap (1992: 665): *„Postrzeganie i postawa mieszkańców w aspekcie wpływu na turystykę może być ważnym czynnikiem przy planowaniu i tworzeniu polityki żeby dobrze rozwijać, promować, prowadzić obecne i przyszłe programy oraz projekty turystyczne. Żeby turystyka w danym miejscu mogła się rozwijać, trzeba zminimalizować jej negatywny wpływ i sprawić, żeby była dobrze postrzegana przez lokalną społeczność.*

W związku z tym, postrzeganie (i postawa) ma fundamentalne znaczenie dla budowania (pozytywnych lub negatywnych) relacji między gospodarzami a gośćmi¹. W klasycznej koncepcji Doxey'a (1975), opisanej za pomocą tzw. „wskaźnika irytacji”, nastawienie społeczności do rosnącej turystyki przechodzi przez cztery fazy: euforię, apatię, irytację i antagonizm (Ryc. 1). Proces ten ma negatywny wpływ na społeczne, ekonomiczne i środowiskowe aspekty życia lokalnych społeczności (odniesienie dla obszarów górskich zob. np.: Apollo, 2015; Apollo & Andreychouk, 2022). We wcześniejszych badaniach szczegółowo przeanalizowano czynniki wpływające na relacje między gospodarzami a gośćmi oraz ogólne nastawienie lokalnych mieszkańców do turystyki (Ap, 2024; Apollo, 2015; Apollo & Andreychouk, 2022; García et al., 2015; Kunwar, 1989; Nunkoo & So, 2016; Sharpley, 2014, 2018; Smith, 1977a; Smith & Brent, 2001; Timothy, 2002).

Rycina 1. Postawa gospodarzy wobec turystów
(na podstawie Doxey 1975; przetłumaczono z Apollo & Cheer, 2024).

¹ Autor rozumie *postawę* jak Allport (1935), *postrzeganie* jak Lindsay i Norman (1977), a ich znaczenie dla turystyki jak Ap (1992). Definicje zawarte powyżej.

To, że masowa turystyka (w tym górską) wpływa na styl życia, kulturę i zwyczaje lokalnych społeczności, jest obecnie powszechnie uznawane (Andereck et al., 2005; Andereck & Vogt, 2000; Ap, 1992; Ap & Crompton, 1993; Apollo, 2015; Lama & Sattar, 2004; Musa et al., 2004; Sherpa & Wengel, 2023; Timothy, 2002). Również lokalne społeczności są świadome, że turystyka może wywołać zmiany w ich życiu społecznym, kulturowym i gospodarczym, zwłaszcza w miejscach, gdzie działalność turystyczna cechuje się wysoką aktywnością (Ap, 1992; Apollo, 2015; Aquino et al., 2018; Beeton, 2006; Godde et al., 2009; Lama & Sattar, 2004). Wśród wszystkich interesariuszy panuje zgoda co do konieczności poszanowania lokalnych kultur i samych mieszkańców (Wall, 1997). Jednak w odległych, trudno dostępnych regionach górskich dystans kulturowy i ekonomiczny między turystami a społecznościami lokalnymi jest większy, co prowadzi do poważniejszych skutków społeczno-kulturowych (Lama & Sattar, 2004; Nyaupane & Thapa, 2004; Upadhyay, 2020). Aby zrozumieć skalę i charakter tych skutków, konieczne jest zrozumienie mechanizmów, które je warunkują.

We wcześniejszych badaniach różnych autorów analizowano wzajemne relacje między gospodarzami a gośćmi oraz identyfikowano czynniki wpływające na stosunek mieszkańców do turystyki. Na przykład, w swojej pracy przeglądowej dotyczącej relacji gospodarz-gość García i in. (2015) wymienili kilka aspektów, które mogą wyjaśniać i przewidywać reakcje mieszkańców na turystykę. Są to: (1) zależność gospodarcza społeczności od branży turystycznej, (2) poziom rozwoju turystyki, (3) przywiązanie do społeczności, (4) odległość między domem mieszkańca a obszarem turystycznym, (5) poziom wiedzy mieszkańców na temat turystyki, (6) rodzaj turystów, (7) rodzaj i poziom kontaktów między mieszkańcami a turystami oraz (8) dostęp do aktywności rekreacyjnych. W swoich poprzednich badaniach przeprowadzonych w różnych regionach górskich na całym świecie autor zaobserwował, że reakcje społeczności lokalnych na wpływ działalności wspinaczkowej różniły się w zależności od wysokości, na której znajdowały się te społeczności, chociaż intensywność i charakter bodźców pozostawały podobne. Może to sugerować, że w środowisku górskim wysokość osad ma kluczowe znaczenie i może znacząco wpływać na kształtowanie się relacji między gospodarzami a gośćmi.

W ostatnich latach badania nad postawami mieszkańców wobec turystyki zyskały na znaczeniu, czemu towarzyszył rozwój zaawansowanych narzędzi badawczych, które umożliwiają dogłębną analizę tego zjawiska i identyfikację nowych zależności (Kuvan & Akan, 2005). Jednym z podstawowych modeli teoretycznych stosowanych w tej dziedzinie jest model nasycenia zaproponowany przez Doxey'a (1975), który zakłada, że nastawienie mieszkańców zmienia się wraz ze wzrostem liczby turystów w danym miejscu. Warto jednak zauważyć, że nawet w dojrzałych destynacjach turystycznych nastawienie lokalnych społeczności często pozostaje pozytywne i sprzyjające rozwojowi turystyki (Andriotis & Vaughan, 2003; Apollo & Cheer, 2024; Sheldon & Abenoja, 2001; Singh et al., 2003; Timothy, 2002; Timothy & Boyd, 2015), co jest sprzeczne z założeniami modelu Doxey'a, zgodnie z którym rozwój turystyki powinien prowadzić do wzrostu antagonizmu w relacjach „mieszkaniec gór ↔ turysta”.

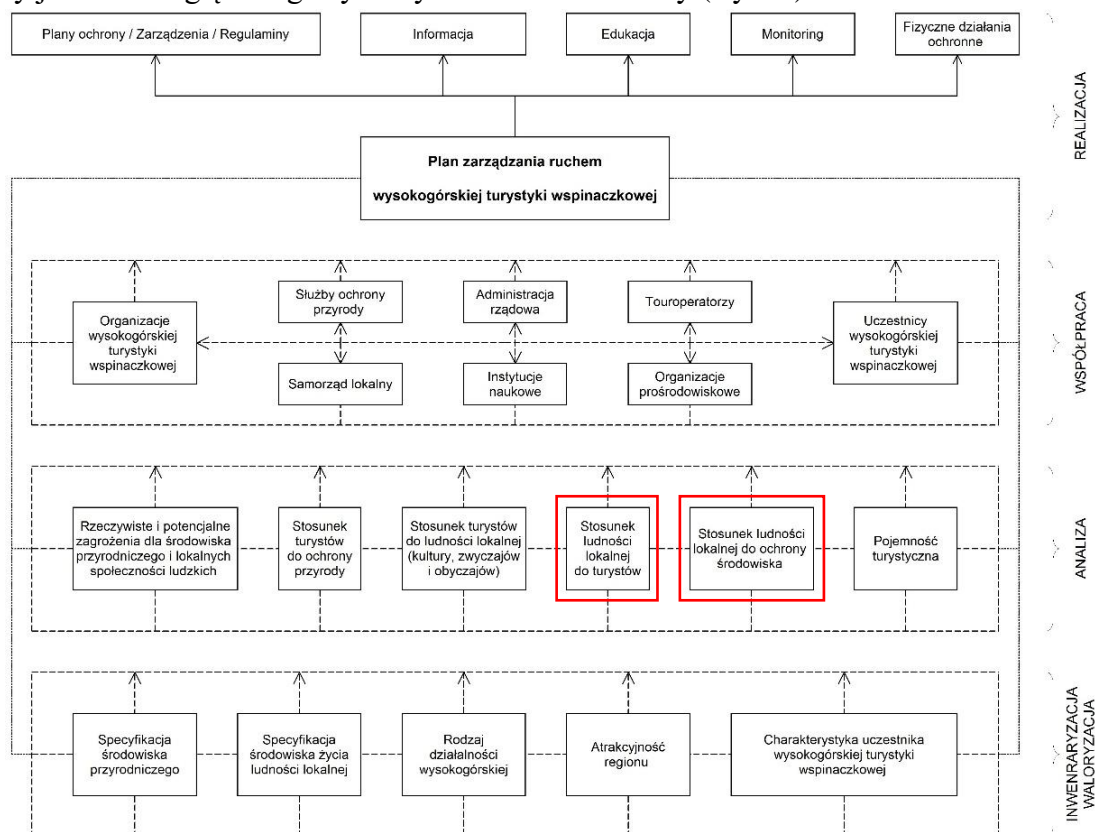
Model Doxey'a był czasami słusznie krytykowany za nadmierne upraszczanie rzeczywistości – zakłada on liniową ewolucję postaw i ignoruje zróżnicowanie warunków indywidualnych i kontekstowych lokalnych społeczności (Apollo & Cheer, 2024; Zhang et al., 2006). W niektórych przypadkach model ten nie uwzględnia również rozwiązań w zakresie zarządzania turystyką, które mogą zmniejszyć presję turystyczną, ani sytuacji, w których

społeczności lokalne aktywnie angażują się w procesy zarządzania rozwojem turystyki (Shaw & Williams, 2002). Niemniej jednak w kontekście obszarów górskich krajów rozwijających się – gdzie turystyka odgrywa ważną rolę w procesach rozwojowych – model Doxey'a nadal trafnie opisuje rzeczywistość społeczno-turystyczną (Apollo et al., 2020; Apollo & Andreychouk, 2022; Kariel & Draper, 1992).

Ogólnie rzecz biorąc, podejście społeczności lokalnej do turystyki jest jednym z kluczowych środków planowania zrównoważonej turystyki i jej rozwoju.

4.A.1.3. Zarządzanie turystyką górską w kontekście czynnika wysokościowego w relacjach gość-gospodarz

Rozwój zrównoważonej turystyki górskiej wymaga nie tylko podjęcia działań mających na celu zminimalizowanie jej negatywnego wpływu na środowisko naturalne i społeczne, ale także wdrożenia rozwiązań dostosowanych do wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi (Romeo et al., 2021). Odpowiednio zaplanowana i realizowana turystyka górską może stać się motorem zrównoważonego rozwoju, przyczyniając się do poprawy jakości życia lokalnej społeczności poprzez tworzenie nowych możliwości gospodarczych i zwiększanie świadomości ekologicznej (Apollo, Wengel, & Pogge, 2025; Apollo & Andreychouk, 2022; Apollo & Wengel, 2022a; Colasante et al., 2024; Ives, 2022; Musa et al., 2015; G. P. Nyaupane & Timothy, 2022; Romeo et al., 2021; Timothy, 2002; Valeri et al., 2025). Aby tak się stało, należy jednak uwzględnić głosy wszystkich interesariuszy (Ryc. 2).

Rycina 2. Diagram zarządzania turystyką górską (przetłumaczono z Apollo, Wengel, & Kler, 2025; Apollo & Wengel, 2022a). Na czerwono zaznaczono elementy, które poruszane są w tym wniosku (gł. osiągnięcie).

Zarządzanie obszarem górskim będącym pod wpływem turystyki powinno pozostawać pod stałym nadzorem przedstawicieli wszystkich zainteresowanych grup. Pomyślna realizacja poszczególnych etapów planu wymaga skoordynowanego i sekwencyjnego wdrażania. Kluczowe elementy prawidłowej realizacji planu zarządzania to:

1. Opracowanie bardziej szczegółowych wytycznych – w tym planów ochrony, rozporządzeń i przepisów. Wprowadzenie powinno być poprzedzone konsultacjami społecznymi, aby zmiany (zwłaszcza ograniczenia) nie dotyczyły tylko jednej ze stron zaangażowanych w proces.
2. Informowanie – wszelkie zasady postępowania muszą być jednoznaczne, spójne i jasno komunikowane. Informacje na temat standardów zachowania i potencjalnych konsekwencji nieprzestrzegania zasad powinny być łatwo dostępne (np. poprzez strony internetowe, tablice informacyjne, oznakowanie szlaków, przewodniki itp).
3. Edukacja – każda strona powinna być systematycznie edukowana na temat korzyści i potencjalnych szkód wynikających z wdrożonych polityk. Same informacje, bez wsparcia działań edukacyjnych, mogą nie przynieść oczekiwanego zrozumienia i akceptacji.
4. Monitorowanie – konieczne jest stałe monitorowanie obszaru, aby móc szybko reagować na wszelkie odstępstwa od przyjętych założeń (nieprzemysłana ingerencja w jeden element systemu może spowodować negatywne skutki w innym aspekcie systemu).
5. Wprowadzenie (fizycznych) środków ochronnych – w ostateczności należy zastosować środki fizyczne w celu ochrony przed niekorzystnymi zmianami, takie jak poprawa infrastruktury szlaków lub ograniczenie liczby odwiedzających.

Najskuteczniejszym sposobem zachowania zasad zrównoważonego rozwoju jest stworzenie wspólnego planu zarządzania turystyką na obszarze górskim, opracowanego przez wszystkie podmioty zaangażowane w rozwój turystyki. Należy podkreślić, że nie wszystkie działania zarządcze mają na celu powstrzymanie lub ograniczenie rozwoju – ich głównym celem jest racjonalizacja i optymalizacja rozwoju w taki sposób, aby przynosił korzyści wszystkim uczestnikom procesu.

Ponadto skuteczne zarządzanie turystyką w regionach górskich wymaga przewidywania i uwzględnienia przyszłych trendów rozwojowych. Od początku rozwoju turystyki górskiej jako subdyscypliny zaproponowano wiele modeli teoretycznych mających na celu interpretację funkcjonalnych determinantów systemów turystycznych i przewidywanie kierunków ich ewolucji (Apollo et al., 2020; Apollo & Andreychouk, 2022; Nepal, 2003; Nepal & Chipeniuk, 2005; Timothy, 1998, 2002; Timothy & Boyd, 2015).

Ogólnie rzecz biorąc, społeczności lokalne powinny dążyć do konstruktywnego połączenia tradycji i nowoczesności, nie rezygnując przy tym z własnych zwyczajów i dziedzictwa kulturowego, które – wraz ze środowiskiem naturalnym i krajobrazem – stanowią ważny atut turystyczny obszaru (Apollo & Andreychouk, 2022). W kontekście ograniczonych zasobów – charakterystycznym dla wielu regionów górskich w krajach rozwijających się (Apollo & Wengel, 2022a; Ives, 2022; Messerli & Ives, 1997; Nyaupane & Timothy, 2022) – wsparcie rozwojowe powinno być udzielane zgodnie z rzeczywistymi potrzebami i powinno być ukierunkowane, zwłaszcza na grupy najbardziej narażone na negatywne skutki transformacji.

4.A.1.4. Wysokość bezwzględna terenu jako czynnik determinujący wpływ turystyki na aspekty społeczne, kulturowe i gospodarcze lokalnych społeczności

Obszary położone na dużych wysokościach stają się coraz bardziej dostępne, co powoduje wzrost wpływu czynników zewnętrznych na ich środowisko (Apollo & Andreychouk, 2020b; Cole, 1995; Cole & Spildie, 1998; Rahmonov et al., 2017). Już w XIX wieku Humboldt (1807) i Darwin (1859) zwrócili uwagę i opisali liczne prawidłowości charakteryzujące związki między środowiskiem a wysokością nad poziomem morza. Humboldt podkreślał wzajemne powiązania między elementami przyrody i znaczenie zrozumienia całego systemu, podczas gdy Darwin skupiał się na konkurencyjnym charakterze ewolucji i „przetrwaniu najsilniejszych” na różnych wysokościach. Wysokość bezwzględna powoduje znaczące zmiany cech górskiego środowiska wraz z wysokością – geomorfologiczne, klimatyczne, biotyczne, ekosystemowe, co wyraźnie przekłada się na warunki środowiskowe życia górali, determinując ich gospodarkę i szeroko pojmowaną kulturę łącznie z mentalnością.

O ile zjawisko (prawidłowość) piętrowości cech środowiska górskiego (zmiana stref wysokościowych) zostało szczegółowo zbadane i opisane w naukach przyrodniczych, o tyle kwestie wpływu warunków poszczególnych stref na życie mieszkańców gór, szczególnie w kontekście ich charakteru i mentalności, nadal zawierają słabo zbadane wątki. Cohen i Small (1998) zaznaczają w swojej pracy, że wysokość, na której mieszkają ludzie, ma duży wpływ na różnice społeczne, kulturowe i możliwości ekonomiczne, oddziałując na wszystko, od życia codziennego po struktury społeczne. Regiony położone na dużych wysokościach sprzyjają wyjątkowym adaptacjom w organizmie człowieka, w tym zmianom fizycznym, takim jak zwiększona pojemność płuc czy zwiększona liczba czerwonych krwinek (Barry, 2008), a także kształtowaniu swoistych praktyk kulturowych i społecznych, dotyczących ubioru, architektury, obrządków i wierzeń religijnych itp. (Apollo & Andreychouk, 2022; Apollo & Wengel, 2022a; Ortiz-Prado et al., 2022; Sherpa & Wengel, 2023). Ponadto wyniki badań Paik i Shaw (2013) pokazują, że wysokość nad poziomem morza wpływa na kształtowanie etnicznej różnorodności oraz kulturowo-historyczne dziedzictwo obszarów górskich. Jeszcze inne badanie przeprowadzone przez Liu i in. (2023) wykazało istotny związek między życiem na dużych wysokościach a jakością życia, szczególnie w nawiązaniu do grup wiekowych mieszkańców gór. Przykładowo, osoby starsze mieszkające na dużych wysokościach wykazywały się lepszym zdrowiem fizycznym, ale niższą jakością życia psychicznego w porównaniu z ludźmi młodszymi. Wang i in. (2014) wykazali, swoją drogą, że długotrwałe przebywanie na dużych wysokościach prowadzi do określonych zmian psychicznych dotyczących funkcji poznawczych, uwagi, pamięci, osądu i emocji.

Wymienione wyżej wybiórcze wątki poruszane przez różnych autorów na temat wpływu wysokości na życie ludzi jednoznacznie wskazują na duże znaczenie tego czynnika, również w kontekście psychologicznym. Bez wątpienia, ma to swoje przełożenie na kwestie mentalne i może – obok innych czynników – wpływać na wysokościowe zróżnicowanie percepcji i postawy górali wobec turystów. Kwestie te stanowią teoretyczną i metodologiczną przesłankę założeń badawczych przyjętych w tym wniosku.

4.A.1.5. Podsumowanie

Wpływ turystyki na środowisko przyrodnicze i społeczno-kulturowe gór był przedmiotem wielu badań. Pomimo ustalenia i opisanego wielu zróżnicowanych zjawisk i prawidłowości, sporo kwestii nadal pozostaje otwartych (niezbadanych) lub nie do końca wyjaśnionych. Jedną z nich jest właśnie kwestia (problem) reakcji środowiska przyrodniczego i społeczeństwa na turystykę na różnych wysokościach – w przekroju zarówno przestrzennym, jak i czasowym. Obserwacje i badania autora pokazują, że chociaż intensywność i rodzaj presji turystycznej mogą być stałe, reakcje różnią się w zależności od wysokości. Pierwsi teoretycy, tacy jak Alexander Humboldt i Charles Darwin, słusznie sugerowali, że wraz z wysokością wrażliwość środowiska naturalnego wzrasta, między innymi z uwagi na wzrost ekstremalności i zmienności warunków środowiskowych. Ale co się dzieje, gdy środowisko górskie (wysokogórskie) zaczyna podlegać wpływom zewnętrznych bodźców antropogenicznych, jak turystyka? Badania (zob. Apollo & Andreychouk, 2020) pokazują, że wrażliwość ekologiczna środowiska naturalnego na oddziaływanie turystów (np. deptanie roślinności) pozostaje stosunkowo stała na różnych wysokościach, natomiast społeczności ludzkie wykazują zależne od wysokości różnice w reakcjach na turystykę.

Zrozumienie, dlaczego i jak wysokość wpływa na reakcje społeczności na turystykę, ma kluczowe znaczenie dla planowania turystyki górskiej w sposób wrażliwy społecznie, nieinwazyjny kulturowo i zrównoważony środowiskowo.

4.A.2. Podejście metodologiczne oraz ramy przestrzenne, czasowe i koncepcyjne projektu

4.A.2.1. Przedmiot, problem i cele badań

Przedstawiane osiągnięcie² mieści się w problematyce badań nad turystyką w górach wysokich³ (wysokogórska) i dotyczy relacji gospodarz⁴-gość⁵ (góral – turysta) oraz jak ta relacja zmienia się wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania.

Podmiotem badań są lokalne społeczności wybranych obszarów Himalajów znajdujące się pod nasilającym się wpływem turystyki górskiej. Analizie poddano kwestie percepcji turystyki przez górali oraz wynikających z niej postaw i działań.

² Każda przedstawiona do oceny praca naukowa [PN1, PN2, PN3] miała swój indywidualny zakres, cele i metodologię, ale wszystkie mieszczą się w przedstawionym opisie, stanowiąc konceptualną całość.

³ W niniejszej pracy przyjęto szeroką definicję pojęcia „góry wysokie”, obejmującą pasma górskie, w których występują obszary położone powyżej górnej granicy lasu oraz formy rzeźby ukształtowane współcześnie lub w przeszłości przez działalność lodowców.

⁴ Gospodarz to osoba mieszkająca na obszarze recepcji turystycznej, która może (ale nie musi) pracować w branży turystycznej, przyjmować gości, zapewniać nocleg, gościnność i inne lokalne doświadczenia. W tym opracowaniu termin gospodarz używany jest naprzemiennie z góralem, mieszkańcem czy przedstawicielem lokalnej społeczności.

⁵ Gość to osoba, która podejmuje podróż do głównego miejsca docelowego położonego poza jej zwykłym otoczeniem, na okres krótszy niż rok, w dowolnym głównym celu, w tym w celu służbowym, wypoczynkowym lub innym celu osobistym, innym niż zatrudnienie przez podmiot miejscowy dla odwiedzanego miejsca. W tym opracowaniu termin gość jest naprzemiennie używany z turystą, turystą górskim (w tym uprawiającym wędrowkę, trekking czy wspinaczkę) czy przybyszem.

Problem badawczy stanowi kwestia zależności percepcji mieszkańców względem turystów od wysokości bezwzględnej terenu. Może być ujęty w pytaniu: *czy występuje i jaki ma charakter sposób postrzegania turystów przez górali wraz ze wzrostem wysokości terenu?*

Główny (naukowo-poznawczy) cel badania: rozpoznanie zależności i ustalenie prawidłowości zmian w postrzeganiu i postawie górali (gospodarzy) wobec turystyki i turystów (gości) wraz z wysokością [PN1; PN2].

Cel metodyczny: opracowanie kompleksowej metodologii oceny wpływu czynnika wysokości zamieszkania na postrzeganie i postawę gospodarzy wobec wzrastającej liczby przybyszów [PN2].

Cel aplikacyjny: wypracowanie praktycznych zaleceń co do zarządzania obszarami góorskimi w celu optymalizacji wzajemnych oddziaływań gospodarz-gość na obszarach gdzie ośrodki recepcji turystycznej ulokowane są na różnych wysokościach [PN2, PN3].

Cel główny zdeteminował **pytania badawcze** stanowiące jednocześnie **zadania cząstkowe**:

- Q1: Czy zdaniem mieszkańców turyści przybywający na tereny górskie są zaznajomieni z osobliwościami lokalnej kultury (tradycja, obyczaje, zwyczaje, wierzenia itp.)? [PN1; PN2]
- Q2: Czy zdaniem mieszkańców turyści respektują lokalną kulturę (tradycja, obyczaje, zwyczaje, wierzenia itp.)? [PN2]
- Q3: Czy zdaniem mieszkańców turyści przybywający na teren górski przyczyniają się do wzrostu dobrobytu i ulepszenia życia górali? [PN1; PN2]
- Q4: Czy ruch turystyczny wzbudza u mieszkańców odczucia antagonistyczne? [PN1; PN2]
- Q5: Czy zdaniem mieszkańców turystyka implementuje w ich życie nowe wzorce (myślenia, zachowania, działania)? [PN1; PN2]
- Q6: Czy zdaniem mieszkańców turystyka powoduje niekorzystne zmiany w środowisku przyrodniczym? [PN1; PN2]

Odpowiedzi na te pytania pozwolą ustalić (uchwycić) zmianę opinii, postaw i zachowania mieszkańców względem turystów oraz zweryfikować, czy zmienia się ona wraz z wysokością zamieszkania.

4.A.2.2. Metody badawcze

Do badania społeczności ludzkich pod kątem ich reakcji na działalność turystyki górskiej zastosowano metody ilościowe (sondaż diagnostyczny służący pomiarowi zjawiska) [PN1; PN2] oraz jakościowe (wywiad pogłębiony umożliwiający zrozumienie badanej rzeczywistości) [PN2; PN3] (Creswell, 2009; Jennings, 2010).

Pytania zawarte w sondażu dotyczą istotnych elementów życia społecznego ludzi (demograficznych, kulturowych i ekonomicznych), a dokładniej zmian, jakim elementy te podlegają w kontakcie z turystyką górską. W ten sposób, poprzez zbadanie gospodarstw domowych, zgromadzono wiedzę na temat struktury i funkcjonowania badanej populacji oraz jej opinii, odczuć i poglądów na kwestie związane z turystyką górską. Badania przeprowadzono

z uwzględnieniem lokalizacji (w przypadku PN2 również odległości od szlaku turystycznego); dodatkowo każdemu miejscu zamieszkania respondenta przypisano odpowiednią wysokość n.p.m., co umożliwiło bardzo precyzyjną analizę.

W pracy PN2 badania ilościowe połączono z badaniami jakościowymi, do których wybrano osoby z różnych miejsc zamieszkania. Wskazuje się, że zyski z turystyki często czerpane są jedynie przez osoby mieszkające w pobliżu głównego szlaku (hotele, restauracje, sklepy itp.), w przeciwieństwie do osób zamieszkujących poza nim (rolnicy, mali przedsiębiorcy oraz osoby niezaangażowane aktywnie w turystykę itp.). Wielkość próby każdorazowo określono po poznaniu wszystkich parametrów.

Za każdym razem podczas badań terenowych autorowi towarzyszyła osoba posługująca się językiem nepalskim i angielskim (aby uniknąć nieporozumień). W badaniach ilościowych zastosowano probabilistyczną (losową) metodę doboru próby, natomiast w badaniach jakościowych zastosowano nieprobabilistyczną (nielosową) metodę doboru próby. Uzyskane wyniki (zarówno ilościowe, jak i jakościowe) dotyczące opinii mieszkańców w poszczególnych przedziałach wysokości zostały zestawione i porównane. Ogólnym celem było określenie, w jaki sposób postawy wobec badanych aspektów zmieniają się wraz ze wzrostem wysokości miejsca zamieszkania. Następnie określono kierunek oraz poziom zmian (znaczący, umiarkowany, brak zmian lub stagnacja), aby ukazać zależność między postawami mieszkańców wobec turystów a wysokością n.p.m.

Metody te szczegółowo opisano w poszczególnych pracach [PN1 s. 2-3; PN2 s. 43-48 i 73-76; PN3 s. 5-7], natomiast wybór obszaru badań poprzedzono analizą miejsc pod kątem przyszłej reprezentatywności i uniwersalności uzyskanych wyników.

4.A.2.2. Obszar badań

Zmiany spowodowane turystyką łatwiej uchwycić w środowisku społecznym, które jest jednolite etnicznie, ekonomicznie ustabilizowane, przestrzennie zwarte, jednolite kulturowo i religijnie, ponieważ kontrast między tym, co „lokalne”, a tym, co „zewnętrzne”, jest wtedy łatwiejszy do zauważenia (Nash, 1981). Cohen (1984) wskazuje, że społeczności jednorodne wykazują większą spójność w ocenie wpływu turystyki i silniejsze reakcje obronne na zmiany kulturowe. Klasyczna teoria „autentyczności” MacCannella (1976) sugeruje jednak, że społeczności o jasno określonej strukturze kulturowej są bardziej wrażliwe na „inscenizację” turystyczne i zderzenia z obcymi wzorcami. Smith z kolei podkreśla (1977), że w społecznościach o jasno określonej tożsamości kulturowej zmiany spowodowane kontaktem z turystami są bardziej widoczne i silniej odczuwalne. A więc w przypadku jednolitych społeczeństw łatwiej jest zidentyfikować zmiany generowane obcymi wpływami. Powyższe badania, jak również sugestie ujęte w innych pracach, między innymi Faulknera i Tideswella (1997) oraz Inkson i Minnaert (2018), zostały wzięte przez autora pod uwagę przy wyznaczeniu miejsc (obszarów) przeprowadzenia badań oraz planowaniu ich merytorycznego zakresu.

Dokładny dobór lokalizacji do badań socjologicznych i turystycznych ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia reprezentatywności wyników i możliwości uogólnienia ich na szersze populacje (np. Babbie, 2013; Jennings, 2010; Veal, 2017). Obszar wybrany do niniejszego badania może być uznany za reprezentatywny, jeśli: (1) jest on zamieszkały przez

populację o jednolitej strukturze kulturowej i etnicznej, co pozwala na wyraźniejszą obserwację wpływów społeczno-kulturowych; (2) jest to region peryferyjny, odległy, geograficznie oddalony od ośrodków miejskich i gospodarczo rozwiniętych, z ograniczonym dostępem do infrastruktury transportu publicznego; oraz (3) występuje w nim jednolita forma turystyki – turystyka górską – w ramach której wszyscy odwiedzający podążają tą samą trasą trekkingową. W rezultacie wysokość bezwzględna terenu stanowić będzie zmienną różnicującą społeczności wzdłuż trasy.

W myśl przyjętych kryteriów wybrano obszar Himalajów jako miejsce badań. Stanowią one doskonały do obserwacji i pomiarów naukowych obszar badawczy, zapewniając wyjątkowe pod względem rozpiętości zmian wysokości warunki naturalne, kulturowe i społeczno-przestrzenne (Apollo et al., 2022; Apollo, Andreychouk, Mostowska, Jin, et al., 2021; Apollo & Andreychouk, 2022; Nyaupane & Timothy, 2022). Te okoliczności w połączeniu ze stałym masowym i narastającym napływem turystów w te obszary stanowią właściwą i solidną podstawę do badania zjawisk wywoływanych w lokalnych społecznościach przez turystykę. Bez względu na lokalny (regionalny - Himalaje) wymiar, z uwagi na reprezentatywność obszaru wyniki przeprowadzonych badań i ustalone prawidłowości mogą być traktowane jako uniwersalne tło badanego zjawiska (zob. np.: Apollo, Wengel, & Pogge, 2025; Apollo & Andreychouk, 2022; Ives, 2022; Messerli & Ives, 1997; Nyaupane & Timothy, 2022; Ziegler et al., 2023).

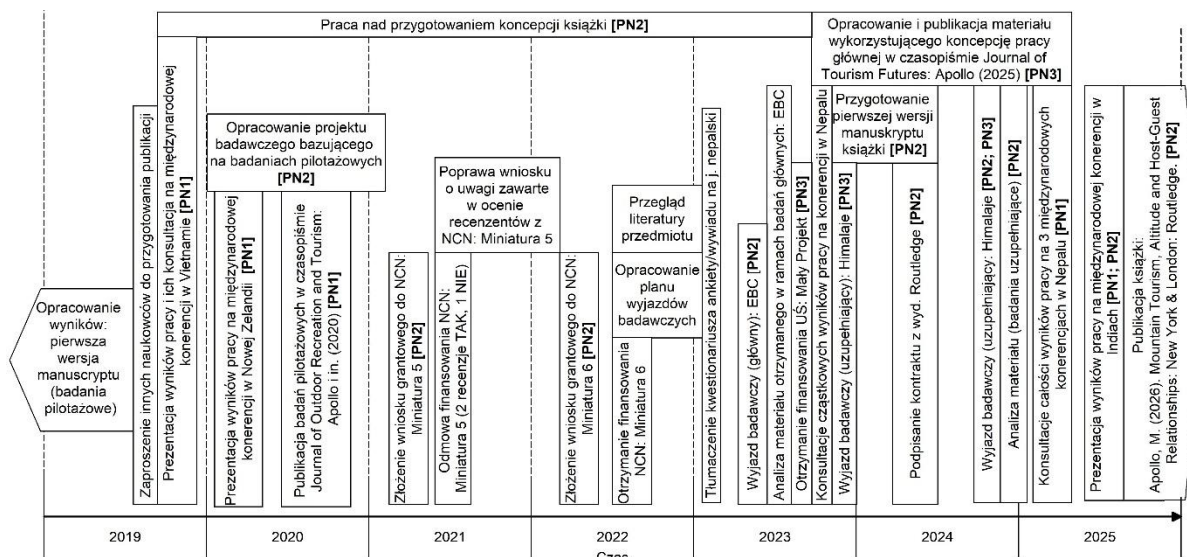
Jako miejsca szczegółowych badań wybrano dwa bazowe regiony: Mount Everestu – trasa „pod górę” do bazy alpinistycznej pod Mount Everestem i rejon Mount Annapurny – zmienna wysokościowo trasa dookoła tego masywu górskiego. Obie trasy przebiegają przez kulturowo jednorodne osady położone na różnych wysokościach.

4.A.2.3. Zakres czasowy

Projekt badawczy (program) był realizowany w latach 2019-2026. Szczegółowy harmonogram badań przedstawiono na wykresie poniżej (Ryc. 3). Realizacja projektu przebiegała etapowo: od zauważenia problemu, przez wnikliwą analizę literatury, dyskusje problematyki na branżowych konferencjach, uzyskanie finansowania, badania główne i uzupełniające, aż do finalizacji w formie publikacji [PN1; PN2; PN3].

Problem wpływu wysokości zamieszkania na relacje gospodarz-gość został zauważony podczas badań w latach 2012-2015 (zob. Apollo & Andreychouk, 2022). Początkowe „wyobrażenie” problemu należało zweryfikować: studia nad literaturą przedmiotu wykazały jednoznacznie, że istniejące modele opisujące relacje gospodarz-gość są niepełne i nieprecyzyjnie opisują rzeczywistość.

Badania pilotażowe [PN1] uwiaryściły istnienie i istotę problemu (Apollo et al. 2020), co dało impuls do opracowywania wnikliwego i wielowymiarowego projektu dalszych działań. Uzyskanie grantu z Narodowego Centrum Nauki (Miniatura 6) umożliwiło finansowanie projektu i zrealizowanie wyjazdu badawczego. Wyniki przeprowadzonych w terenie badań pozwoliły na przygotowanie opracowania w ujęciu całościowym. Wstępna wersja manuskryptu [PN2] powstała w pierwszym kwartale 2024 roku, jednakże po zreferowaniu wyników na konferencjach w Nepalu specjaliści z zakresu turystyki górskiej zwrócili uwagę na niektóre aspekty problemu wymagające bardziej kompleksowego podejścia do interpretacji wyników. Ostatecznie monografia [PN2] została opublikowana w 2026 roku (online w grudniu 2025).

Rycina 3. Harmonogram badań przedstawiony jako uproszczony wykres Gantta.

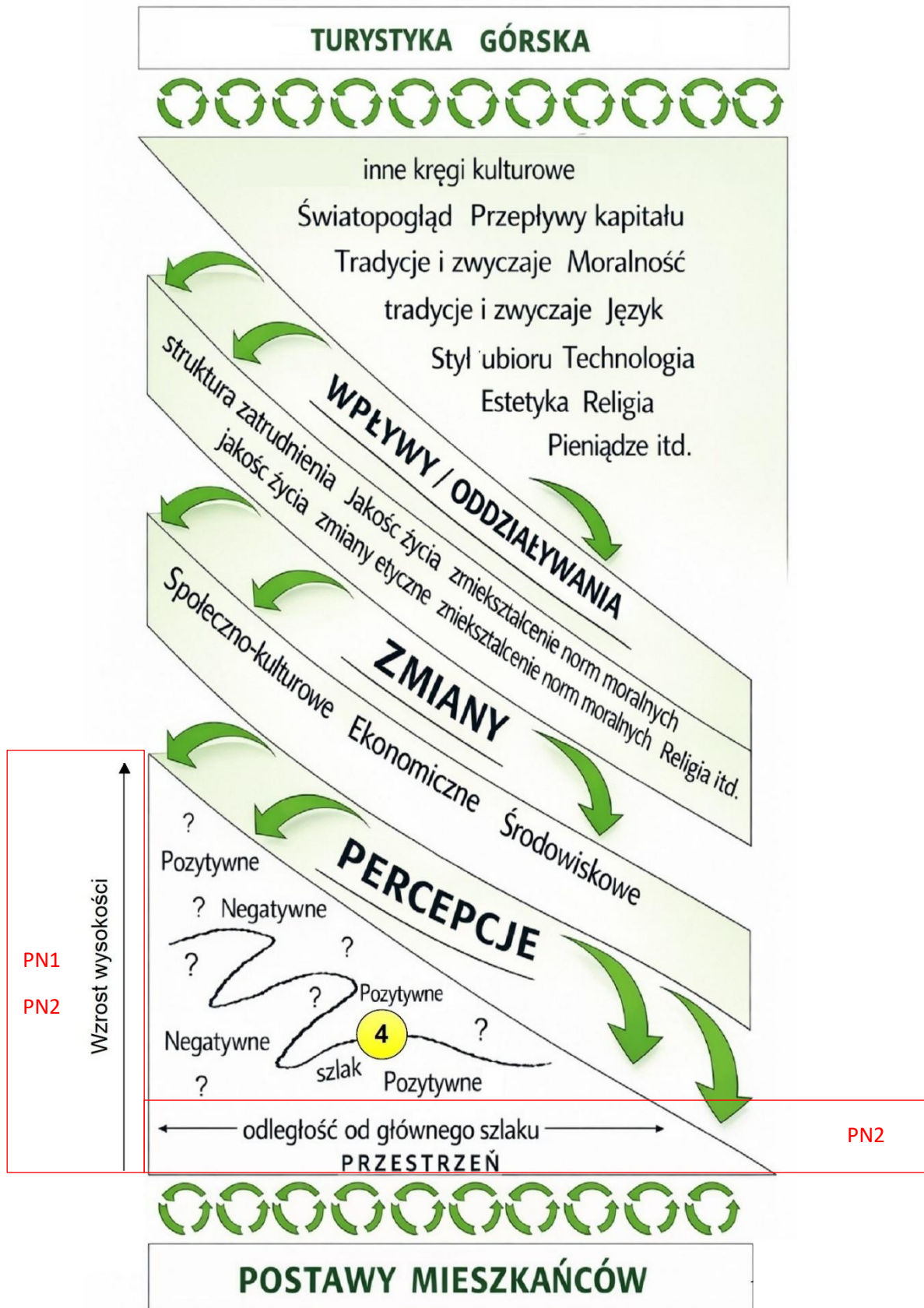
Równocześnie z pracą nad monografią [PN2] przeprowadzono badanie weryfikujące możliwości wykorzystania nowo opracowanej koncepcji [PN1; PN2] do praktycznego rozwiązywania problemów, z jakimi zmagają się społeczności górskie [PN3].

4.A.2.4. Wstępne ramy koncepcyjne

Ramy koncepcyjne to ustrukturyzowany model, który przedstawia kluczowe pojęcia i relacje w ramach konkretnej dziedziny badań lub projektu badawczego, natomiast wstępne ramy koncepcyjne (Preliminary Conceptual Framework) to początkowa, tymczasowa, graficzna lub narracyjna mapa badacza, która nakreśla kluczowe zmienne, konstrukty lub czynniki, które mają być badane, oraz ich domniemane relacje (Creamer, 2023; McGregor, 2018; Plano Clark et al., 2023).

Rycina 4 przedstawia schemat ujmujący i porządkujący idee oraz wyjaśniający, w jaki sposób różne pojęcia (patrz np.: Apollo & Andreychouk, 2022; García et al., 2015; Nepal & Chipeniuk, 2005; Vodeb et al., 2021) były powiązane i wykorzystywane w procesie badawczym.

Turystyka górską wpływa zarówno na środowisko naturalne gór (zob. Apollo, 2021), jak i na środowisko lokalnych społeczności, które jest przedmiotem badań niniejszej pracy. Apollo i Andreychouk (2022) wykazali, że turystyka górską poprzez szereg elementów (pieniądze, przepływy kapitałowe, tradycje i zwyczaje, moralność, światopogląd, inne kręgi kulturowe, religia, styl ubierania się, technologia, estetyka, język itp.) może wpływać między innymi na strukturę zatrudnienia, jakość życia, zniekształcenie norm moralnych, zmiany w tradycjach i zwyczajach, zmiany etyczne, religię. To z kolei może powodować zmiany w podejściu do koncepcji zrównoważonego rozwoju opartej na trzech filarach: społecznym, ekonomicznym i środowiskowym (zob. np. Purvis et al., 2019). Jednak aby społeczność lokalna będąca pod wpływem bodźca – turystyki górskiej – mogła się rozwijać w sposób zrównoważony i czerpać korzyści z turystyki, musi istnieć pozytywne nastawienie do niej (zob. np. García i in., 2015). Pozytywne nastawienie ludności do turystyki i turystów (zob. sekcję 4.A.1.2) jest szczególnie ważne w przypadku wrażliwych (bez mechanizmów obronnych) na oddziaływanie zewnętrzne osad górskich (zob. sekcję 4.A.1.1).

Rycina 4. Wstępne ramy koncepcyjne: Postrzeganie i stosunek mieszkańców do turystyki górskiej (wędrowki górskie, trekking i wspinaczka) w zależności od wysokości [PN1; PN2] i przestrzeni [PN2] (przetłumaczono z Apollo, 2026).

Nastawienie do turystów w społecznościach górskich, podobnie jak w każdym innym obszarze recepcyjnym, jest bardzo ważne (zob. np.: Ap, 1992, 2024; García et al., 2015). Jednak w wysokich górach postrzeganie turystów przez mieszkańców, a co za tym idzie, ich nastawienie do nich, może zmieniać się wraz z wysokością. Ponadto istniało podejrzenie, że postrzeganie mieszkańców zmienia się nie tylko wraz z wysokością miejsca zamieszkania, ale także wraz z odległością od głównej trasy („na boki”). Dlatego też wpływ wysokości rozpatrzony został w połączeniu z ujęciem wymiaru poziomego – strefowości osady wobec linii szlaku. Kwestia ta jest ważna i ujmowana na różne sposoby w szeregu prac innych autorów (Craig-Smith & French, 1994; Job et al., 2017; Leiper, 1990).

Wyjaśnienie postrzegania turystów przez miejscową ludność jest ważne dla określenia charakteru wpływu turystyki na obszar na nią narażony (Ap, 2024). Pozytywne postrzeganie obejmuje korzyści ekonomiczne, takie jak wzrost dochodów, możliwości zatrudnienia i poprawa infrastruktury. Negatywne postrzeganie może natomiast wynikać ze wzrostu kosztów utrzymania, obciążenia zasobów oraz destruktywnego wpływu na lokalną kulturę i środowisko. Kwestie te również zostały rozpatrzone w ramach koncepcji badań.

Wstępne ramy koncepcyjne wraz z zastosowaniem zaawansowanych, wielowymiarowych metod badawczych (PN1: badania ilościowe; PN2: badania ilościowe i jakościowe; PN3: badania jakościowe) pozwoliły na rzetelną analizę (Creamer, 2023) relacji między gospodarzem a gościem (z uwzględnieniem zmian zachodzących wraz ze zmianą wysokości zamieszkania górali) i dały możliwość opracowania kompleksowej procedury badawczej, którą wykorzystano w PN2 i przedstawiono w sekcji [4.A.4.2](#).

4.A.3. Wnioski [PN1; PN2; PN3]

4.A.3.1. Czy wysokość bezwzględna terenu górskiego wpływa na relacje między gospodarzem a gościem? [PN1]

[PN1] Apollo, M., Andreychouk, V., Moolio, P., Wengel, Y. & Myga-Piątek, U. (2020). Does the altitude of habitat influence residents' attitudes to guests? A new dimension in the residents' attitudes to tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 31, 100312. [\[DOI\]](#)

Notka wprowadzająca: Przed przystąpieniem do badań (pilotażowych) odpowiedź na powyższe pytanie polegała na (jedynie) domniemaniu – chyba tak – które wynikało z wnioskowania na podstawie przeglądu dostępnej literatury. Przedstawiono ją w sekcji 4.A.1.4. Jednakże żadna z cytowanych tam prac, choć wskazywała na możliwość wpływu wysokości na te lub inne składowe środowiska górskiego (szczególnie społeczności ludzkich), nie dawała jednoznacznej i klarownej odpowiedzi na powyższe pytanie. Zaistniała więc potrzeba opracowania wstępnych ram koncepcyjnych (wyłącznie wpływ wysokości; zob. 4.A.2.4) oraz wybrania modelu, który mógłby posłużyć do zobrazowania ewentualnego wpływu. Zdecydowano posłużyć się znanym modelem irytacji Doxey'a (1975), który na ogół dobrze opisuje relacje gospodarz-gość w obszarach górskich (zob. 4.A.1.4) oraz jest łatwy do wyjaśnienia i implementowania w społecznościach krajów rozwijających się.

Zarys: Powyższa problematyka została nakreślona w pracy [PN1] opublikowanej w *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*. Interakcje gospodarz-gość były szeroko badane w różnych kontekstach w literaturze. Jeśli chodzi o postawę mieszkańców, kwestia ta była przedmiotem

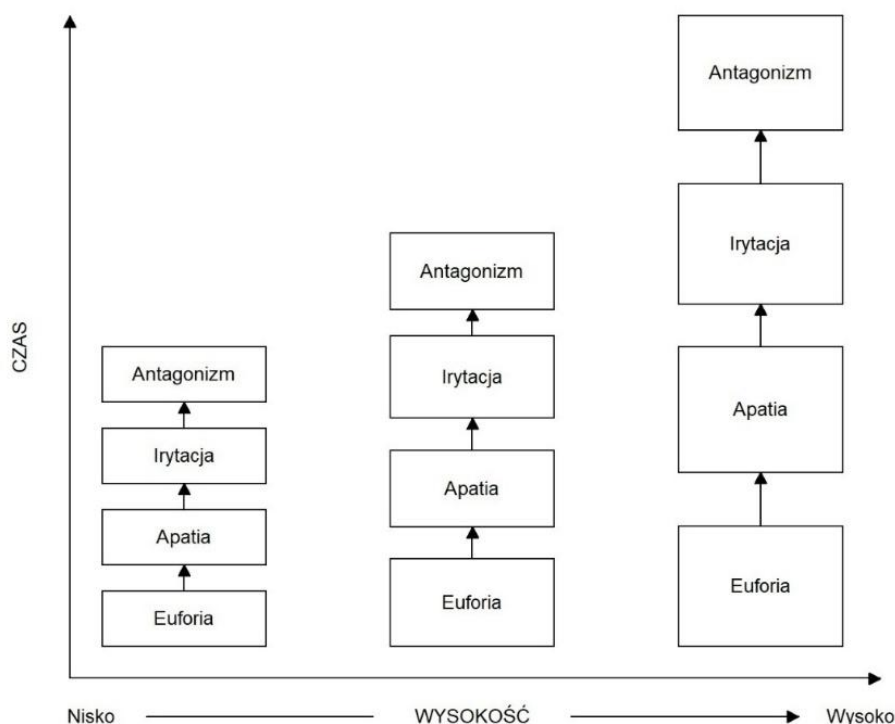
szeregu badań, które koncentrowały się na identyfikacji czynników wpływających na takie lub inne zachowania (zob. sekcję 4.A.1.2). Żadne wcześniejsze badania nie sprawdzały jednak, czy postawy mieszkańców zmieniają się wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania. We wspomnianej pracy przeanalizowano postawy mieszkańców wobec turystyki w odniesieniu do wysokości ich siedliska w himalajskiej dolinie Bhurungdi w Nepalu. Będąc częścią Obszaru Chronionego Krajobrazu Annapurny, dolina ta jest popularnym miejscem wśród turystów uprawiających wysokogórskie wędrówki, trekking i wspinaczkę górską. Łącznie badaniami objęte zostało 83% gospodarstw domowych (N = 101) zamieszkujących wioski Ulleri (2,080 m), Nangethanti (2,450 m) i Ghorapani (2,870 m). Wyniki badań oparte na analizie regresji liniowej sugerują, że mieszkańcy bardziej doceniają aktywność turystyczną i są bardziej wyrozumiali w stosunku do turystów, gdy wzrasta wysokość ich siedliska (zamieszkania). Badanie dowodzi, że wcześniej pomijany aspekt/zmienna „wysokość” może przynieść nowe spostrzeżenia i pomóc w lepszym zarządzaniu wrażliwymi miejscami docelowymi w sposób zrównoważony.

Wyniki: Wyniki wskazują, że wysokość położenia miejsca zamieszkania mieszkańców nie jest statystycznie istotnym czynnikiem prognostycznym dla zmiennych opisujących postrzeganie turystów jako „znawców kultury” ani dla poglądu, że „turyści wprowadzają nowe wzorce życia, które później przyjmują mieszkańcy”. Należy jednak zauważyć umiarkowaną dodatnią korelację między wysokością nad poziomem morza miejsca zamieszkania a poglądem, że „turyści wprowadzają nowe wzorce życia, które później przyjmują mieszkańcy”, chociaż związek ten nie osiąga poziomu istotności statystycznej. Związek między „wysokością położenia siedlisk mieszkańców” a „turystami irytującymi lokalną społeczność” jest negatywny; oznacza to, że wraz ze wzrostem wysokości położenia siedlisk mieszkańców znacznie maleje postrzeganie przez lokalną społeczność turystów „jako irytujących lokalną społeczność”.

Nie jest również zaskakujące, że wysokość miejsca zamieszkania nie ma znaczącego wpływu na przekonania turystów dotyczące wiedzy kulturowej – zwłaszcza w kontekście turystyki masowej, ponieważ turyści ci wykazują zazwyczaj niską świadomość kulturową. (Apollo, 2015; Apollo et al., 2020; Apollo & Andreychouk, 2022; Pearce, 1995; Tribe & Liburd, 2016). Niezależnie od wysokości nad poziomem morza, poziom wiedzy turystów na temat lokalnej kultury jest niewystarczający. Jak wskazują wcześniejsze badania, większa wiedza na temat odwiedzanego obszaru wiąże się z bardziej pozytywnym nastawieniem do turystyki (Andereck et al., 2005; Lankford & Howard, 1994). W związku z tym władze i organizatorzy turystyki powinni zapewnić odpowiedni poziom edukacji kulturowej – zwłaszcza turystom odwiedzającym wyższe partie gór (zob. Apollo & Wengel, 2022).

Kluczowe osiągnięcie: Odczucia gospodarzy względem gości mogą się zmieniać i przechodzić od euforii do antagonizmu, a wysokość zamieszkania może ten proces spowolnić lub przyspieszyć.

Do tej pory tylko w badaniu Apollo i in. (2020) [PN1] uwzględniono wysokość nad poziomem morza jako zmienną analityczną przy badaniu postaw społeczności lokalnych wobec zjawisk turystycznych. Czynniki te nie powinien być analizowany w oderwaniu od innych zmiennych, ale raczej uwzględniony w szerszym kontekście wielowymiarowych determinantów, jak pokazano na Rycinie 5.

Rycina 5. Zmodyfikowany model irytacji Doxey'a (1975) dotyczący ewolucji postaw mieszkańców wobec turystyki, uzupełniony o czynnik wysokości osady nad poziomem morza. Zgodnie z teorią Doxeya, wraz z upływem czasu i rozwojem destynacji turystycznej odczucia gospodarzy względem gości mogą przechodzić od euforii do antagonizmu. Wysokość zamieszkania może ten proces spowolnić lub przyspieszyć (przetłumaczono z Apollo et al., 2020 [PN1]).

Modyfikując i uzupełniając znany model irytacji Doxey'a (1975) o dodatkowy wymiar, jakim jest wysokość nad poziomem morza, autorzy wskazują na jego istotny wpływ na postawy mieszkańców wobec turystyki polegający głównie na spowolnieniu procesu rozwoju negatywnych reakcji (Apollo & Cheer, 2024). Innymi słowy, wysokość nad poziomem morza może działać jako czynnik łagodzący antagonizm wobec turystów i zmniejszający nasilenie negatywnych skutków kontaktu z odwiedzającymi.

Badanie wykazało, że mieszkańcy obszarów położonych na większych wysokościach są bardziej cierpliwi i wyrozumiali wobec turystów. Dlatego zaleca się, aby wszelkie strategie zarządzania turystyką w obszarach górskich (wysokogórskich) były wdrażane stopniowo, zaczynając od niższych partii gór ku wyższym. Jest to szczególnie ważne w regionach górskich krajów rozwijających się, gdzie dostępność zasobów finansowych jest ograniczona i należy je wykorzystywać w sposób zrównoważony, czyli celowo i precyzyjnie.

Przyszłe badania: Praca nie tylko otworzyła nową problematykę⁶, ale i wygenerowała pytania, które wymagają dalszego wyjaśnienia i uszczegółowienia. Aby lepiej zrozumieć wpływ (bezpośredni i pośredni) czynnika wysokościowego na charakter i stopień zmian zachodzących pod wpływem turystyki w społecznościach lokalnych zamieszkujących na różnych

⁶ Wnioski z pracy zostały zauważone przez międzynarodowy zespół opracowujący nową edycję *Encyclopedia of Tourism* pod redakcją J. Jafari i H. Xiao. Autor został poproszony o opracowanie dla Encyklopedii uaktualnionej wersji hasła *Irritation Index in Tourism* uwzględniającej wpływ wysokości na modyfikacje modelu Doxey'a (Apollo & Cheer, 2024 [DOI](#)).

wysokościach, potrzebna jest większa próba badawcza (większa liczba miejscowości), bardziej wyrafinowane metody badawcze (m.in. bardziej rozbudowane opcje wywiadu). Przyszłe badania powinny również skupiać się na bardziej szczegółowych cechach respondentów. Pozwoli to na opracowanie dokładniejszego i bardziej uniwersalnego modelu obrazującego badaną kwestię.

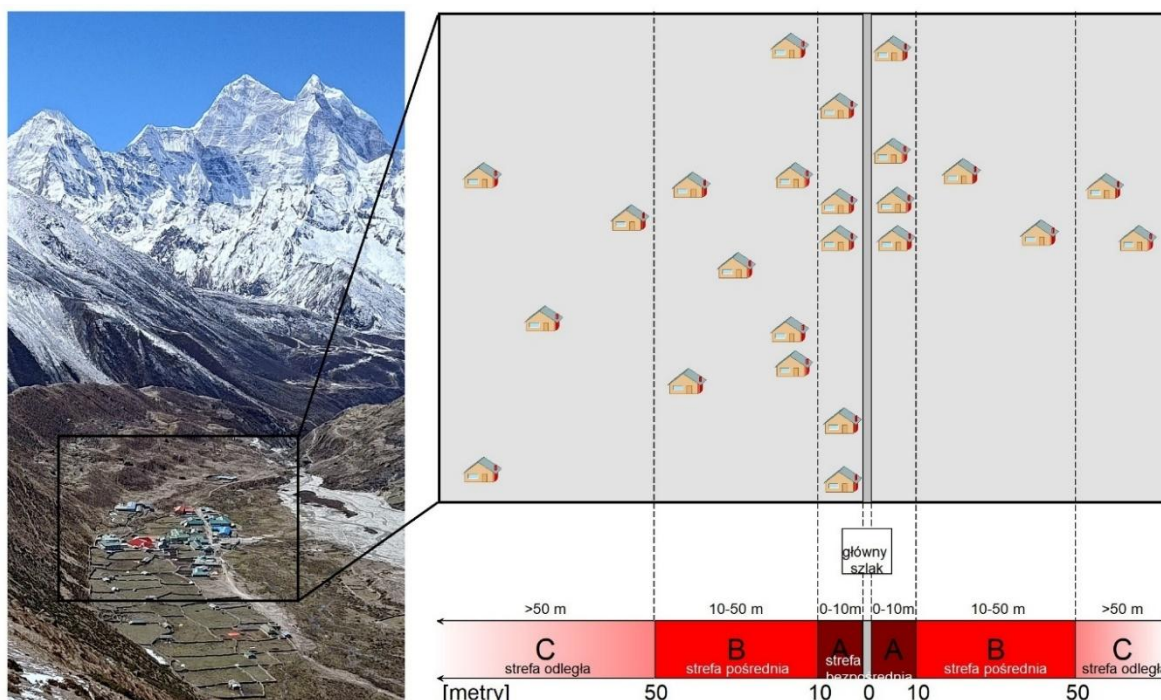
4.A.3.2. Turystyka górską, wysokość bezwzględna terenu i pozioma strefowość obszarowa w odbiorze turystyki przez mieszkańców osad górskich [PN2]

[PN2] Apollo, M. (2026). *Mountain tourism, altitude and host-guest relationships*. London: Routledge. [\[DOI\]](#)

Notka wprowadzająca: Badania [PN1] potwierdziły występowanie zależności pomiędzy wysokością zamieszkania a relacją gospodarz-gość i dały podstawę do opracowania szczegółowego projektu badawczego, który uwzględnił wszystkie zalecenia wynikające z pracy Apollo et al. (2020). Dodatkowo uwzględniono sugestie recenzentów wniosku złożonego w ramach konkursu grantowego NCN oraz sugestie wynikłe z dyskusji tematyki na konferencjach i spotkaniach ze specjalistami z branży. W ramach projektu wykorzystano opracowane wcześniej ramy koncepcyjne, zawierające zarówno wpływ wysokości, jak i ujawnioną w trakcie badań prawidłowość (zob. niżej) wpływu (na postrzeganie turystyki, zob. s. 7) odległości od szlaku (zob. sekcję 4.A.2.4). Wielowątkowość zagadnienia, poszerzenie zakresu badań oraz różnorodność uzyskanych w trakcie realizacji projektu wyników skłoniły autora do przedstawienia wyników opracowania w postaci monografii [PN2].

Ujawniona (dodatkowa) prawidłowość: Zanim przedstawione zostaną wyniki badań [PN2], należy zobrazować jeszcze jedną prawidłowość, która została ujawniona w badaniach i bez której nie byłoby możliwe precyzyjne opisanie zjawiska. Była nią zmiana postrzegania turystyki przez mieszkańców osad w miarę wzrostu odległości poszczególnych domostw osady od szlaku turystycznego (Ryc. 6). W celu uszczegółowienia zjawiska obszar(y) osad został podzielony na strefy: bezpośrednią (A) – przylegającą do szlaku, pośrednią (B) – bardziej oddaloną oraz odległą (C) czyli znajdującą się na peryferii osady.

Kwestia strefowości wpływu określonego czynnika na występowanie tego lub innego zjawiska – przyrodniczego czy społeczno-ekonomicznego – często występuje zarówno w naukach przyrodniczych, jak i humanistycznych. Podział na strefy często jest stosowany do planowania przestrzennego i rozwoju, na przykład, w celu ochrony wrażliwych obszarów przed negatywnymi skutkami turystyki (Job et al., 2017). Jest to procedura metodyczna dobrze znana, lecz rzadko stosowana w badaniach nad tak małymi obszarami jak górskie osady, traktowane we wcześniejszych badaniach jako zwarta i jednolita grupa (i tak też przedstawiane i analizowane w wielu pracach, wliczając [PN1]). A jak się okazało, kwestia ta ma bardzo ważne znaczenie dla właściwego i szerszego zrozumienia wpływu wysokości na postrzeganie turystów. Tak więc po zauważeniu tego zjawiska czynnik zmienności poziomej został włączony w program badań oraz analizy ich wyników [PN2].

Rycina 6. Podział osad górskich na strefy: strefa bezpośrednia (0–10 m od głównego szlaku); strefa pośrednia (10–50 m od głównego szlaku); strefa odległa (50 m od głównego szlaku i dalej) (przetłumaczono z Apollo, 2026 [PN2])

Zarys: Wyniki opracowania związanego z relacjami gospodarz-gość w środowisku wysokogórskim zostały przedstawione w 190-stronicowej monografii [PN2], którą wydało wyd. *Routledge*. W celu zbadania reakcji mieszkańców osad górskich na aktywność turystyczną zastosowano metody ilościowe (badanie diagnostyczne służące do pomiaru zjawiska) i jakościowe (wywiady pogłębione mające na celu zrozumienie rzeczywistości). Badania empiryczne przeprowadzono w położonych na dużych wysokościach osadach himalajskich wzdłuż trasy trekkingowej do bazy głównej pod Mount Everestem, a mianowicie: Phakding (2610 m), Benker (2729 m), Jorsale (2822 m), Monjo (2835 m), Namche Bazaar (3440 m), Sansa (3624 m), Tengboche (3867 m), Pangboche (3930 m) i Dyngboche (4410 m).

Uzyskane wyniki dotyczące opinii mieszkańców w każdym przedziale wysokości zostały przeanalizowane i porównane. Choć głównym celem projektu monograficznego było sprawdzenie, jak zmienia się stosunek do badanych aspektów wraz ze wzrostem wysokości miejsca zamieszkania i jego odległości od głównego traktu, w pracy tej rozpatrzono również kwestie ogólne relacji gość-gospodarz w środowisku wysokogórskim (zob. [PN2] - wstępna analiza wyników, rozdziały monografii 3 i 4). Szczegółowa analiza wyników (zestawienie wyników badań ilościowych i jakościowych) pozwoliła na określenie kierunków zmian i poziomu ich nasilenia (znaczące, umiarkowane, brak zmian/stagnacja). Badania nie tylko potwierdziły występowanie czynnika wysokościowego (oraz strefowości poziomej) w relacjach gospodarz-gość, ale wykazały jego dużą wagę w kształtowaniu relacji.

Wyniki: Wysokość terenu nad poziomem morza, na którym znajduje się (mieszka) respondent, wpływa na postrzeganie turystów i aspektów związanych z turystyką. Potwierdziły to zarówno badania ilościowe (rozdział 3 [PN2]) jak i jakościowe (rozdział 4 [PN2]). Wyniki zostały

zestawione ze sobą i w większości przypadków obie grupy metod potwierdziły kierunek oraz siłę zmian. Kierunek zmiany nie został potwierdzony tylko w dwóch przypadkach. W strefie pośredniej (B) dla pytań Q2 i Q5 (zob. sekcję 4.A.2.1) metody ilościowe i jakościowe nie potwierdziły tego samego kierunku (zostanie to zinterpretowane poniżej). Jednak w przypadku sprzecznych wyników (Q2B i Q5B) przyjęto założenie, że jeśli model matematyczny (z badań ilościowych) znacząco potwierdził kierunek zmiany i siłę zmiany (wysokie prawdopodobieństwo), to uznano go za bardziej wiarygodny od badań jakościowych. Przy określaniu stopnia zmiany przyjęto założenie, że tempo zmian z badań cząstkowych (rozdział 3 i rozdział 4) zostało uśrednione. Podstawowa interpretacja została przedstawiona na rycinie 7 i opisana poniżej (w uwzględnieniu odpowiedzi na pytania badawcze: Q1-Q6; sekcja 4.A.2.1), natomiast szczegółową interpretację zjawiska zawarto w monografii [PN2].

	Strefa bezpośrednia (Strefa A)	Strefa pośrednia (Strefa B)	Strefa odległa (Strefa C)	Interpretacja Z opinii mieszkańców zamieszkujących różne wysokości wynika, że wraz ze wzrostem wysokości n.p.m.	Wnioski Wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania, ocena mieszkańców dotycząca	Możliwy skutek Wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania, negatywne nastawienie mieszkańców do turystyki (pytania Q1-Q6) może:
Q1: Czy turyści znają lokalną kulturę TAK, znają	↓ ↓	↓ ↓	↓	znajomość lokalnej kultury wśród turystów: A: maleje (istotnie) B: maleje (umiarkowanie) C: maleje (umiarkowanie)*	wystarczającej wiedzy turystów na temat kultury jest surowsza (negatywna)	wzrosnąć (wszystkie strefy)
Q2: Czy turyści szanują lokalną kulturę TAK, szanują	↑ ↑	↑ ? ↓	↑	szacunek turystów dla lokalnej kultury A: wzrasta (istotnie) B: wzrasta (umiarkowanie)** C: wzrasta (umiarkowanie)*	poszanowania przez turystów lokalnej kultury jest łagodniejsza (pozytywna)	zmniejszyć się (wszystkie strefy)
Q3: Czy więcej turystów oznacza lepsze życie i dobrobyt? TAK, przynosi	↑	↑ ↑	↑ ↑	znaczenie turystyki i jej wpływ na poprawę jakości życia A: wzrasta (nieznacznie)* B: wzrasta (istotnie) C: wzrasta (istotnie)	pozytywnych aspektów turystyki i polepszenia jakości życia jest wyższa (pozytywna)	zmniejszyć się (wszystkie strefy)
Q4: Czy turyści cię irytują? TAK, irytują mnie	↑ ↑	↓ ↓	↓ ↓	uciążliwość i wrogłość względem turystów A: wzrasta (istotnie) B: maleje (nieznacznie) C: maleje (istotnie)	irytujących zachowań turystów jest: (A) surowsza (negatywna) (B i C) łagodniejsza (pozytywna)	wzrosnąć (Strefa A) zmniejszyć się (Strefy B i C)
Q5: Czy turyści wprowadzają nowe wzorce, które później adaptujesz? TAK, wprowadzają	↑ ↑	↑ ? ↓	↓ ↓	liczba wzorców zagranicznych przejętych od turystów A: wzrasta (istotnie) B: wzrasta (umiarkowanie)*** C: maleje (istotnie)	wprowadzania obcych wzorców przez turystów i późniejsza ich adaptacja jest: (A i B) surowsza (negatywna) (C) łagodniejsza (pozytywna)	wzrosnąć (Strefy A i B) zmniejszyć się (Strefa C)
Q6: Czy turyści są winni zanieczyszczenia środowiska? TAK, są winni	↑ ↑			wpływ turystów na zanieczyszczenie środowiska A: wzrasta (istotnie) B: nie występuje C: nie występuje	winy turystów za zanieczyszczenie jest: (A) ostrzejsza (negatywna) (B i C) nie zmienia się (neutral)	wzrosnąć (Strefa A) nd. (Strefy B i C)

Rycina 7. Zestawienie (ilościowe i jakościowe) kierunków zmian w relacji między wysokością siedliska mieszkańców a kwestiami Q1-Q6 oraz w odniesieniu do odległości od głównego szlaku: A (0-10 m), B (10-50 m), C (ponad 50 m) (przetłumaczono z Apollo, 2026 [PN2]).

Wyjaśnienie: Związek ze wzrostem wysokości siedlisk mieszkańców: ↑ pozytywny (wzrost); ↓ negatywny (spadek). Stopień zmiany: ■ istotna zmiana (30% lub więcej); ■ umiarkowana zmiana (10–29%); ■ stagnacja lub niewielka zmiana (10% lub mniej). Procenty odnoszą się do badań ilościowych. Uwaga: *na podstawie badań jakościowych; **Chociaż wynik nie jest jednoznaczny, uznano, że ponieważ model regresji (patrz [PN2] sekcja 4.4.2: Q2B) wyraźnie wskazuje na zmiany, wartość ta została uznana za wiodącą; ***Chociaż wynik nie jest jednoznaczny, uznano, że ponieważ model regresji (patrz [PN2] sekcja 4.4.2: Q2B) wyraźnie wskazuje na zmiany, wartość ta została uznana za wiodącą.

Q1: Z opinii mieszkańców zamieszkujących różne wysokości wynika, że wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza zmniejsza się wiedza turystów na temat lokalnej kultury, w tym we wszystkich strefach (A,B,C). W strefie bezpośredniej (A) poziom zmian jest znaczący, natomiast w strefie pośredniej (B) i odległej (C) jest umiarkowany. Należy jednak zauważyć, że w przypadku strefy C tylko badania jakościowe wykazały związek z wysokością (badania ilościowe wykazały stagnację). Ten sam kierunek zmian we wszystkich strefach wskazuje, że wiedza turystów o specyfice lokalnej kultury wraz z wysokością maleje i – odpowiednio – ocena poziomu tej wiedzy przez mieszkańców wyższych wysokości jest surowsza. Najbardziej wyraźna reakcja występuje w strefie A.

Q2: Z opinii mieszkańców zamieszkujących różne wysokości wynika, że wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania wzrasta szacunek turystów dla lokalnej kultury (we wszystkich strefach A,B,C). W strefie bezpośredniej (A) prawidłowość ta jest bardziej wyraźna, natomiast w strefie pośredniej (B) i odległej (C) mniej. Należy jednak zauważyć, że w przypadku strefy C tylko badania jakościowe wykazały związek z wysokością (badania ilościowe wykazały stagnację). Ten sam kierunek zmian we wszystkich strefach wskazuje, że szacunek turystów dla lokalnej kultury wzrasta wraz z wysokością i – odpowiednio – ocena tego szacunku/braku szacunku przez mieszkańców wyżej położonych terenów jest łagodniejsza. Najwyraźniej widać to w strefie A osad górskich.

Q3: Z opinii mieszkańców zamieszkujących różne wysokości wynika, że wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania znaczenie turystyki i jej wpływ na poprawę jakości życia wzrasta we wszystkich strefach (A,B,C). W strefie bezpośredniej (A) ocena wpływu jest umiarkowana, natomiast w strefie pośredniej (B) i odległej (C) znacząca. Należy jednak zauważyć, że w przypadku strefy A tylko badania jakościowe wykazały związek z wysokością nad poziomem morza, natomiast badania ilościowe wykazały stan neutralny. Ten sam kierunek zmian we wszystkich strefach wskazuje, że turystyka przyczynia się do poprawy jakości życia na wszystkich wysokościach, przy czym – w opinii mieszkańców gór – jej pozytywny wpływ wraz z wysokością wzrasta. Najbardziej widoczne jest to w strefie B i strefie C.

Q4: Z opinii mieszkańców zamieszkujących różne wysokości wynika, że wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza nasila się postrzeganie turystów jako czynnika obciążającego życie. Widać to jednak wyłącznie w strefie bezpośredniej (A), natomiast w strefach bardziej oddalonych od szlaku (B i C) to zjawisko maleje. W skrajnych przypadkach (strefy A i C) trendy są wyraźne (choć kierunek zmian był różny), a w strefie pośredniej (B) umiarkowane. Kierunek zmian w strefie bezpośredniej (A) wskazuje, że turyści powodują uciążliwości, a ocena tego negatywnego wpływu przez mieszkańców wraz z wysokością staje się surowsza. Natomiast kierunek zmian w strefie pośredniej (B) i odległej (C) wskazuje, że pomimo tego, że turyści powodują uciążliwości, ocena negatywnego skutku przez mieszkańców wyżej położonych terenów jest łagodniejsza (zmiany odpowiednio umiarkowane i znaczące).

Q5: Z opinii mieszkańców zamieszkujących różne wysokości wynika, że wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza liczba kulturowo obcych wzorców przejętych od turystów wzrasta w strefach najbliższych głównemu szlakowi (strefy A i B), ale maleje w strefie oddalonej (C). W skrajnych strefach (A i C) odnotowano bardziej wyraźne trendy zmian (choć ich kierunek był różny), a w strefie pośredniej (B) zmiany były umiarkowane. Kierunek zmian w strefie bezpośredniej (A) i pośredniej (B) wskazuje, że turyści są nosicielami obcych wzorców, asymilowanych przez mieszkańców, a ocena tego kontrowersyjnego wpływu

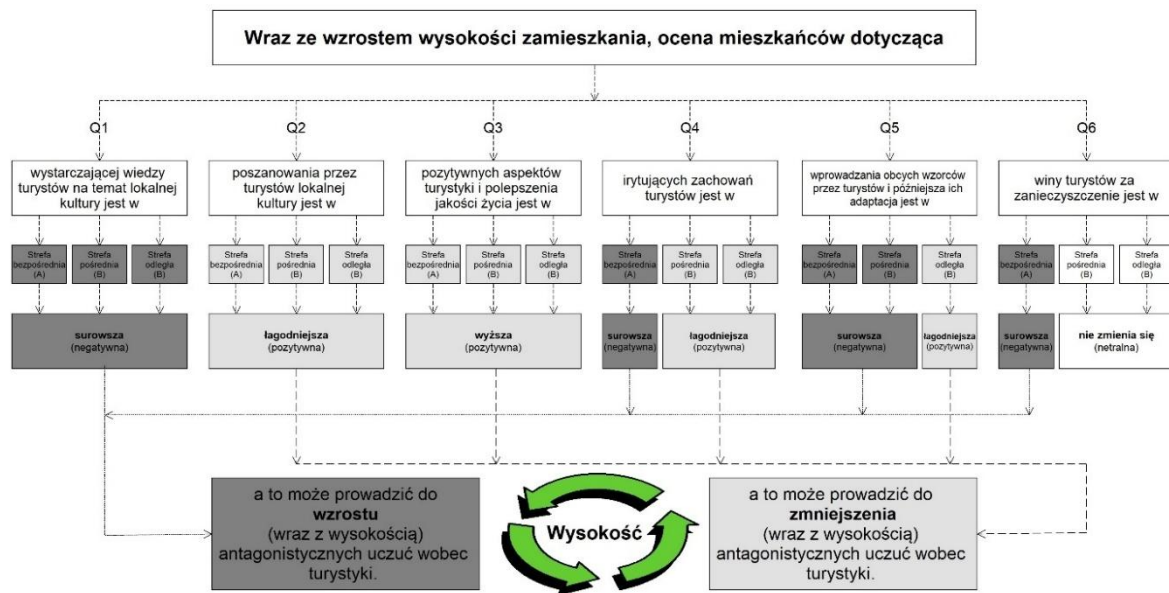
przez mieszkańców wyżej położonych terenów jest surowsza. Natomiast kierunek zmian w strefie oddalanej (C) wskazuje, że – owszem – obce wzorce są asymilowane przez mieszkańców, lecz ocena ich (wzorców) niekorzystnego wpływu przez mieszkańców wraz z wysokością łagodnieje.

Q6: Z opinii mieszkańców zamieszkujących różne wysokości wynika, że wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza wzrasta ich zrozumienie odpowiedzialności turystów za postępujące zanieczyszczenie środowiska. W strefie bezpośredniej (A) odnotowano znaczący poziom świadomości tego faktu. Natomiast ani w strefie pośredniej (B), ani w strefie odległej (C) nie odnotowano podobnego trendu. Ocena negatywnego wpływu turystyki na środowisko przez mieszkańców zamieszkujących na większych wysokościach jest surowsza i wykazuje wzrost z wysokością. W innych strefach – strefie pośredniej (B) i strefie odległej (C) – ocena mieszkańców jest podobna w całym spektrum wysokości.

Podsumowując, wraz ze wzrostem wysokości miejsca zamieszkania nasila się krytyczny stosunek mieszkańców wobec braku wiedzy o lokalnej kulturze wśród turystów, a także wzrasta dystans społeczny i emocjonalny wobec ich obecności. Jednocześnie niezależnie od strefy (poziomej) mieszkańcy gór dostrzegają pozytywny wpływ turystyki na jakość ich życia i rozwój lokalny. Ocena ta może jednak zależeć od dostępu do korzyści płynących z turystyki (bliskości szlaku, a co za tym idzie - intensywności kontaktów z turystami). Czynniki „poziome” czyli bliskości szlaku do domostw, ma natomiast większe i udowodnione znaczenie w przypadku stopnia przyswajania wzorców kulturowych (im bliżej tym mocniej), przy czym najbardziej znaczące zmiany zachodzą w strefie bezpośredniej (A), gdzie turystyka jest najbardziej obecna. W strefie pośredniej (B) wpływy są umiarkowane, natomiast w strefie oddalanej (C) kontakt z turystami jest sporadyczny, co powoduje, że tożsamość lokalna jest w niej najmniej narażona na opisywany aspekt wpływu.

Implikacje zarządcze: Jak wykazały badania, wysokość nad poziomem morza wyraźnie rzutuje na relacje między gospodarzami a gośćmi, ale nie sprawia, że stają się one jednoznacznie pozytywne lub negatywne. Pod pewnymi względami wraz ze wzrostem wysokości nastawienie staje się bardziej pozytywne, a pod innymi – bardziej negatywne. Ponadto, w różnych strefach osadnictwa (A, B i C) czynnik wysokości – na tym samym poziomie wysokościowym – może mieć różny (zmienny) charakter. Rycina 8 pokazuje wpływ wysokości nad poziomem morza na poszczególne aspekty (Q1-Q6), z uwzględnieniem podziału na poziome strefy.

Wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania mieszkańcy coraz surowiej oceniają turystów pod względem znajomości kultury (każda strefa: A, B, C), irytujących zachowań turystycznych (strefa bezpośrednia: A), wprowadzania przez turystów obcych wzorców i ich późniejszego przyjmowania (strefa bezpośrednia i pośrednia: A i B) oraz obarczania turystów odpowiedzialnością za zanieczyszczenie środowiska (strefa bezpośrednia: A). Są to zatem negatywne aspekty, które wraz z wysokością wpływają na relacje między gospodarzami a gośćmi. Wraz ze wzrostem wysokości te same zachowania turystów (jak na niższych wysokościach) mogą nasilać wrogie (antagonistyczne) uczucia w każdym z tych aspektów. Interwencja zarządcza jest potrzebna przede wszystkim na większych wysokościach. Dlatego też plany naprawcze powinny być wdrażane odgórnie (najpierw na dużych wysokościach).

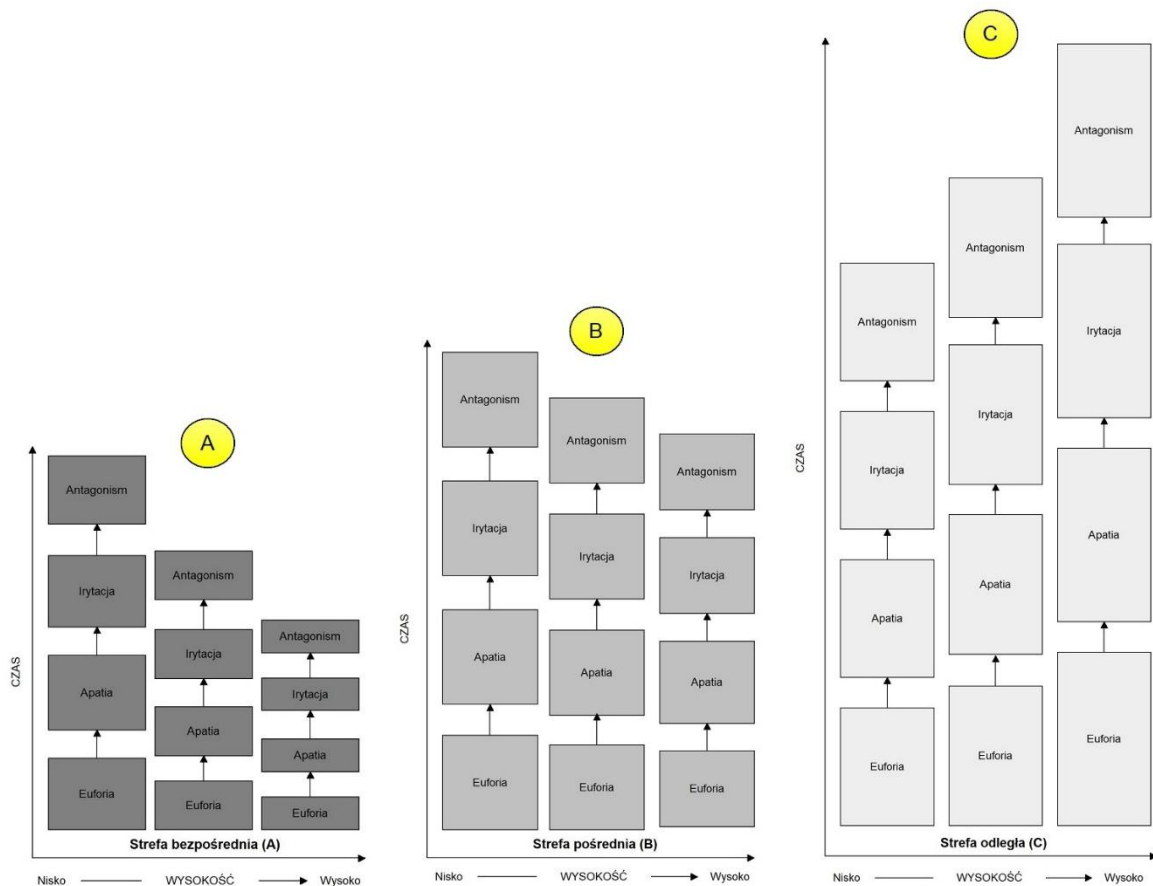
Rycina 8. Wpływ wysokości zamieszkania nad poziomem morza i strefy (oddalenia od szlaku) na wzmacnianie i łagodzenie antagonistycznych uczuć gospodarzy wobec gości. (przetłumaczono z Apollo, 2026 [PN2])

W innych aspektach będzie odwrotnie. Wraz ze wzrostem wysokości mieszkańcy coraz bardziej doceniają szacunek turystów dla lokalnej kultury (każda strefa: ABC), pozytywny wpływ turystyki na poprawę jakości życia (każda strefa: ABC). Irytujące zachowania turystów (strefy pośrednie i odległe: B i C), wprowadzanie przez nich obcych wzorców oraz ich późniejsze dostosowywanie wraz z wysokością stają się w odbiorze mieszkańców łagodniejsze (strefa odległa – C). Są to zatem pozytywne aspekty, które wpływają na relacje między gospodarzami a gośćmi wraz ze wzrostem wysokości.

Tak więc, wraz ze wzrostem wysokości te same zachowania turystów (jak na niższych wysokościach) mogą wzmacniać pozytywne (do euforii) odczucia w każdym z tych aspektów. Interwencja zarządcza jest potrzebna przede wszystkim na niższych wysokościach. Dlatego też plany naprawcze powinny być wdrażane od dołu do góry (najpierw na niskich wysokościach).

Kluczowe osiągnięcie: Odczucia gospodarzy względem gości mogą się zmieniać i przechodzić od euforii do antagonizmu, a wysokość zamieszkania może ten proces spowolnić lub przyspieszyć, choć tempo i kierunek (spowolnienie/przyspieszenie) tych zmian zależy od odległości od głównego szlaku (strefy).

Szerzej zakrojone badania dały możliwość uszczegółowienia modelu powstałego na kanwie badań pilotażowych [PN1]. Ryciny 9 i 10 obrazują jakościowy model relacji między gospodarzami a gośćmi i pozwalają lepiej zrozumieć stosunek społeczności górskich do turystów. Stosunek ten nie jest jednakowy dla wszystkich osad, ale różni się w zależności od wysokości położenia osady oraz strefy zamieszkania w odniesieniu do szlaku turystycznego. Wiedza o tym pozwala na bardziej właściwe dostosowanie planów rozwoju turystyki na zróżnicowanym wysokościowo obszarze górskim. Należy wziąć pod uwagę, między innymi, następujące kwestie i wnioski wynikające z przeprowadzonego badania.

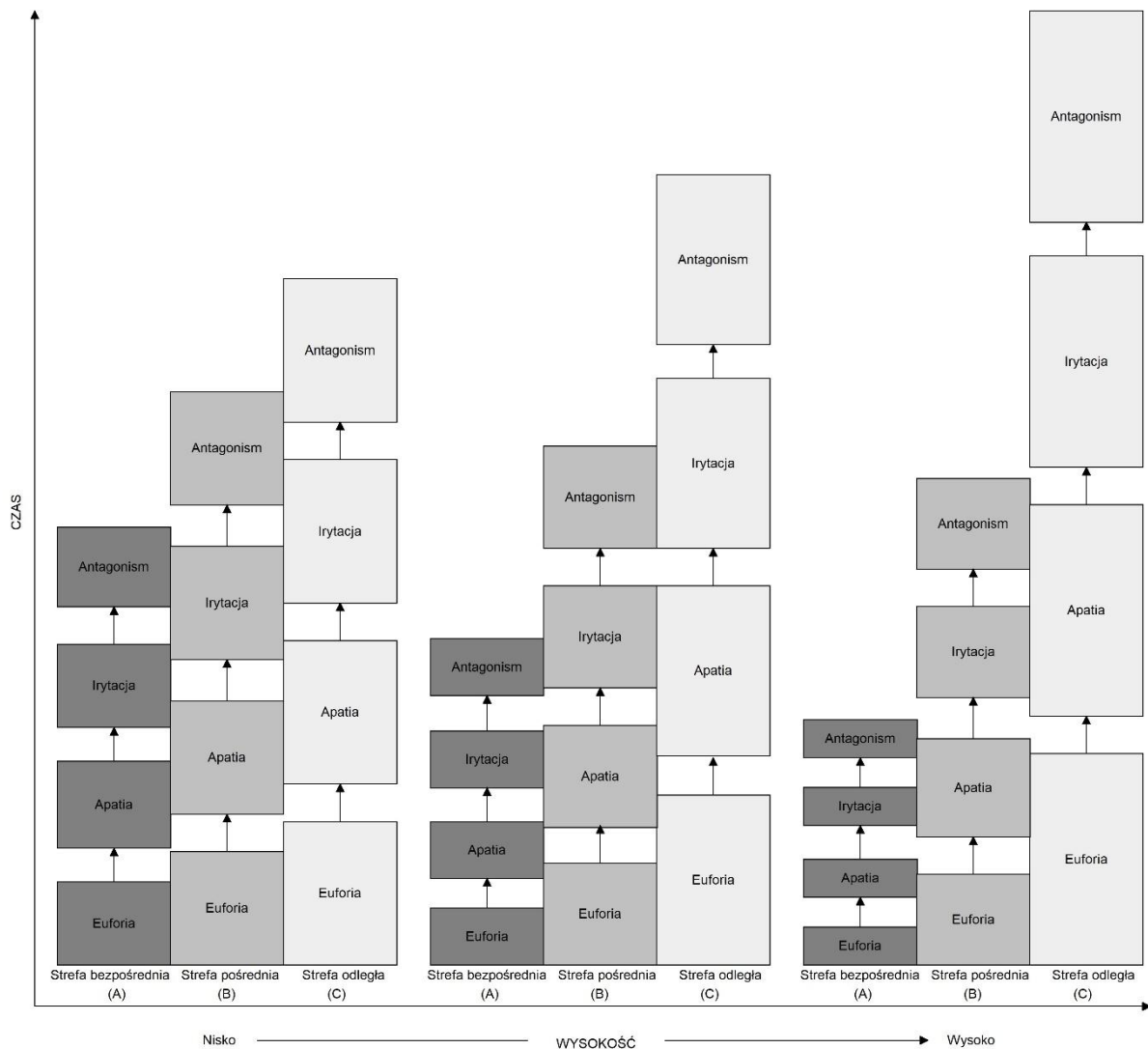

Rycina 9. Zmodyfikowany model irytacji Doxey’ a (1975) dotyczący ewolucji postaw mieszkańców wobec turystyki, uzupełniony o czynnik wysokości osady nad poziomem morza oraz strefy (odległość od głównego szlaku): 9A: Strefa bezpośrednia – wraz z wzrostem wysokości zamieszkania znacząco skraca się czas przejścia od euforii do antagonizmu (proces jest szybki); 9B: Strefa pośrednia – wraz z wzrostem wysokości zamieszkania skraca się czas przejścia od euforii do antagonizmu (proces jest wolny); 9C: Strefa odległa – wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania wydłuża się czas przejścia od euforii do antagonizmu (proces jest bardzo wolny).

W **strefie bezpośredniej** (strefa A położona do 10 m od głównej drogi) negatywny odbiór turystyki wzrasta wraz ze wzrostem wysokości (Ryc. 9A; Ryc. 10). Innymi słowy, na większych wysokościach potrzeba mniej czasu, aby wzbudzić nieprzyjemne wobec turystów uczucia u górali zamieszkujących tę strefę. Rozważając tę kwestię, można domniamać, że turyści spędzają w tej strefie więcej czasu niż w bardziej oddalonych od szlaku strefach (B i C). Rzadziej opuszczają swoje miejsca zakwaterowania (hotele), a zmęczenie związane z wysokością może sprawiać, że ich zachowanie jest denerwujące dla mieszkańców. Wraz ze wzrostem wysokości zmniejsza się liczba obiektów noclegowych, co z kolei może irytować mieszkańców, którzy są narażeni na ciągły kontakt z turystami.

Strefa pośrednia (strefa B położona w odległości od 10 do 50 m od głównego szlaku) to obszar, w którym spektrum nastawień respondentów - od euforii do antagonizmu - zmienia się nieznacznie wraz ze wzrostem wysokości miejsca zamieszkania (Ryc. 9B; Ryc. 10). Jednak wraz z wysokością ulega on nieznacznemu skróceniu („spłaszczeniu”). Im wyższa wysokość,

tym turystyka może łatwiej/szybciej wzbudzić nieprzyjemne uczucia wśród mieszkańców. Można to wyjaśnić zmniejszającą się (wraz z wysokością) intensywnością turystyki (liczbą turystów) w tej strefie – obszar ten jest wystarczająco oddalony, aby nie podlegać ciągłej presji turystyki, ale wystarczająco blisko, aby czerpać z niej korzyści. Innymi słowy, na wyższych wysokościach turyści są zmęczeni (wpływ wysokości na organizm, zmęczenie fizyczne) i spędzają czas głównie na odpoczynku w hotelach i restauracjach zlokalizowanych najbliższej szlaku (strefa A).

Rycina 10. Zmodyfikowany model irytacji Doxey’a (1975) dotyczący ewolucji postaw mieszkańców wobec turystyki, uzupełniony o czynnik wysokości (zamieszkania) nad poziomem morza oraz strefy (odległość od głównego szlaku). Zgodnie z teorią Doxeya, wraz z upływem czasu i rozwojem destynacji turystycznej odczucia gospodarzy względem gości mogą przechodzić od euforii do antagonizmu. Wysokość zamieszkania i odległość od głównego szlaku mogą ten proces spowolnić lub przyspieszyć. Rycina ta jest zbiorczym modelem zawierającym wszystkie strefy ABC (patrz ryc. 9) (przetłumaczono z Apollo, 2026 [PN2]).

W przeciwieństwie do stref A i B (tj. tych, które doświadczają największego wpływu), **strefa odległa** (strefa C – ponad 50 m od głównego szlaku) jest obszarem występowania indywidualnych osad, gdzie wraz ze wzrostem wysokości wydłuża się czas, w którym mieszkańcy rozwijają antagonistyczne uczucia wobec turystów (Ryc. 9C; Ryc. 10). Na niskich wysokościach turyści mają więcej siły (niższa wysokość, lepsze warunki tlenowe) i czasu (przechodzą aklimatyzację), więc chętniej odwiedzają odległe części osad. Odwiedzają domy, robią zdjęcia (często bez zgody fotografowanej osoby), są hałaśliwi i zakłócają naturalny rytm życia mieszkańców. Prowadzi to do szybszego pojawienia się wrogich uczuć wśród mieszkańców tej strefy wobec turystów. Im wyższa wysokość, tym mniejsza aktywność turystów (z powodu zmęczenia przebywaniem na dużych wysokościach), więc kontakt z ludnością jest ograniczony, a „droga” do pojawienia się antagonistycznych uczuć staje się dłuższa.

W warunkach ograniczonych zasobów (naturalnych, finansowych i in.) zarządzanie obszarami górkimi powinno priorytetowo traktować wdrażanie środków zarządzania na obszarach położonych najbliżej głównych szlaków turystycznych, zaczynając od obszarów położonych na większych wysokościach. Natomiast na obszarach położonych dalej od szlaków, czynności wdrażające/optimalizujące zaczynać należy od obszarów położonych na niższych wysokościach.

Przyszłe badania: Wykazano, że relacje między gośćmi a gospodarzami w turystyce górskiej są determinowane między innymi przez wysokość (w pionie) i odległość od głównej trasy (w poziomie). Choć praca zyskała pozytywny wydźwięk⁷, w przyszłości należałoby podjąć współpracę z innymi dziedzinami i w interdyscyplinarnych zespołach z udziałem m.in. Socjologów czy antropologów kulturowych rozwinąć (i upowszechnić) zauważoną prawidłowość. Wnioskodawca pracuje obecnie (w międzynarodowych zespołach) nad dwoma pracami wykorzystującymi opracowany model⁸.

Chociaż opracowany model odnosi się do obszarów wysokogórskich (Himalajów przede wszystkim), o znacznej rozpiętości pionowej, zdaniem autora można go wykorzystać/skonfrontować/zastosować z innymi obszarami gór wysokich (Andy, Kunlun, Karakorum, Góry Nowej Gwinei, Pamiro-Alaj, Wysoki Atlas). Swoją drogą, prawidłowość występowania strefowości poziomej wpływu turystyki i kształtowania relacji między gospodarzem a gościem, może być skonfrontowana/zweryfikowana na obszarach „płaskich” - nizinnych/równinnych/wyżynnych, ale jeszcze trudnodostępnych dla turystów, o słabo naruszonym układzie życia rdzennej ludności (np. Amazonia, Sahara czy Tybet).

Następnym krokiem powinno być zweryfikowanie wyników i modelu w badaniach dotyczących innych aspektów/elementów turystyki (i nie tylko), które poruszają społeczności górskie.

⁷ Wyniki tej pracy/publikacji zostały pozytywnie odebrane na branżowych konferencjach w Nepalu i Indiach, oraz przez ekspertów, którymi są specjaliści z turystyki, zob. Apollo, 2026 [PN2], s. 2, oraz recenzja [PN2] prof. Thomas Jones (APU, Japonia) w czasopiśmie naukowym *Himalayan Bulletin* [\[link\]](#).

⁸ Pierwsza stanowi zestawienie opinii turystów i mieszkańców, uwzględniające zmianę tej oceny wraz z wysokością. Natomiast druga dotyczy zmian percepcji turystyki górskiej wraz z wysokością w ujęciu różnych grup (sektory).

Apollo, M. & Schänzel, H. A (w opracowaniu). Beyond the Selfie: A Comparative Study of How Guests and Hosts Perceive the Physical and Cultural Realities of Mountain Tourism.

Apollo, M. & Moolio, P. (w opracowaniu). Higher Up, Different Views: How Altitude and Occupation Shape Residents' Attitudes Towards Tourists.

4.A.3.3. Czy wysokość bezwzględna terenu zamieszkania wywołuje dylemat rozwoju transportu w peryferyjnych obszarach górskich [PN3]

[PN3] Apollo, M. (2025). A Bridge Too Far: The dilemma of transport development in peripheral mountain areas. *Journal of Tourism Futures*, 11(1), 23–37. [DOI](#)

Notka wprowadzająca: Infrastruktura transportowa i dostępność miejsc docelowych mają zasadnicze znaczenie dla rozwoju tradycyjnej branży turystycznej. Sytuacja wygląda jednak nieco inaczej w peryferyjnych obszarach górskich, gdzie słaba dostępność terenów stanowi – z jednej strony – swego rodzaju atrakcję turystyczną, z drugiej zaś czynnik hamujący rozwój regionalny. Poprawa dostępności obszaru poprzez budowę „mostu za daleko”, w kontekście turystyki górskiej, może jednak mieć nie tylko progresywne, ale też regresywne następstwa rozwojowe. Pojawia się pytanie: czy ludność lokalna rozumie to zagrożenie i czy wysokość zamieszkania wpływa na rozumienie tego zagrożenia?

Zarys: Opracowanie wykorzystujące wyniki poprzednich prac [PN1; PN2] dowodzące wpływu wysokości na reakcję ludności lokalnej na turystykę zostało opublikowane w czasopiśmie *Journal of Tourism Futures*, które znajduje się w topowych 2% rankingu SCOPUS (Social Sciences: Geography, Planning and Development). To eksploracyjne badanie miało na celu zrozumienie kwestii dostępności turystycznej (sieci transportowej) i jej wpływu na lokalne społeczności – jak to widzą mieszkańcy oddalonych osad górskich. Dane zebrano w nepalskim regionie Khumbu, gdzie znajduje się baza główna alpinistów pod Mount Everestem – jeden z najpopularniejszych celów turystyki górskiej w całym obszarze Himalajów.

Głównymi respondentami (9 osób) byli mieszkańcy Lukli, ale dla pełniejszego zrozumienia tematu i weryfikacji wpływu wysokości na postrzeganie rozwoju infrastruktury dodatkowo przeprowadzono wywiady z mieszkańcami (9 osób) innych, wyżej położonych miejscowości. Praca obrazuje zagrożenia dla lokalnych społeczności wynikające z rozwoju transportu (drogowego i lotniczego) oraz poprawy dostępności turystycznej peryferyjnego obszaru, który czerpie korzyści ze swojej peryferyjności. Badania wskazują, że rozwój transportu może skutkować utratą działalności gospodarczej (związanej z turystyką) przez wielu z nich. Ogólnie rzecz biorąc, w opinii lokalnych społeczności nieplanowany właściwie (czyli bez uwzględnienia potencjalnych skutków) rozwój transportu drogowego i lotniczego niszczy turystykę górską na tym obszarze, co może mieć bezpośrednie przełożenie na sposób i jakość życia mieszkańców. Badanie jednoznacznie dowodzi też, że wysokość zamieszkania respondenta wpływa na jego percepcje i wyostrza widzenie problematyki.

Wyniki: Rozwijająca się sieć transportowa w górach wspiera rozwój rolnictwa, a także lokalną turystykę i handel, a tym samym rozwój obszaru w szerszym ujęciu (Rawat & Sharma, 1997). Jednocześnie jej budowa generuje wiele zagrożeń dla środowiska (Boller et al., 2010; Sidle & Ziegler, 2012; Skach, 2016). Jeśli więc ludność lokalna nie domaga się budowy drogi (jak na przykład powyżej Lukli) i postrzega ją wyłącznie jako zagrożenie, władze lokalne i centralne powinny uwzględnić tę okoliczność w swoich planach. Jak zauważył jeden z respondentów (mieszkaniec osady powyżej Lukli), droga nie zniszczy biznesu w samej Lukli (jest tam lotnisko), ponieważ turyści zawsze będą wybierać transport lotniczy zamiast drogowego (dojazd drogą jest zbyt długi i męczący). Wydaje się zatem (co potwierdza przedstawiane

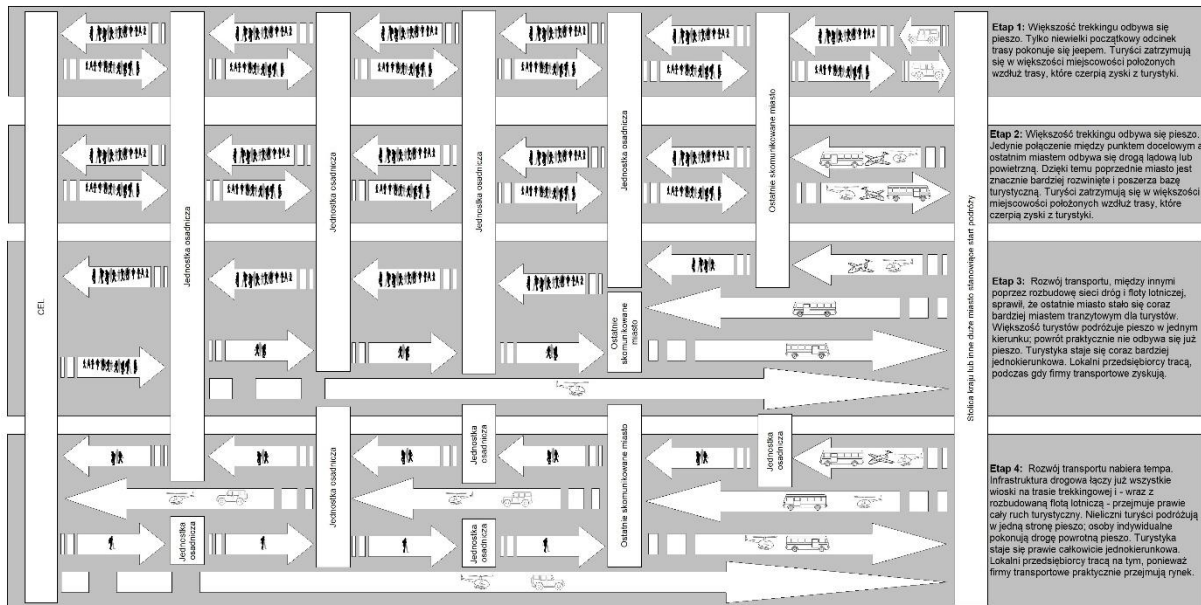
badanie), że droga z niższych partii do Lukli może przynieść wiele korzyści mieszkańcom całego regionu (niższe ceny, otwarcie na turystów, w tym lokalnych, zyski generowane przez turystykę), ale jej rozbudowa dalej (wyżej) poza ten punkt przyniosłaby mieszkańcom jedynie straty. Niektóre osady mogą zostać wykluczone z ruchu turystycznego, ponieważ droga może je ominąć lub staną się jedynie osadami tranzytowymi (respondenci podają przykład rejonu Annapurny, gdzie to się już stało). Straty mogą ponieść też rolnicy – okazuje się, że (nawet na potrzeby turystyki) taniej jest sprowadzić żywność z dolin, w których stosuje się intensywną gospodarkę rolną. Mieszkańcy zaznaczają również, że łatwiejszy dostęp sprowadzi „gorszych” (zachowanie i zamożność) turystów – peryferyjność wpływa na „selekcję osób, które tu przyjeżdżają”.

Odpowiedź na pytanie badawcze, ale także stanowisko w sprawie stworzenia planu rozwoju regionu, zależy zatem od wysokości obszaru nad poziomem morza i czynnik wysokościowy odgrywa tu znaczącą rolę. Negatywne zmiany lub możliwe wykluczenie (porzucenie) turystyki mogą (teoretycznie) zmusić mieszkańców do powrotu do działalności rolniczej. Praktyka jednak pokazuje, że w krajach rozwijających się jest to raczej niemożliwe. Przeprowadzone badanie jednoznacznie wykazało, że wykluczenie z działalności turystycznej spowoduje migrację, a nie powrót z sektora usług (turystyki) generującego nieporównywalnie wyższe dochody do tradycyjnego niskoefektywnego (surowe warunki górskie) rolnictwa.

Kluczowe osiągnięcie: Wysokość zamieszkania górali zmienia ich podejście do rozwoju infrastruktury transportowej: „im wyżej”, tym bardziej krytyczne podejście.

Teoretycznie rozwój infrastruktury (w tym turystycznej) poprawia warunki gospodarcze i dostępność regionu peryferyjnego. Poprawa dostępności transportowej może jednak mieć bardzo destrukcyjny wpływ na jakość życia mieszkańców. Jak zauważył Prideaux (2002), funkcjonowanie atrakcji turystycznych na „peryferiach” kształtują kwestie o szczególnym znaczeniu, mianowicie czynniki lokalizacji i dostępności, społeczność, infrastruktura turystyczna i rentowność. Zwiększenie dostępności, a tym samym utrata peryferyjności, na przykład, oznacza konieczność modyfikacji modelu zarządzania obszarem. Zagrożeniem w tym przypadku jest również utrata statusu peryferyjności i całkowite wykluczenie części obszaru z turystyki. Jak wykazali Apollo i in. (2020) [PN1] oraz Apollo (2026) [PN2], postrzeganie różnych zjawisk (bodźców) w obszarach górskich może być różne w zależności od wysokości zamieszkania. Dlatego analiza powinna to uwzględniać. Rycina 11 przedstawia model, który został wstępnie przetestowany w ramach badania [PN3].

Przedstawiana praca obrazuje praktyczne wykorzystanie modelu opracowanego w monografii [PN2]. Szczegółne miejsce zajmuje w niej czynnik wysokości (oraz strefowości), który wpływa na opinię w kwestii rozwoju sieci drogowej i lotniczej. Im wyżej mieszkali respondenci, tym bardziej krytyczny stosunek mieli oni do rozwoju infrastruktury transportowej – aż do przeciwnego (brak zgody na poprawę sieci transportowej). Mianowicie, miejscowość Lukla stanowi nieformalną granicę akceptowalności rozwoju sieci drogowej. Respondenci mieszkający powyżej są do rozwoju transportu nastawieni negatywnie.

Rycina. 11. Ewolucja peryferyjnego obszaru górskiego pod wpływem rozwoju transportu. Objasnienie poszczególnych stadiów na rycinie (przetłumaczono z Apollo, 2025 [PN3]).

Przyszłe badania: Poruszony w artykule problem⁹ stosunku miejscowej ludności do rozwoju infrastruktury transportowej w górach – w kontekście turystyki i jej wpływu na życie mieszkańców na różnych wysokościach terenu – może i powinien być rozpatrzony/zbadany na innych przykładach¹⁰. Pozwoli to na wyciągnięcie szerszych wniosków i zweryfikowanie stopnia przypadkowości/universalności ustalonej (w przedstawionej pracy) prawidłowości.

4.A.4. Opis realizacji celów (wkład w rozwój dyscypliny)

4.A.4.1. Główny (naukowo-poznawczy) cel badania (Wkład w rozwój dyscypliny: rozwinięcie modelu irytacji Doxeya)

Główny (naukowo-poznawczy) cel badania: rozpoznanie zależności i ustalenie prawidłowości zmian w postrzeganiu i postawie górali (gospodarzy) wobec turystyki i turystów (gości) wraz z wysokością [PN1; PN2]

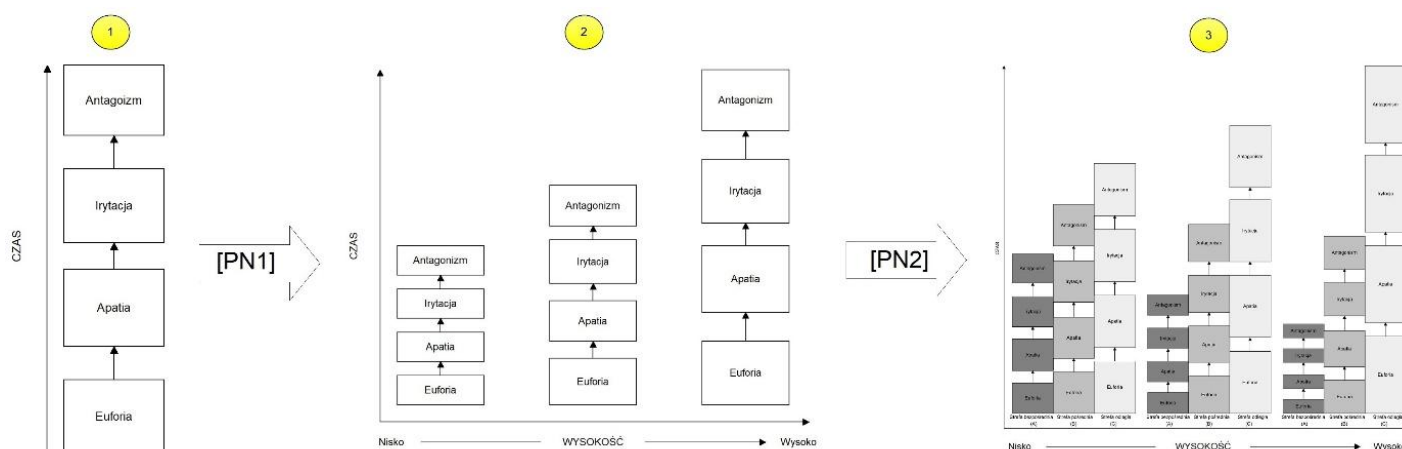
Rozpoznano zależności i ustalono prawidłowości zmian w postrzeganiu i postawie gospodarzy wobec gości wraz z wysokością (strefowość wertykalna). Dodatkowo ujawniono strefowość poziomą, której wpływ na relacje gospodarz–gość vs wysokość ma duże znaczenie.

⁹ Wyniki pracy były prezentowane na konferencji *Structural Change* na Uniwersytecie Yale (USA), a nagranie z niej dostępne jest na kanale YouTube Yale GJP [\[link\]](#). Wyniki zostały też przedstawione w prestiżowym czasopiśmie popularnonaukowym *Conversation* [\[link\]](#).

¹⁰ Autor przeprowadził badania w rejonie Mt. Annapurny (Annapurna BC Trek). Wyniki są w trakcie opracowywania. Apollo, M. (2026). Roads that Connect and Destroy: Transport Development in Mountain Areas.

Wkład w rozwój dyscypliny: rozwinięcie modelu irytacji Doxeya

Rycina 12 przedstawia rozwinięcie jednego z najpopularniejszych modeli opisujących relacje gospodarz-gość: Model Irridex Doxey'a (wskaźnik irytacji), opracowany w 1975 roku (zob. ryc. 1). Rycina 12a przedstawia jego pierwotną wersję opisującą zmieniające się nastawienie mieszkańców do turystów w miarę rozwoju danej destynacji (upływ czasu). Rycina 12b obrazuje zastosowanie modyfikacji w postaci (dodania do czynnika czasu/rozwoju) czynnika wysokości, który zmienia natężenie odczuć negatywnych wraz z wysokością – spowalnia je. Rycina 12c przedstawia zmianę wskaźnika irytacji w miarę upływu czasu (rozwoju destynacji turystycznej) z uwzględnieniem wysokości (strefa wertykalna) i odległości miejsca zamieszkania (strefowość pozioma) gospodarza od głównego traktu turystycznego.

Rycina 12. Model irytacji Doxey'a (1975) dotyczący ewolucji postaw mieszkańców wobec turystyki i jego zmiany wraz z rozwojem destynacji (czas) (12.1: Doxey, 1975), uzupełniony o czynnik wysokości (zamieszkania) nad poziomem morza (12.2: Apollo et al., 2020 [PN2]) oraz wysokości i strefy (odległość od głównego szlaku) (12.3: Apollo, 2026 [PN3]).

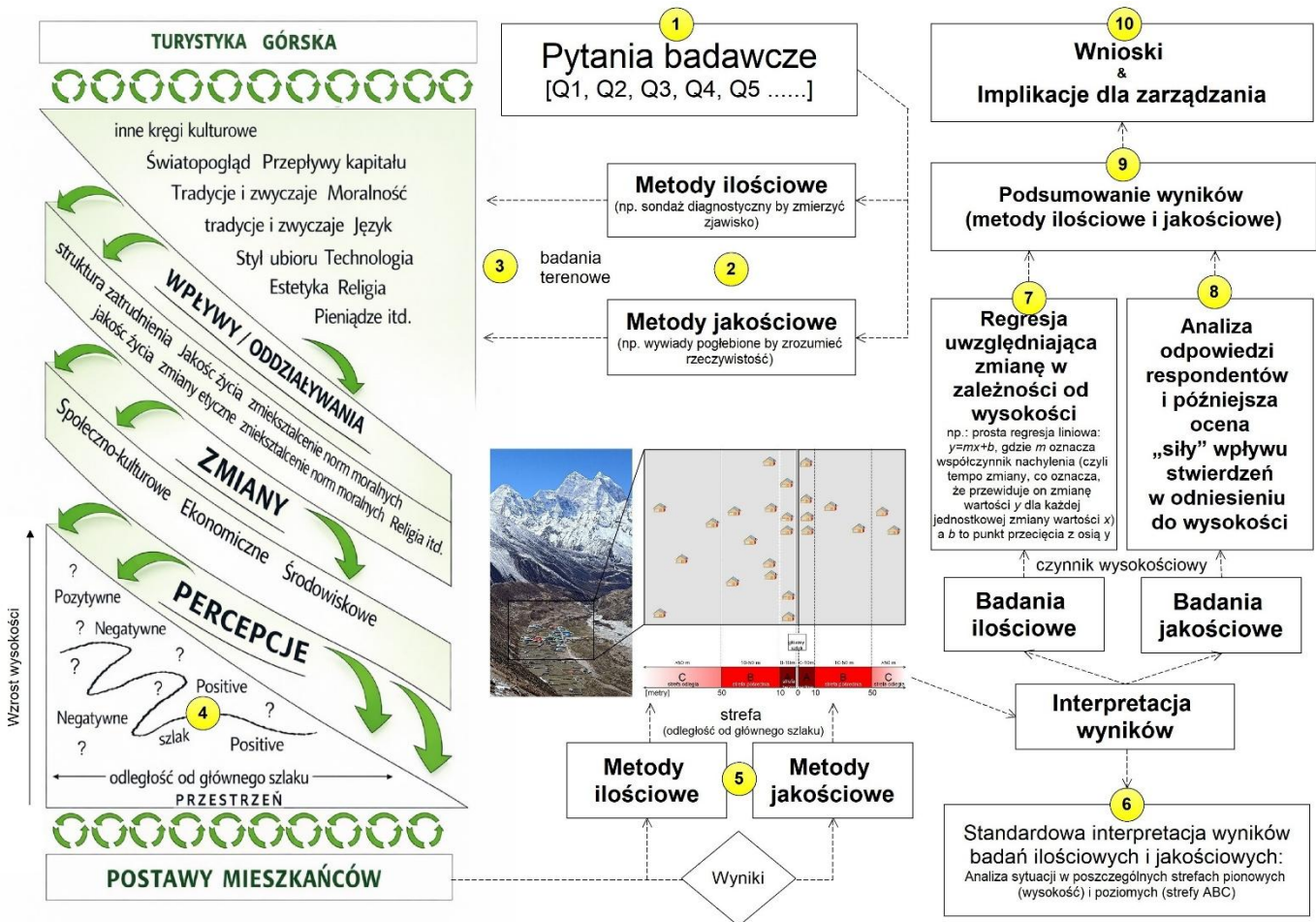
Reasumując, opracowany model (Ryc. 12.3) jest zmodyfikowaną wersją modelu Doxey'a (1975), w której wprowadzono dwie dodatkowe zmienne: wysokość nad poziomem morza i strefę zamieszkania wobec szlaku turystycznego. Rozbudowany w ten sposób model pozwala na lepsze zrozumienie relacji gospodarz-gość w środowisku górskim.

4.A.4.2. Cel metodyczny badania (Wkład w rozwój dyscypliny: ramy koncepcyjne badań relacji gospodarz-gość)

Cel metodyczny badania polegał na opracowaniu kompleksowej metodologii oceny wpływu czynnika wysokości zamieszkania na postrzeganie i postawę gospodarzy wobec wzrastającej liczby przybyszów. [PN2]

Opracowano kompleksową metodologię oceny wpływu czynnika wysokości zamieszkania na postrzeganie i postawę gospodarzy wobec wzrastającej liczby przybyszów.

Na podstawie Apollo (2026) [PN2] (ale korzystając z osiągnięć Apollo et al. (2020) [PN1]) opracowano kompleksową metodologię, którą zaprezentowano na Rycinie 13. Diagram ten obrazuje poszczególne etapy (1-10) badań. Tabela 1 z kolei przedstawia procedurę badawczą oraz odnośniki do rozdziału i stron monografii [PN2], w której ją zastosowano.

Rycina 13. Ramy koncepcyjne i procedura badawcza [PN2]: Postrzeżenie i stosunek mieszkańców do turystyki górskiej (wędrowki górskie, trekking i wspinaczka) w zależności od wysokości i odległości od szlaku (opracowano na podstawie Apollo, 2026 [PN2]).

Opis 10. punktowej procedury badawczej zapisano w Tabeli 1.

Tabela 1. Opis procedury badawczej wraz z odnośnikami do Apollo (2026) [PN2], gdzie je opisano.

Nr	Składowe procedury badawczej	Odnosnik do rozdziału (sekcji) Apollo (2026) [PN2]
1.	Przygotowanie pytań badawczych	Rozdz. 2 (2.1.), s. 27-28.
2.	Dostosowanie pytań badawczych do badań ilościowych i jakościowych	Rozdz. 3. (3.2), s. 45. Rozdz. 4. (4.2), s. 76 .
3.	Badania terenowe (opis)	Rozdz. 2. (2.4), s. 32-33. Rozdz. 3. (3.2), s. 43-49. Rozdz. 4. (4.2), s. 73-77.
4.	Uwzględnienie w procesie badawczym lokalizacji: wysokość i odległość od głównego traktu (można zastosować podział na strefy z [PN2] lub wyznaczyć własne)	Rozdz. 1. (1.4.3), s. 14-17. Rozdz. 2. (2.3), s. 29-32.
5.	Filtrowanie (podział) wyników w oparciu o strefę wertykalną (wysokość) i poziomą (strefa ABC)	Rozdz. 3. (3.2), s. 46-47. Rozdz. 4. (4.2), s. 74-75.
6.	Analiza wyników badań ilościowych i jakościowych i interpretacja wyników (odpowiedzi) w oparciu o standardową procedurę i poznanie sytuacji w każdej strefie wertykalnej i poziomej.	Rozdz. 3. (3.3 i 3.4), s. 49-59. Rozdz. 4. (4.3), 77-111. (początkowa część każdej sekcji)
7.	Analiza i interpretacja wyników z badań ilościowych po przeprowadzeniu analizy regresji uwzględniająca zmianę wraz z wysokością zamieszkania respondenta z uwzględnieniem (strefy) odległości od głównego traktu.	Rozdz. 3. (3.5 i 3.6), s. 60-71.
8.	Analiza interpretacja wyników z badań jakościowych po przeprowadzeniu analizy skupiającej się na ocenie siły wypowiedzi respondenta w odniesieniu do wysokości miejsca zamieszkania z uwzględnieniem (strefy) odległości od głównego traktu.	Rozdz. 4. (4.3), s. 77-111. (końcowa część każdej sekcji) Rozdz. 4. (4.4), s. 112-118.
9.	Zestawienie wyników (interpretacji) badań ilościowych (zmierzenie zjawiska) z badaniami jakościowymi (zrozumienie rzeczywistości) pozwala na triangulację, czyli głębszą i pełniejszą interpretację zjawiska.	Rozdz. 5. s. 119-138.
10.	Wnioski i rekomendacje Implikacje zarządcze	Rozdz. 7. s. 154-160. Rozdz. 6. s. 139-153.

4.A.4.3. Cel aplikacyjny (Wkład w rozwój dyscypliny: opracowanie szczegółowych wytycznych co do optymalizacji wzajemnych oddziaływań gospodarz-gość na różnych wysokościach)

Cel aplikacyjny stanowiło wypracowanie praktycznych zaleceń co do zarządzania obszarami górkimi w celu optymalizacji wzajemnych oddziaływań gospodarz-gość na obszarach gdzie ośrodki recepcji turystycznej ulokowane są na różnych wysokościach [PN2]

Opracowano praktyczne zalecenia co do zarządzania obszarami górkimi w celu optymalizacji wzajemnych oddziaływań gospodarz-gość na obszarach gdzie ośrodki recepcji turystycznej ulokowane są na różnych wysokościach. [PN2: Rozdział 6, s. 139-153]

W rozdziale 6. monografii (Apollo, 2026) [PN2] opisano pojawienie się antagonistycznych postaw mieszkańców wobec turystyki górskiej, ze szczególnym uwzględnieniem tego, jak nastroje te różnią się w zależności od wysokości zamieszkania. Dane ze wszystkich trzech stref odległości od szlaku (A, B i C) konsekwentnie wskazują, że gradient wysokości odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu postrzegania turystyki i turystów. W oparciu o ustalone prawidłowości, Apollo (2026) [PN2] przedstawił zalecenia ogólne dla konkretnego obszaru (z uwzględnieniem stref A, B i C), które mogą być przydatne do tworzenia szczegółowych planów rozwojowych. Istota i zakres zaleceń powinny zostać rozszerzone w oparciu o dyskusję ze wszystkimi zainteresowanymi stronami (zob. Ryc. 2). Po zatwierdzeniu przez wszystkich plan powinien zostać wdrożony.

Ogólne rekomendacje:

Edukacja turystyczna: W stosunku do każdej ze stref A, B i C ważne jest podnoszenie świadomości turystów na temat lokalnej kultury i środowiska, co może obniżyć stopień „dysfunkcyjności” ich zachowania i przez to zmniejszyć negatywne nastawienie mieszkańców do turystów i zminimalizować negatywne skutki turystyki. Niezbędna jest również edukacja mieszkańców zarówno na temat korzyści płynących z turystyki, jak i na temat wagi zachowania własnej tożsamości kulturowej, szczególnie w strefach A (bezpośredniej) i B (pośredniej) mających większy kontakt z turystami i bardziej narażonych na wchłanianie obcych wzorców kulturowych. Znaczenie tych zaleceń rośnie wraz z wysokością położenia osad.

Zrównoważona turystyka: Turystyka górską powinna być rozwijana w sposób zrównoważony, przynoszący korzyści zarówno turystom, jak i społecznościom lokalnym (w każdej strefie i na każdej wysokości). W tym kontekście warto wdrożyć politykę zarządzania, która uwzględnia specyfikę turystyki w najbardziej wrażliwych lokalizacjach, takich jak strefa bezpośrednia (A) na wyższych wysokościach lub strefa odległa (C) na niższych wysokościach.

Dostosowanie polityki zarządzania: Polityka turystyczna powinna być elastyczna i dostosowana do lokalnych uwarunkowań, potrzeb i wyzwań. Korzyści płynące z turystyki powinny być rozdzielane (uwzględniając wysokość i strefę zamieszkania) między wszystkie zainteresowane strony.

Dodatkowy cel aplikacyjny (Wkład w rozwój dyscypliny: udowodnienie, że wysokość zamieszkania wpływa na postrzeganie problematyki z jaką zmagają się mieszkańcy obszarów górskich)

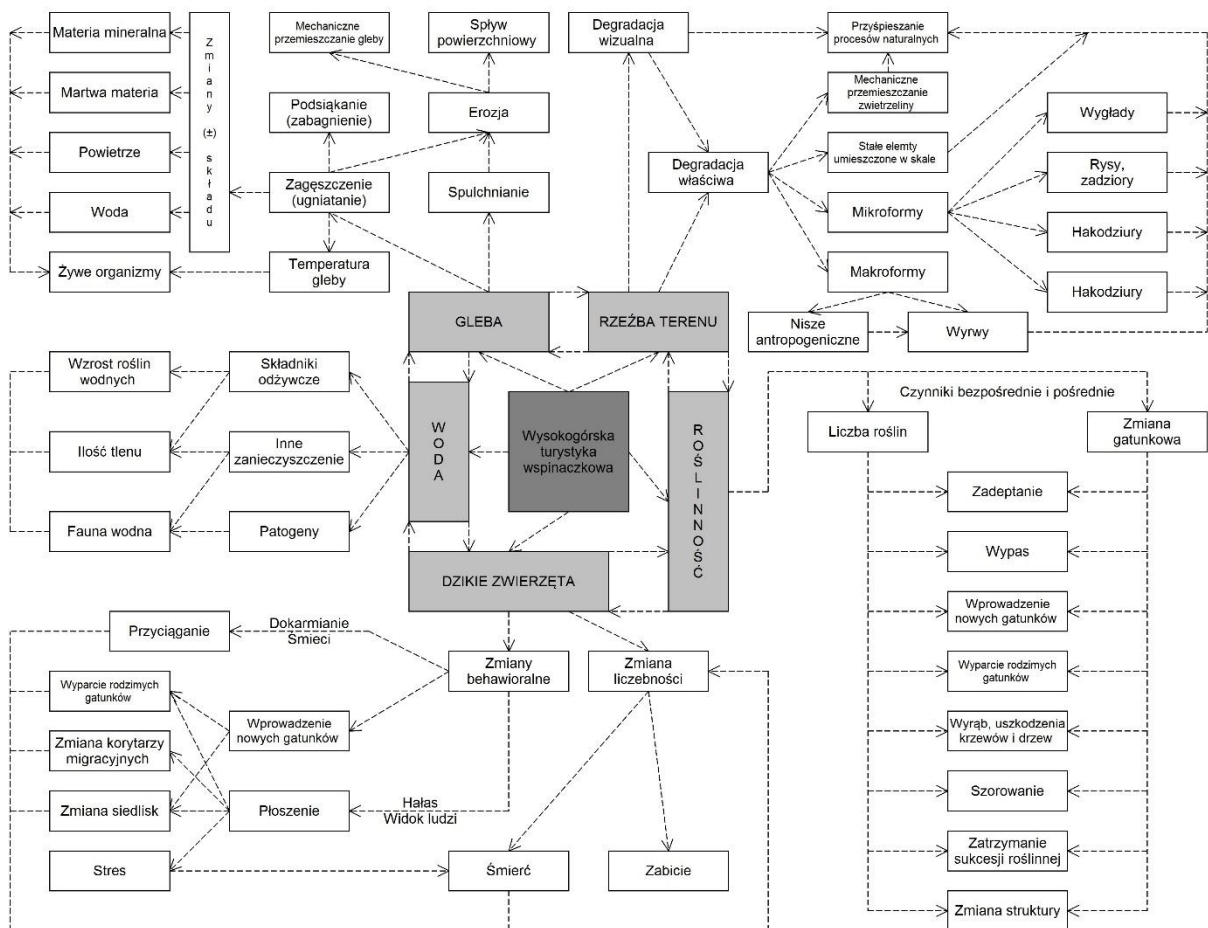
Dodatkowym celem aplikacyjnym było zweryfikowanie opracowanej koncepcji do rozwiązywania konkretnych problemów i projektowania nowych, bardziej precyzyjnych rozwiązań [PN3]

Wykazano, że wysokość zamieszkania wpływa na postrzeganie rozwoju sieci transportowej. Szczegółowo opisano to osiągnięcie w sekcji 4.A.3.3 tego opracowania i Apollo (2025) [PN3].

4.B. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze

4.B.1. Degradacja środowiska przyrodniczego w obszarach gór wysokich

Punktem wyjścia w zakresie tej tematyki były badania z 2014 roku, w których zaproponowano eksperymentalną metodę pomiaru ilości ekskrementów ludzkich w wysokich górach pozostawianych poza infrastrukturą sanitarną (Apollo, 2014a). W ramach tematu oszacowano skalę zanieczyszczenia wybranych szczytów Korony Ziemi, wskazując na jego najwyższe poziomy w rejonach obozów wysokich (Apollo, 2014b). W kolejnych pracach z tego zakresu przedstawiono rozwój problemu odpadów turystyki wysokogórskiej od początków eksploracji gór po współczesną turystykę masową (Apollo, 2016). Ważną, pionierską pracę stanowi analiza porównawcza sposobów zarządzania (nieinwazyjne, częściowe i inwazyjne) kwestiami produktów przemiany materii (kał i mocz) w środowisku wysokogórskim, podkreślając i uświadamiając zarządzającym ważność kwestii zanieczyszczenia wysokich gór ludzkimi odpadami (Apollo, 2017). Kolejnym zakresem były badania terenowe przeprowadzone w dolinie Miyar w Himalajach nad degradacją środowiska wysokogórskiego pod wpływem wypasu zwierząt oraz ruchu turystycznego. Badania wykazały, że oba wymienione czynniki przyczyniają się do degradacji roślinności i powstawania ścieżek erozyjnych (Apollo, Andreychouk & Bhattarai, 2018). W celu uściślenia kwestii w trakcie następnych wypraw na wybranych poligonach (poletkach) przeprowadzono badania eksperymentalne wraz z pomiarem stopnia udeptywania roślinności. Dowiodły one, iż wraz ze wzrostem wysokości bezwzględnej terenu maleje, a od pewnej wysokości pozostaje na niezwykle wysokim poziomie wrażliwości, zdolność regeneracyjna roślin, co czyni najwyższe partie gór szczególnie wrażliwymi na antropopresję (Apollo & Andreychouk, 2020a). W przebiegu dalszych prac nad tematem środowiskowym Apollo i Andreychouk (2020b) zaproponowali kompleksowe podejście do zarządzania środowiskiem górskim w krajach rozwijających się, łączące regulacje prawne, monitoring, edukację i współpracę z lokalnymi społecznościami. W oparciu o badania z roku 2018 i 2020a opracowano jakościowy model pokazujący, że do pewnej wysokości bezwzględnej turystyka – wypierając rolnictwo – przynosi pozytywne skutki środowiskowe (m.in. renaturalizacja krajobrazu), natomiast wraz z wysokością prawidłowość ta staje się bardziej złożona. Zbiorowe wyniki przedstawionych prac opublikowane zostały – w ujęciu syntetycznym – w monografii na temat oddziaływań turystyki górskiej na środowisko (Apollo, 2021). Integruje ona wyniki wcześniejszych badań dotyczące zanieczyszczeń, degradacji roślinności i erozji gleb w spójny model pozwalający na wypracowanie kompleksowych narzędzi teoretycznych i zarządczych służących zrównoważonemu funkcjonowaniu obszarów wysokogórskich (Ryc.14).

Rycina 14. Konceptualny model wpływu turystyki górskiej na środowisko przyrodnicze (przetłumaczono z Apollo, 2021).

Publikacje (Suma punktów MNiSW: 375):

- Apollo, M. (2014). Experimental Method for Measuring Non-toilet Mountaineer's Excrement, *Journal of Environmental Science and Engineering*, 3, 123-129. <https://doi.org/10.17265/2162-5298/2014.02.005>
- Apollo, M. (2014). Zanieczyszczenie środowiska gór wysokich ekskrementami ludzkimi na przykładzie wybranych szczytów Korony Ziemi. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 26, 199-214.
- Apollo, M. (2016). Mountaineer's Waste: Past, Present and Future. *Annals of Valahia University of Targoviste, Geographical Series*, 16(2), 13-31. <https://doi.org/10.1515/avutgs-2016-0002>
- Apollo, M. (2017). The good, the bad and the ugly—three approaches to management of human waste in a high-mountain environment. *International Journal of Environmental Studies*, 74(1), 129-158. <https://doi.org/10.1080/00207233.2016.1227225>
- Apollo, M. (2021). *Environmental Impacts of Mountaineering: A Conceptual Framework*. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-72667-6>
- Apollo, M., & Andreychouk, V. (2020a). Trampling Intensity and Vegetation Response and Recovery according to Altitude: An Experimental Study from the Himalayan Miyar Valley. *Resources*, 9(8), 98. <https://doi.org/10.3390/resources9080098>
- Apollo, M., & Andreychouk, V. (2020b). Mountaineering and the natural environment in developing countries: an insight to a comprehensive approach. *International Journal of Environmental Studies*, 77(6), 942-953. <https://doi.org/10.1080/00207233.2019.1704047>
- Apollo, M., Andreychouk, V. & Bhattarai, S. S. (2018). Short-Term Impacts of Livestock Grazing on Vegetation and Track Formation in a High Mountain Environment: A Case Study from the Himalayan Miyar Valley (India). *Sustainability*, 10(4), 951. <https://doi.org/10.3390/su10040951>

4.B.2. Zarządzanie obszarami w regionach górskich oraz wyzwania instytucjonalne i środowiskowe (w szczególności obszarami chronionymi)

Początkiem zainteresowania tą problematyką były obserwacje poczynione w 2015 roku dotyczące przemian społecznych, środowiskowych i ekonomicznych zachodzących w himalajskich osadach pod wpływem turystyki. Badania nad tematem pokazały, że rozwój turystyki prowadzi do jednoczesnych zmian, które często przebiegają charakterem konfliktowy i wpływają (a nawet modyfikują) lokalne struktury funkcjonowania (Apollo, 2015). Kolejna analiza obszarów himalajskich – tym razem pod względem demograficznym – zobrazowała dynamiczne procesy ludnościowe zachodzące w regionach – migracje, sezonowość i zmiany struktury populacji – niezwykle istotne dla planowania rozwoju i ochrony (Apollo, 2017a). Dysponując tą wiedzą, Apollo (2017b) opisał „prawdziwą dostępność” turystyki górskiej w Himalajach, która jest uwarunkowana wieloma czynnikami – ekonomicznymi, infrastrukturalnymi oraz demograficznymi. Takie kompleksowe podejście zweryfikowano na innych obszarach górskich. Na przykładzie gór Kuby opisano, że poprawa elementów ich dostępności może stać się narzędziem rozwoju regionalnego (Apollo & Rettinger, 2019). Model został też przetestowany na obszarze Tanzanii, a Melubo, Apollo i Nyakunga (2026) zobrazowali jego przydatność w różnych obszarach, nie tylko górskich. W pracy zbiorowej – pod redakcją Jones, Bui i Apollo (2021) przedstawiono ujęcie transregionalne turystyki przyrodniczej w górskich obszarach chronionych Azji. Zidentyfikowano w niej między innymi wspólne wyzwania zarządcze oraz różnice w modelach ochrony i użytkowania „szczytów i parków”. W kontekście tematu zarządzania w obszarach górskich Apollo et al. (2021; 2022) opisali kompleksowo turystykę na obszarach chronionych (Himalajów). Badania podkreśliły wyzwania stojące przed turystyką i systemem ochrony przyrody w Himalajach, wskazując na potrzebę lepszego zarządzania presją turystyczną. W 2022 roku ukazały się dwie monografie na ten temat. W pierwszej pokazano konsekwencje i zaproponowano kierunki rozwoju dla górskich destynacji (Apollo & Wengel, 2022), w drugiej, poświęconej turystyce przygodowej i wspinaczkowej, opisano złożone interakcje społeczne, środowiskowe i ekonomiczne między turystami górskimi a społecznościami lokalnymi (Apollo & Andreychouk, 2022). Praca Wengel et al. (2022 – z udziałem autora) zobrazowała wpływ mediów społecznościowych na obszar górski. Wykazano, że „efekt TikToka” polegający na rekomendacji miejsca w mediach społecznościowych przez osobę popularną (influencera) może prowadzić do gwałtownych wzrostów popularności destynacji i generować nowe wyzwania zarządcze na górskich obszarach chronionych. Przebywanie i działalność turystyczna w górach – o czym pisał Apollo (2017b) – niesie pewne ryzyko dla zdrowia i życia. Ziegler et al. (2023 – z udziałem autora) pokazali jak zredukować ryzyko w środowisku górskim oraz podkreślili konieczność ograniczania zagrożeń naturalnych w warunkach intensywnej turystyki. Wszystko powyższe zależy jednak w dużej mierze od motywacji jaką kierują się turyści – łącznie z dążeniem do osiągnięcia dobrostanu eudajmonicznego stanowiącego istotny czynnik napędzający turystykę przygodowej (Ritpanitchajchaval et al., 2023 – z udziałem autora). Motywacje jakimi kierują się turyści górscy znacząco wpływają na wszystkie sfery zarządzania obszarem destynacji (Wengel & Apollo, 2026). Analiza konfliktów w interaktywnym systemie ludzie–obszar chroniony wskazuje na potrzebę równoważenia w obszarach chronionych ochrony przyrody, interesów społecznych i rozwoju turystyki (Wengel et al., 2026 – z udziałem autora).

Publikacje (Suma punktów MNiSW: 1190):

- Apollo, M., & Rettinger, R. (2019). Mountaineering in Cuba: improvement of true accessibility as an opportunity for regional development of communities outside the tourism enclaves. *Current Issues in Tourism*, 22(15), 1797-1804. <https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1446920>
- Apollo, M., & Wengel, Y. (2022). *Mountaineering Tourism: A Critical Perspective* (pp. 142). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003095323>
- Apollo, M. (2015). The clash – social, environmental and economical changes in tourism destination areas caused by tourism. The case of Himalayan villages (India and Nepal). *Current Issues of Tourism Research*, 5(1), 6-19. [\[link\]](#)
- Apollo, M. (2017a). The population of Himalayan regions – by the numbers: Past, present and future. In: R. Efe, M. Öztürk (Eds.), *Contemporary Studies in Environment and Tourism* (pp.143-159). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. [\[link\]](#)
- Apollo, M. (2017b). The true accessibility of mountaineering: the case of the High Himalaya. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 17, 29-43. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2016.12.001>
- Apollo, M., Andreychouk, V. (2022). *Mountaineering Adventure Tourism and Local Communities: Social, Environmental and Economic Interactions* (pp. 184). Cheltenham: Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781802209389>
- Apollo, M., Andreychouk, V., Mostowska, J., Jin, Z., Maciuk, K., Rettinger, R. & Jones, T.E. (2021). Himalayan Nature-based Tourism. Potential, Regional Diversity, Nature Conservation and Touristic Load. *International Journal of Conservation Science*, 12(4), 1527-1546. http://ijcs.ro/public/IJCS-21-111_Apollo.pdf
- Apollo, M., Andreychouk, V., Rawat, K., Mostowska, J., Jones, T.E., Rettinger, R., Maciuk, K., (2022). Himalayan nature-based tourism. Challenges for tourism and protected areas. *International Journal of Conservation Science*, 13(1), 249-266. http://ijcs.ro/public/IJCS-22-19_Apollo.pdf
- Jones, T., Bui, H. & Apollo, M. (Eds.) (2021). *Nature-Based Tourism in Asia's Mountainous Protected Areas: A Trans-regional Review of Peaks and Parks* (pp. 316). Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-76833-1>
- Melubo, K., Apollo, M., & Nyakunga, O.C. (2026) (in review). Redefining Access and Unlocking Tanzania: Rethinking the True Accessibility of Tourism. *Scientific Africa*.
- Ritpanitchajchaval, N., Ashton, A. S., & Apollo, M. (2023). Eudaimonic well-being development: Motives driving mountain-based adventure tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 100607. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2023.100607>
- Wengel, Y. & Apollo, M. (2026) (in review). Climbing the experience ladder: A typology of mountaineering tourists. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*.
- Wengel, Y., Ma, L., Ma, Y., Apollo, M., Maciuk, K., Ashton, A.S. (2022). The TikTok effect on destination development: Famous overnight, now what? *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 37,100458. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100458>
- Wengel, Y., Ma, L., Ramanayake, U., Apollo, M., Liu, Y., & Jung, J. (2026). Balancing people-park conflict, conservation and tourism in Hainan Tropical Rainforest National Park. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 18(1), 306-328. <https://doi.org/10.1080/19407963.2024.2356550>
- Ziegler, AD., Wasson, RJ, Sundriyal, Y., Srivastava, P., Sages, G., Ramchunder, SJ., Nepal, SK., McAdoo, BG., Gillen, J., Bishwokarma, D., Bhardwaj, A., Apollo, M. (2023). A Call for Reducing Tourism Risk to Environmental Hazards in the Himalaya. *Environmental Hazards*. 22(1), 1-28. <https://doi.org/10.1080/17477891.2021.1984196>

4.B.3. Turystyka pielgrzymkowa na obszarach górskich

Turystyka pielgrzymkowa z uwagi na swoją masowość stanowi ważny blok w badaniach obszarów górskich. Apollo et al. (2020) w badaniach nad relacją między hinduizmem, ochroną środowiska i zdrowiem publicznym wykazały, że ruch pielgrzymkowy do świątyń

hinduistycznych może generować konkretne zagrożenia zdrowotne dla wiernych oraz wyzwania dla zarządzania przestrzenią sakralną. Analiza ujawniła napięcia powstające między pielgrzymami, „zdobywcami szczytów” i turystami górskimi, wskazując na złożoność zarządzania tak różnymi grupami w środowisku górskim (Apollo et al., 2021). Kolejne opracowanie poświęcone pielgrzymkom do świętych miejsc wysokich Himalajów podkreśliło potrzebę integrowania celów religijnych, środowiskowych i rozwojowych w duchu zrównoważonego rozwoju (Gawlik et al., 2022 – z udziałem autora). Analiza przypadku świątyni Yamunotri (Indie) wykazała, że turystyka pielgrzymkowa w wysokich Himalajach oddziałuje na lokalnych mieszkańców od pokoleń, przynosząc zarówno korzyści ekonomiczne, jak i długofalowe wyzwania społeczne oraz środowiskowe (Apollo et al., 2023). W kontekście góry Fudzi zaproponowano przeprojektowanie doświadczenia turystycznego tak, aby skłonić współczesnych „kolekcjonerów szczytów” do bycia „trochę pielgrzymami”, wzmacniając refleksyjny i odpowiedzialny wymiar wizyty (Jones et al., 2023 – z udziałem autora).

Publikacje (Suma punktów MNiSW: 240):

- Apollo, M., Andreychouk, V., & Wengel, Y. (2023). Pilgrimage tourism to sacred places of high Himalaya and its impact on residents across generations. The case of Yamunotri Temple. In: Progano, R.N., Cheer, J.M., & Solla X.M.S. (Eds.), *Host Communities and Pilgrimage Tourism Asia and Beyond*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-981-19-9677-1_6
- Apollo, M., Andreychouk, V., Mostowska, J., & Rawat, K. (2021). Indo-Himalayan Protected Areas: Peak-Hunters, Pilgrims and Mountain Tourism. In *Nature-Based Tourism in Asia's Mountainous Protected Areas* (pp. 223-243). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-76833-1_11
- Apollo, M., Wengel, Y., Schänzel, H., & Musa, G. (2020). Hinduism, Ecological Conservation, and Public Health: What Are the Health Hazards for Religious Tourists at Hindu Temples?. *Religions*, 11(8), 416. <https://doi.org/10.3390/re11080416>
- Gawlik, A., Apollo, M., Andreychouk, V., & Wengel, Y. (2022). Pilgrimage tourism to sacred places of the high Himalaya. In G. Nyaupane, G., D. Timothy, D. (Eds.), *Tourism and sustainable development in the Himalayas: Social, environmental, and economic encounters*. New York: Routledge. [\[link\]](#)
- Jones, T., Bui, H., & Apollo, M. (2023). Re-designing sustainable experiences for Mount Fuji climbers: Turning peak-baggers back into pilgrims? In: Mandić, A., Walia, S. (Eds.), *Routledge Handbook of Nature Based Tourism Development*. New York: Routledge. [\[link\]](#)

4.B.4. Zjawisko peak-baggingu¹¹ oraz postulaty korekty wysokości szczytów

Błędy i nieścisłości zawarte w materiałach geograficznych (mapy, podręczniki, przewodniki) mają też swoje konsekwencje w turystyce górskiej. Zauważono, że wskazywanie na różnych mapach, w tym turystycznych, wysokości szczytów (np. najwyższych szczytów łańcuchów górskich krajów czy kontynentów) często obarczane jest błędem przez kartograficzne nieścisłości i wymaga korekty zarówno w praktyce turystycznej, jak i w opracowaniach mapowych (Apollo et al. 2021). Analiza porównawcza zastosowania nowych technik pomiarowych w teledetekcji dowiodła, że aktualizacja danych wysokościowych powoduje konieczność korekty informacji funkcjonujących w mapach i przewodnikach (Maciuk et al., 2021a – z udziałem autora). Porównanie metod takich jak GNSS, chmury punktów LiDAR,

¹¹ Peak bagging – jest rekreacyjnym lub sportowym uprawianiem turystyki pieszej lub wspinaczki na określone, z góry ustalone (listy) szczyty górskie. Aktywność ta stała się popularna na całym świecie dzięki listom takim jak Korona Ziemi czy Korona Gór Polski (turystyka kolekcjonerska).

modele terenu, bazy danych i źródła historyczne pokazało, jak różne narzędzia wpływają na ustalanie „najwyższych szczytów” pasm górskich (Szombara et al., 2021 – z udziałem autora). Korekty geodezyjne mają przełożenia nie tylko kartograficzne, lecz także turystyczne, społeczne i symboliczne (Maciuk et al., 2021b – z udziałem autora). Badania nad określaniem wysokości szczytów na materiałach kartograficznych wykazały znaczące rozbieżności między źródłami oraz potrzebę wykorzystania nowoczesnych metod pomiarowych (Chwedczuk et al., 2022 – z udziałem autora). Projekt był realizowany w ramach badań „Setka w Koronie” finansowanych przez AGH [\[link\]](#).

Publikacje (Suma punktów MNiSW: 380):

- Apollo, M., Mostowska, J., Maciuk, K., Wengel, Y., Jones, T.E. & Cheer, J.M. (2021). Peak-Bagging and Cartographic Misrepresentations: A Call to Correction. *Current Issues in Tourism*, 24(14), 1970-1975. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1812541>
- Maciuk, K., Apollo, M., Mostowska, J., Lepeška, T., Poklar, M., Noszczyk, T., ... & Pavlovčič-Prešeren, P. (2021a). Altitude on Cartographic Materials and Its Correction According to New Measurement Techniques. *Remote Sensing*, 13(3), 444. <https://doi.org/10.3390/rs13030444>
- Maciuk, K., Apollo, M., Cheer, J. M., Konečný, O., Kozioł, K., Kudrys, J., Mostowska, J., Róg, M., Skorupa, B. & Szombara, S. (2021b). Determining Peak Altitude on Maps, Books and Cartographic Materials: Multidisciplinary Implications. *Remote Sensing*, 13(6), 1111. <https://doi.org/10.3390/rs13061111>
- Szombara, S., Róg, M., Kozioł, K., Maciuk, K., Skorupa, B., Kudrys, J., Lepeška, T., Apollo, M. (2021). The highest peaks of the mountains: comparing the use of GNSS, LiDAR point clouds, DTMs, databases, maps and historical sources. *Energies*. 14(18), 5731. <https://doi.org/10.3390/en14185731>
- Chwedczuk, K., Cienkosz, D., Apollo, M., Borowski, L., Lewinska, Santos, P., C. A. G., Eboraka, K., Kulshreshtha, K., Romero-Andrade, A., Sedeek, A., Liibus, A., & Maciuk, K. (2022). Challenges related to the determination of altitudes of mountain peaks presented on cartographic sources. *Geodetski Vestnik*, 66(1). <https://dx.doi.org/10.15292/geodetski-vestnik.2022.01.49-59>

4.B.5. Strategie przeciwdziałania ubóstwu oraz nierównościami społecznymi (z uwzględnieniem turystyki)

Wieloletnia działalność autora jako redaktora (z T. Pogge)¹² czasopisma *Journal of Academics Stand Against Poverty*, koncentrującego się na rozwiązaniach systemowych dotyczących ubóstwa, nierówności, głodu, wykluczenia ekonomicznego oraz formułowaniu rekomendacji politycznych sprzyjających poprawie warunków życia, uczuliła autora na kwestie i problemy społeczne dzisiejszego świata. Pochodną tej aktywności na polu naukowym są między innymi dwie książki edytowane. Pierwsza z nich (Apollo & Moolio, Eds., 2022) poświęcona jest problemom i perspektywom zrównoważonego rozwoju w świecie owładniętym nierównościami. Na podstawie prac autorów poszczególnych rozdziałów, Apollo i Moolio (2022) wskazali, że skuteczne strategie przeciwdziałania ubóstwu wymagają łączenia polityk gospodarczych, społecznych i lokalnych inicjatyw rozwojowych, w tym odpowiedzialnie

¹² Thomas Pogge jest profesorem filozofii i stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Yale w Stanach Zjednoczonych. Jest czołowym ekspertem w dziedzinie filozofii moralnej i politycznej zajmującym się sprawiedliwością globalną oraz globalną odpowiedzialnością bogatych wobec ubogich na całym świecie.

projektowanej turystyki. Druga książka poświęcona koncepcji pro-poor¹³ rozwinęła te założenia, proponując model turystyki górskiej ukierunkowanej na realne włączanie i większy udział społeczności lokalnych w regionalnej aktywności ekonomicznej i społecznej (Apollo, Wengel, Pogge, Eds., 2025). Temu zagadnieniu poświęcone zostało też Pierwsze Sympozjum Turystyki Górskiej „Pro-Poor”, które odbyło się w 2024 roku na Uniwersytecie Yale (organizatorzy: Apollo, Wengel, Pogge). Koncepcja pro-poor została też zaimplementowana w innych działach turystyki, co opisuje wydanie specjalne czasopisma *Frontiers in Sustainable Tourism* edytowane przez M. Apollo, Y. Wengel i B. Kler (2025). W podsumowaniu redaktorzy wskazali, że z analizy zależności między rozwojem turystyki, zrównoważeniem i inkluzywnością wynika, że sektor turystyczny może redukować nierówności jedynie wtedy, gdy jest projektowany w sposób partycypacyjny i sprawiedliwie dystrybuujący korzyści (Apollo, Wengel, Kler, 2025).

Publikacje (Suma punktów MNiSW: 275):

- Apollo, M. & Moolio, P. (Eds.) (2022). *Poverty and Development: Problems and Prospects* (pp. 273). Bristol: Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/APOLLO8472>
- Apollo, M., Wengel, Y. & Pogge, T. (2024). *First Yale University Global Justice Program Symposium*. [\[link\]](#)
- Apollo, M., Wengel, Y. & Pogge, T. (Eds.) (2025). *Pro-Poor Mountain Tourism* (pp. 263). London: Routledge.
- Apollo, M., Wengel, Y., & Pogge, T. (2025). *Mountain Tourism and Poverty Reduction: Opportunities and Challenges*. *Pro-Poor Mountain Tourism*, 1-14. In: Apollo, M., Wengel, Y. & Pogge, T. (Eds.) (2025). *Pro-Poor Mountain Tourism*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003392583>
- Apollo, M., Wengel, Y., & Kler, B. (2025). *Tourism development, sustainability, and inclusion*. *Frontiers in Sustainable Tourism*, 4, 1556258. <https://doi.org/10.3389/frsut.2025.1556258>
- Pogge, T. & Apollo, M. (2020-obecnie). *Editors of Journal of Academics Stand Against Poverty*. 8 volumes [\[link\]](#)
- Wengel, Y., Apollo, M., & Pogge, T. (2025). *The Future Outlook on Poverty Reduction Strategies with the Use of Mountain Tourism*. *Pro-Poor Mountain Tourism*. In: Apollo, M., Wengel, Y. & Pogge, T. (Eds.) (2025). *Pro-Poor Mountain Tourism*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003392583>

4.B.6. Relacje polsko-ukraińskie w czasie inwazji rosyjskiej

W 2019 roku ukazała się monografia wieloautorska pod redakcją M. Apollo i M. Krupska-Klimczak (2019), będąca pokłosiem jednej z sesji tematycznych na konferencji międzynarodowej. Monografia poświęcona była problemom i perspektywom rozwojowym Polski i Ukrainy oraz przedstawiła szerokie spojrzenie na wyzwania społeczno-ekonomiczne i polityczne obu krajów oraz możliwe kierunki współpracy (Apollo & Krupska-Klimczak, 2019). Voinycha et al. (2023 – z udziałem autora) pochylił się nad analizą sytuacji Ukrainy przed inwazją rosyjską, i wykazali, że poziom demokracji i dobrobytu istotnie kształtował proces formowania państwa narodowego oraz warunki stabilności społecznej, ale wiele problemów systemowych było pomijanych jeszcze przed wojną. Maciuk et al. (2025 – z udziałem autora) zajęli się analizą powiązań między pandemią COVID-19 a wojną rosyjsko-

¹³ Koncepcja "pro-poor" (działania na rzecz ubogich) to strategie rozwojowe i polityki nakierowane na bezpośrednią redukcję ubóstwa, zwiększanie dochodów najbiedniejszych oraz poprawę ich dostępu do usług społecznych i rynków. Ma na celu włączenie osób ubogich w procesy gospodarcze, często poprzez redystrybucję zasobów oraz wzmocnienie społeczności lokalnych.

ukraińską. Apollo et al. (2025a) zajęli się badaniami rynku wynajmu w Polsce i Ukrainie na początku pełnoskalowej wojny, w których ujawnione zostały ukryte koszty solidarności oraz określone napięcia w systemach mieszkaniowych wynikające z napływu uchodźców. W ramach realizacji grantu wyszehradzkiego (kierownik prof. K. Maciuk) przebadano rynek nieruchomości w kontekście wojny w Ukrainie w Polsce, na Węgrzech i na Słowacji i przedstawiono prognozy wpływu wojny na rynek nieruchomości, dając wskazówki, jak planować polityki przestrzenne i mieszkaniowe w sytuacjach kryzysowych (Maciuk et al., 2026a; 2026b – z udziałem autora).

Publikacje (Suma punktów MNiSW: 260):

- Apollo, M. & Krupska-Klimczak, M. (Eds.) (2019). Poland and Ukraine: Problems and prospects (pp. 510). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. [\[link\]](#)
- Apollo, M., Dmytryshyn, M., & Maciuk, K. (2025). Hidden costs of solidarity: The Ukrainian and Polish rental market at the beginning of the full-scale war in Ukraine. *Regional Statistics*, 15(1), 1-17. <http://dx.doi.org/10.15196/RS150101>
- Maciuk, K., Apollo, M., Olexova, C., Bursak, I. & Reményi, P. (2026a). Real estate market reactions to the war in Ukraine in Hungary, Poland and Slovakia - historical data and prognosis. *Regional Statistics*. (in press) <https://doi.org/10.15196/RS160408>
- Maciuk, K., Apollo, M., Olexova, C., Reményi, P., Bursak, I. & Kik, I. (2026b). Temporary shelter or permanent change? The war's ripple effect on rental markets in Poland, Slovakia, and Hungary. *Regional Statistics*. (in press) <https://doi.org/10.15196/RS160508>
- Maciuk, K., Lewińska, P., Krawczyk, A., Trojański, P., Apollo, M., & Geary, D. C. (2025). Interplay of crises: mapping the scientific landscape of intersecting themes in the COVID-19 pandemic and the Russian-Ukraine war. *Access to Justice in Eastern Europe*. 8(1), 1-51. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-8.1-a000101>
- Voinycha, L., Dubnevych, Y., Kovalyshyn, O., Balash, L., Kobylkin, D., Buško, M., Trojański, P., Apollo, M. (2023). The factor of democracy and prosperity and the formation of the nation state in the example of Ukraine: Pre-war picture. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 4, 173-193. <https://doi.org/10.33067/SE.4.2023.10>

4.B.7. Badania zintegrowane z perspektywą studiów nad płcią (gender studies)

Interesującą kwestią jest spojrzenie na problematykę badawczą z perspektywy studiów nad płcią. Analizowano (Apollo, 2021) udział autorstwa kobiet i mężczyzn w badaniach naukowych dotyczących alpinizmu i turystyki górskiej. Na podstawie literatury wykazano, że mimo iż sam alpinizm jest zdominowany przez mężczyzn, w publikacjach naukowych dotyczących tej tematyki udział kobiet-badaczek jest zbliżony do udziału mężczyzn. Kolejne badania nad turystyką sportową (wspinaczka i ultramaratony górskie) w kontekście rywalizacji ujawniły istotne różnice między płciami w zakresie motywacji, zachowań i doświadczeń w turystyce przygodowej i ekstremalnej (Apollo et al., 2023). Ujawniono, że kobiety – choć jest ich procentowo mniej niż mężczyzn – statystycznie częściej osiągają postawiony cel (zdobywają szczyt lub kończą ultramaraton górski). Z kolei analiza czynników wpływających na wybór kierunków STEM¹⁴ w szkolnictwie wyższym podkreśliła, że płeć pozostaje istotną determinantą, co ma konsekwencje dla polityk edukacyjnych i społecznych oraz dla

¹⁴ STEM to akronim od angielskich słów Science, Technology, Engineering, Mathematics (nauka, technologia, inżynieria, matematyka).

dostępności kobiet w obszarach nauki i technologii (Maciuk et al., 2025 – z udziałem autora). Autorzy na podstawie danych z lat 1991–2019 pokazują, że mimo ogólnego wzrostu liczby kobiet w szkolnictwie wyższym, nadal są one niedoreprezentowane w kierunkach STEM, a skala tego zjawiska różni się między regionami Europy.

Publikacje (Suma punktów MNiSW: 230):

- Apollo, M. (2021). There is greater gender equality in mountaineering research. *Current Issues in Tourism*, 24(22), 3121-3126. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1880376>
- Apollo, M., Mostowska, J., Legut, A., Maciuk, K., & Timothy, D. J. (2023). Gender differences in competitive adventure sports tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 100604. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100604>
- Maciuk, K., Apollo, M., Stoet, G., Lewinska, P., Borowski, L., Tomczyk, L., Geary, D.C. (2025). A critical analysis of the factor of gender and STEM enrollment in higher education. *Regional Statistics*, 15(3), 1-27. <http://dx.doi.org/10.15196/RS150301>

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

5.1. Projekty badawcze finansowane w ramach konkursów zewnętrznych (6 projektów) i wewnętrznych (5 projektów) [zał. B lub link]

W ramach konkursów (zewnętrznych i wewnętrznych) uczestniczyłem (i uczestniczę) w 12 projektach (w tym NCN; V4; NCBR). Byłem kierownikiem (lub współkierownikiem) w 6 projektach, natomiast w pozostałych byłem wykonawcą.

Finansowanie zewnętrzne

- 1) Tytuł:** exPŁo AI – Inteligentny analizator aktywności turystycznej [\[link\]](#)
Źródło finansowania: Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, Infostrateg: INFOSTRATEG-VIII/3/2025
Funkcja: Wykonawca / członek zespołu (kierownik S. Pytel)
Miejsce: Polska
Czas trwania: 2026-04-17 – Obecnie
Opis: Celem projektu (Konsorcjum: Politechnika Świętokrzyska, Uniwersytet Śląski w Katowicach, "ALTAR" sp. z o.o.) jest opracowanie inteligentnego, dedykowanego oraz innowacyjnego systemu (platformy monitoringu) o nazwie exPŁo AI, którego głównym zadaniem jest kompleksowa analiza i zaawansowana predykcja aktywności turystycznej podejmowanej na terenie Polski.
Wartość projektu: 28 564 696 PLN (w tym dla UŚ: 2 452 700 PLN)
- 2) Tytuł:** UA-HOME-V4 [\[link\]](#)
Źródło finansowania: Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki
Funkcja: Wykonawca / członek zespołu (kierownik K. Maciuk)
Miejsce: Polska, Słowacja, Węgry, Ukraina

Czas trwania: 2025-05-15 – Obecnie

Opis: Wpływ wojny na Ukrainie na rynek mieszkaniowy w sąsiednich krajach V4. Koordynator i kierownik projektu: dr hab. Kamil Maciuk, prof. AGH (Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie). Członkowie zespołu: Michał Apollo (Uniwersytet Śląski w Katowicach); Ivan Brusak i Mariia Malanchuk (Politechnika Lwowska); Péter Reményi i Norbert Pap (Uniwersytet w Pécs); Cecília Olexová i Erik Weiss (Uniwersytet Ekonomiczny w Bratysławie).

Efekt: dwie publikacje (+ w recenzji materiał popularyzujący wyniki):

Maciuk, K., Apollo, M., Olexova, C., Bursak, I. & Reményi, P. (2026). Real estate market reactions to the war in Ukraine in Hungary, Poland and Slovakia - historical data and prognosis. *Regional Statistics*. [Online first \[link\]](#)

Maciuk, K., Apollo, M., Olexova, C., Reményi, P., Bursak, I. & Kik, I. (2026). Temporary shelter or permanent change? The war's ripple effect on rental markets in Poland, Slovakia, and Hungary. *Regional Statistics*. [Online first \[link\]](#)

Maciuk, K. & Apollo, M. (2026). Beyond the Frontline: The Housing Cost of War and Migration. *The Conversation* (w recenzji).

- 3) **Tytuł:** Wpływ wysokości nad poziomem morza na przemiany społeczno-kulturowe zachodzące w lokalnych społecznościach wysokogórskich obszarów Himalajów narażonych na turystykę górską [\[link\]](#)

Źródło finansowania: Narodowe Centrum Nauki, Miniatura 6: 2022/06/X/HS6/00238

Funkcja: Kierownik

Miejsce: Nepal

Czas trwania: 2022-08-06 - 2023-09-06

Opis: Badania (ilościowe i jakościowe) terenowe w Nepalu, opracowanie wyników i ich publikacja. Szczegóły zob. PN2 i PN3. W ramach prac ujawniono inną problematykę, którą zrealizowano, a wyniki opublikowano.

Efekt: monografia + 7 publikacji (wliczając dwie w opracowaniu i dwie prace popularyzujące wyniki):

Apollo, M. (2026). *Mountain tourism, altitude and host-guest relationships*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781032623375>

Apollo, M., Mostowska, J., Legut, A., Maciuk, K., & Timothy, D. J. (2023). Gender differences in competitive adventure sports tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 100604. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100604>

Ritpanitchajchaval, N., Ashton, A. S., & Apollo, M. (2023). Eudaimonic well-being development: Motives driving mountain-based adventure tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 100607. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2023.100607>

Prace popularno-naukowe

Apollo, M. (2025). Himalaje na sprzedaż. *Gazeta Uniwersytecka*. 5. [\[link\]](#)

Schänzel, H. A & Apollo, M. (2025). Thinking of trekking to Everest Base Camp? Don't leave home without this expert advice. *The Conversation*. <https://doi.org/10.64628/AA.naxepvjxn>

W opracowaniu:

Apollo, M. & Schänzel, H. A (2026). Beyond the Selfie: A Comparative Study of How Guests and Hosts Perceive the Physical and Cultural Realities of Mountain Tourism.

Apollo, M. Moolio, P. (2026). Higher Up, Different Views: How Occupation Shapes Residents' Attitudes Towards Tourists.

- 4) **Tytuł:** Designing Sustainable Tourist Attractions in Nature Tourism Destinations: The Case of Hainan Tropical Rainforest National Park and Potatso National Park (Yunnan, China)
Źródło finansowania: Hainan University - Arizona State University Joint International Tourism College (research start-up)
Funkcja: Wykonawca (kierownik Y. Wengel)
Miejsce: Chiny
Czas trwania: 2021-01-01 - 2023-01-01
Opis: Opracowanie zagrożeń i rozwiązań systemowych w zarządzaniu obszarami chronionymi
Efekt: dwie publikacje + jedna w recenzji
Wengel, Y., Ma, L., Ma, Y., Apollo, M., Maciuk, K., Ashton, A.S. (2022). The TikTok effect on destination development: Famous overnight, now what? *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 37,100458. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100458>
Wengel, Y., Ma, L., Ramanayake, U., Apollo, M., Liu, Y., & Jung, J. (2026). Balancing people-park conflict, conservation and tourism in Hainan Tropical Rainforest National Park. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 18(1), 306-328. <https://doi.org/10.1080/19407963.2024.2356550>
Wengel, Y., Ramanayake, U., Apollo, M., Ma, L., & Han, L. (2026) (in review). Visitor Experience and Conservation Tensions in China's New National Park System. *Journal of Ecotourism*.
- 5) **Tytuł:** Mountaineers' motivations in high altitude mountaineering expeditions (Aconcagua, Argentina)
Źródło finansowania: University of Strathclyde, UK (research start up) & Pedagogical University in Krakow
Funkcja: Kierownik (wspólnie z Y. Wengel)
Miejsce: Argentyna
Czas trwania: 2019-02-01 - 2021-02-03
Opis: Rozpoznanie motywacji i doświadczenia turystów wysokogórskich i ich wpływ na bezpieczeństwo w górach wysokich
Efekt: Publikacja w recenzji
Wengel, Y. & Apollo, M. (2026) (in review). Climbing the experience ladder: A typology of mountaineering tourists. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*.
- 6) **Tytuł:** Setka w Koronie [\[link\]](#)
Źródło finansowania: AGH: 16.16.150.545
Funkcja: Wykonawca (kierownik K. Koziół i K. Maciuk)
Miejsce: Polska
Czas trwania: 2019-10-10 - 2023-01-12
Opis: Pomiar i weryfikacja najwyższych szczytów Korony Gór Polski. Dodatkowo projekt promujący AGH: Korona Gór Polski na 100-lecie AGH.
Efekt: 5 publikacji
Apollo, M., Mostowska, J., Maciuk, K., Wengel, Y., Jones, T.E. & Cheer, J.M. (2021). Peak-Bagging and Cartographic Misrepresentations: A Call to Correction. *Current Issues in Tourism*, 24(14), 1970-1975. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1812541>
Maciuk, K., Apollo, M., Mostowska, J., Lepeška, T., Poklar, M., Noszczyk, T., ... & Pavlovčič-Prešeren, P. (2021a). Altitude on Cartographic Materials and Its Correction According to New Measurement Techniques. *Remote Sensing*, 13(3), 444. <https://doi.org/10.3390/rs13030444>

- Maciuk, K., Apollo, M., Cheer, J. M., Konečný, O., Koziół, K., Kudrys, J., Mostowska, J., Róg, M., Skorupa, B. & Szombara, S. (2021b). Determining Peak Altitude on Maps, Books and Cartographic Materials: Multidisciplinary Implications. *Remote Sensing*, 13(6), 1111. <https://doi.org/10.3390/rs13061111>
- Szombara, S., Róg, M., Koziół, K., Maciuk, K., Skorupa, B., Kudrys, J., Lepeška, T., Apollo, M. (2021). The highest peaks of the mountains: comparing the use of GNSS, LiDAR point clouds, DTMs, databases, maps and historical sources. *Energies*. 14(18), 5731. <https://doi.org/10.3390/en14185731>
- Chwedczuk, K., Cienkosz, D., Apollo, M., Borowski, L., Lewinska, Santos, P., C. A. G., Eboraka, K., Kulshreshtha, K., Romero-Andrade, A., Sedeek, A., Liibusk, A., & Maciuk, K. (2022). Challenges related to the determination of altitudes of mountain peaks presented on cartographic sources. *Geodetski Vestnik*, 66(1). <https://dx.doi.org/10.15292/geodetski-vestnik.2022.01.49-59>

7) **Tytuł:** Feasibility Study: Hindu Pilgrimages and Their Impact on Pilgrims' Safety and Health (India)

Źródło finansowania: Reiseakademie India Education

Funkcja: Współkierownictwo merytoryczne z Y. Wengel (Uniwersytet Hainan), H. Schänzel (AUT, Nowa Zelandia), G. Musa (Uniwersytet Malaya). Kierownik projektu: N. Katkoria i A. K. Patel

Miejsce: Indie

Czas trwania: 2018-09-10 - 2020-07-09

Opis: Podróż przez całe Indie samochodami terenowymi z południa na północ oraz wielowymiarowe badania świątyń lorda Siwy.

Efekt: Publikacja plus wykłady w różnych ośrodkach indyjskich

Apollo, M., Wengel, Y., Schänzel, H., & Musa, G. (2020). Hinduism, Ecological Conservation, and Public Health: What Are the Health Hazards for Religious Tourists at Hindu Temples?. *Religions*, 11(8), 416. <https://doi.org/10.3390/re111080416>

finansowanie wewnętrzne

8) **Tytuł:** Wyjazd badawczy: wysokość nad poziomem morza: Nowy wymiar postaw mieszkańców wobec turystyki (Himalaje, Nepal) [\[link\]](#)

Źródło finansowania UŚ: Swoboda Badań III

Funkcja: Kierownik

Miejsce: Nepal

Czas trwania: 27-03-2023 - 2-01-2025

Opis: Badania terenowe (połączone z Miniatura 6) oraz udział w konferencjach naukowych

Efekt: patrz punkt (2)

9) **Tytuł:** Dylemat rozwoju transportu na peryferyjnych obszarach górskich (Współpraca Uniwersytetem GATE, Kathmandu, Nepal)

Źródło finansowania UŚ: Mały Projekt 2024

Funkcja: Kierownik

Miejsce: Nepal

Czas trwania: 6-04-2024 - 06-02-2024

Opis: Badania przeprowadzone w społecznościach górskich rejonów Mt Everestu i Mt Annapurny w celu zbadania opinii mieszkańców na temat rozwoju sieci transportowej

Efekt: dwie publikacje (jedna w opracowaniu) + wystąpienie na konferencji

Apollo, M. (2025). A Bridge Too Far: The dilemma of transport development in peripheral mountain areas. *Journal of Tourism Futures*, 11(1), 23–37. <https://doi.org/10.1108/JTF-04-2024-0065>

Apollo, M. (2026). Roads that Connect and Destroy: Transport Development in Mountain Areas (w opracowaniu).

10) Tytuł: Krytyczna analiza wpływu płci na liczbę studentów kierunków STEM w szkolnictwie wyższym [\[link\]](#)

Źródło finansowania UŚ: Równość i różnorodność w badaniach naukowych

Funkcja: Kierownik

Miejsce: dotyczy krajów EU

Czas trwania: 30-03-2023 - 25-11-2024

Opis: Analiza czynników wpływających na wybór kierunków STEM w szkolnictwie wyższym.

Efekt: Publikacja naukowa

Maciuk, K., Apollo, M., Stoet, G., Lewinska, P., Borowski, L., Tomczyk, L., Geary, D.C. (2025). A critical analysis of the factor of gender and STEM enrollment in higher education. *Regional Statistics*, 15(3), 1-27. <http://dx.doi.org/10.15196/RS150301>

11) Tytuł: Staż naukowy na Uniwersytecie Yale, USA [\[link\]](#)

Źródło finansowania UŚ: Mobilność i Nauka

Opiekun naukowy: Thomas Pogge, Leitner Professor of Philosophy and International Affairs

Miejsce: Yale University, USA

Czas trwania: 6-10-2022 - 12-12-2022

Opis: nawiązanie współpracy z ośrodkami w USA: Uniwersytetem Yale, Harvard, MIT, Princeton, Arizona State University, Georgetown University.

Efekt: Uczestnictwo w konferencjach, wyjazdy konsultacyjne, publikacje naukowe: Apollo, M., Wengel, Y. & Pogge, T. (Eds.) (2025). *Pro-Poor Mountain Tourism* (pp. 263). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003392583>

Apollo, M., Mostowska, J., Legut, A., Maciuk, K., & Timothy, D. J. (2023). Gender differences in competitive adventure sports tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 100604. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100604>

12) Tytuł: Wyjazd w celu nawiązania współpracy Lund University (Szwecja)

Źródło finansowania UŚ: Fundusz umiędzynarodowienia

Opiekun naukowy: dr Murray Scown & dr Wim Carton

Czas trwania: 13-12-2022 - 16-12-2022

Opis: nawiązanie współpracy oraz konsultacje dotyczące projektu naukowego: Przekształcenia terenów poeksploatacyjnych węgla kamiennego

Efekt: Publikacja i plan na książkę edytowaną

Pukowiec-Kurda, K., & Apollo, M. (2024). From coal to tourism: a game-changer in the sustainable transition process. *Journal of Tourism Futures*, 10(3), 454-460. <https://doi.org/10.1108/JTF-05-2024-0086>

w opracowaniu

Pukowiec-Kurda, K., Apollo, M., & Inostroza, L. (2027) (Eds). Post-mining heritage to sustainable tourism development. Routledge (zaawansowane rozmowy).

5.2. Staże naukowe i wyjazdy studyjne [zał. C lub link]

W trakcie swojej kariery naukowej uczestniczyłem w 12 (9 po uzyskaniu stopnia doktora) stażach i wyjazdach studyjnych. 7 miało formę stacjonarną, 3 hybrydową i 2 online (staże online odbywały się w trakcie pandemii COVID-19). Poza jednym – od lutego 2021 jestem stałym członkiem międzynarodowej grupy Global Justice Program na Uniwersytecie Yale i posiadam status naukowca wizytującego (visiting fellow) – staże się zakończyły.

po uzyskaniu stopnia doktora

1) **Miejsce:** Uniwersytet Yale [\[link\]](#)

Forma: hybrydowa

Funkcja: Visiting fellow

Opiekun naukowy: prof. Thomas Pogge

Czas trwania: 2021-02-13 - Obecnie

Opis: zacieśniona współpraca z prof. T. Pogge w ramach wielu wspólnych inicjatyw, m.in. organizacja corocznych konferencji Global Justice Program Conference [\[link\]](#), redakcja Journal of Academics Stands Against Poverty [\[link\]](#), edycja filmów dla kanału YouTube GJP [\[link\]](#), współpraca w ramach organizacji *Academics Stands Against Poverty* (i wielu jej projektów, zob. [\[link\]](#)).

2) **Miejsce:** Borneo Tourism Research Centre (BTRC), Universiti Sabah Malaysia [\[link\]](#)

Forma: stacjonarna

Funkcja: Visiting research scholar

Opiekun naukowy: prof. Balvinder Kaur Kler

Czas trwania: 2023-09-01 - 2023-09-30

Opis: Poprowadzenie seminarium (na temat wpływu turystyki górskiej na środowisko przyrodnicze), badania naukowe (turystyka sensoryczna, wywiady z pracownikami parku narodowego Kinabalu), nawiązane współpracy naukowej która zaowocowała opracowaniem numeru specjalnego.

Apollo, M., Wengel, Y., & Kler, B. (2025). Editorial: Tourism development, sustainability, and inclusion. *Frontiers in Sustainable Tourism*, 4(3), 454–460. <https://doi.org/10.3389/frsut.2025.1556258>

3) **Miejsce:** Uniwersytet Yale [\[link\]](#)

Forma: stacjonarna

Funkcja: Visiting fellow

Opiekun naukowy: prof. Thomas Pogge

Czas trwania: 2022-10-06 - 2022-12-12

Opis: nawiązanie współpracy z ośrodkami w USA: Uniwersytetem Yale, Harvard, MIT, Princeton, Arizona State University, Georgetown University. Uczestnictwo w konferencjach, wyjazdy konsultacyjne, publikacje naukowe:

Apollo, M., Wengel, Y. & Pogge, T. (Eds.) (2025). *Pro-Poor Mountain Tourism* (pp. 263). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003392583>

Apollo, M., Mostowska, J., Legut, A., Maciuk, K., & Timothy, D. J. (2023). Gender differences in competitive adventure sports tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 100604. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100604>

- 4) **Miejsce:** Hainan University - Arizona State University Joint International Tourism College, Haikou, China [\[link\]](#)
Forma: online
Funkcja: Visiting research fellow
Opiekun naukowy: Dr Yana Wengel & Dr Fang Zhang
Czas trwania: 2021-06-28 - 2022-06-28
Opis: Staż obejmował wykłady oraz badania naukowe. Spis prac badawczych znajduje się w zał. C.
- 5) **Miejsce:** Center for Tourism Research Wakayama University, Wakayama City, Japan [\[link\]](#)
Forma: hybrydowa
Funkcja: Visiting research fellow
Opiekun naukowy: Prog. Joseph M. Cheer & Prof. Motohiro Adachi
Czas trwania: 2021-10-01 - 2023-03-31
Opis: Staż obejmował wykłady, udział w konferencji oraz badania naukowe i współpracę naukową.
- 6) **Miejsce:** Hainan University - Arizona State University Joint International Tourism College, Haikou, China [\[link\]](#)
Forma: online
Funkcja: Visiting research fellow
Opiekun naukowy: Dr Yana Wengel & Dr Fang Zhang
Czas trwania: 2021-07-08 - 2021-10-10
Opis: Staż obejmował wykłady oraz badania naukowe. Rozpoczęto wiele projektów które finalizowane były w późniejszych latach, wliczając czas spędzony na stażu rocznym na Uniwersytecie Hainan, patrz zał. C.
- 7) **Miejsce:** Faculty of Business and Economics, Pannasastra University of Cambodia, Phnom Penh, Cambodia
Forma: hybrydowa
Funkcja: Visiting Scholar and research cooperation
Opiekun naukowy: Prof. Pahlaj Moolio
Czas trwania: 2015-02-15 - 2019-12-20
Opis: Współpraca obejmowała organizację międzynarodowych konferencji w Krakowie (Natura, Człowiek, Kultura; Prof. Moolio był w radzie naukowej), realizację wspólnych projektów badawczych oraz publikacje naukowe. Zrealizowano także wizyty naukowe oraz przygotowano publikację dotyczącą zrównoważonego rozwoju Współ. praca trwa do dzisiaj.
 Apollo, M., Andreychouk, V., Moolio, P., Wengel, Y. & Myga-Piątek, U. (2020). Does the altitude of habitat influence residents' attitudes to guests? A new dimension in the residents' attitudes to tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 31, 100312. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100312>
 Apollo, M. & Moolio, P. (Eds.) (2022). *Poverty and Development: Problems and Prospects* (pp. 273). Bristol: Channel View Publications.
- w opracowaniu*
 Apollo, M. Moolio, P. (2026). Higher Up, Different Views: How Occupation Shapes Residents' Attitudes Towards Tourists.

8) Miejsce: Uniwersytet Yale [\[link\]](#)
Forma: stacjonarna
Funkcja: Visiting fellow
Opiekun naukowy: prof. Thomas Pogge
Czas trwania: 2019-10-24 - 2019-11-08
Opis: Organizacja konferencji Global Justice Program (wygłoszenie referatu [\[link\]](#)), wyjazd do Uniwersytetu w Arizonie w celu przeprowadzenia wywiadu z prof. Noam Chomsky [\[link\]](#).

9) Miejsce: Tribhuvan University, Kathmandu, Nepal
Forma: stacjonarna
Funkcja: Research fellow
Opiekun naukowy: prof. Suman S. Bhattarai
Czas trwania: 2018-04-25 - 2018-05-26
Opis: Konsultacje, badania pilotażowe w rejonie Annapurny (rozwój dróg i ich wpływ na turystykę regionu) oraz opracowanie i przygotowanie manuskryptu badań dotyczących erozji zoogenicznej (badania przeprowadzono wcześniej w dolinie Miyar w Himalajach Lahoul).

Apollo, M., Andreychouk, V. & Bhattarai, S. S. (2018). Short-Term Impacts of Livestock Grazing on Vegetation and Track Formation in a High Mountain Environment: A Case Study from the Himalayan Miyar Valley (India). *Sustainability*, 10(4), 951. <https://doi.org/10.3390/su10040951>

przed uzyskaniem stopnia doktora

10) Miejsce: St. Lawrence College, Kathmandu, Nepal
Forma: stacjonarna
Funkcja: Staż w ramach studiów doktoranckich, naukowo-dydaktyczny
Opiekun naukowy: prof. Suman S. Bhattarai & Krishna Prasad Dotel
Czas trwania: 2013-11-01 - 2013-12-18
Opis: 15 godzin dydaktycznych, badania terenowe w rejonie Annapurny (do doktoratu), prof. Suman S. Bhattarai została promotorem pomocniczym mojej pracy doktorskiej.

11) Miejsce: Pontificia Universidad Javeriana, Bogota, Colombia
Forma: stacjonarna
Funkcja: Staż w ramach studiów doktoranckich
Opiekun naukowy: dr Maria Urbanczyk
Czas trwania: 2013-05-17 - 2013-05-18
Opis: seminarium dla studentów, kwarantana i konsultacje naukowe związane z prowadzonymi badaniami w Andach.

12) Miejsce: St. Lawrence College, Kathmandu, Nepal
Forma: stacjonarna
Funkcja: Staż w ramach studiów doktoranckich, naukowo-dydaktyczny
Opiekun naukowy: prof. Suman S. Bhattarai & Krishna Prasad Dotel
Czas trwania: 2012-11-13 - 2012-12-21

Opis: 25 godzin dydaktycznych, badania dotyczące wpływu wyższych opłat za wstępny do atrakcji turystycznych, opublikowane później w:

Apollo, M. (2014). Dual pricing – two points of view (citizen and non-citizen). Case of entrance fees in tourist facilities in Nepal. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 120, 414-422.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.02.119>

5.3. Nagrody i stypendia [zał. D lub link]

W trakcie trwania kariery naukowej otrzymałem 10 nagród związanych z pracą naukową. 7 razy byłem laureatem stypendium, wliczając stypendium Ministra dla Wybitnych Młodych Naukowców.

po uzyskaniu stopnia doktora

1) **Rodzaj:** Nagroda [\[link\]](#)

Opis: 2. miejsce w rankingu 100 najlepszych naukowców w Polsce w 2026 r. w kategorii Nauki społeczne / Turystyka

Instytucja nadająca: Indeks Naukowy Alper-Doger

Data: 04-2026

2) **Rodzaj:** Nagroda

Opis: Najlepsza prezentacja

Instytucja nadająca: Komitet Naukowy 13th International Conference on Sustainable Tourism Development in Uncertain Times, OTS-Oxford; Kathmandu, Nepal.

Data: 04-2025

3) **Rodzaj:** Nagroda [\[link\]](#)

Opis: 3. miejsce w rankingu 100 najlepszych naukowców w Polsce w 2025 r. w kategorii Nauki społeczne / Turystyka

Instytucja nadająca: Indeks Naukowy Alper-Doger

Data: 04-2025

4) **Rodzaj:** Stypendium [\[link\]](#)

Opis: Stypendium Ministra RP dla Wybitnych Młodych Naukowców (2024-2027)

Instytucja nadająca: Minister Nauki RP

Data: 07-2026

5) **Rodzaj:** Nagroda [\[link\]](#)

Opis: 5. miejsce w rankingu 100 najlepszych naukowców w Polsce w 2024 r. w kategorii Nauki społeczne / Turystyka

Instytucja nadająca: Indeks Naukowy Alper-Doger

Data: 04-2024

6) **Rodzaj:** Nagroda [\[link\]](#)

Opis: Nagroda rektora UŚ (dodatek pro Jakościowy) za najlepsze osiągnięcia w projektach naukowych w 2022 roku

Instytucja nadająca: Rektor UŚ

Data: 07-2023

7) **Rodzaj:** Nagroda

Opis: Najlepiej zapowiadający się młody naukowiec

Instytucja nadająca: Komitet Naukowy 2nd Critical Tourism Studies Conference Asia Pacific. Wakayama University, Wakayama, Japan.

Data: 02-2021

8) **Rodzaj:** Nagroda

Opis: Najlepsza prezentacja

Instytucja nadająca: Komitet Naukowy Poland-Vietnam Symposium on Natural Science, High Technologies and Humanities for Young Scientists, Vietnam Academy of Science and Technology Hanoi, Vietnam.

Data: 02-2021

przed uzyskaniem stopnia doktora

9) **Rodzaj:** Nagroda

Opis: Labores parium honores – nagroda czwartego stopnia dla najlepszych wykładowców Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego

Instytucja nadająca: Dyrektor Instytutu Geografii

Data: 09-2016

10) **Rodzaj:** Nagroda

Opis: Najlepsza prezentacja

Instytucja nadająca: Komitet Naukowy The 3rd International Conference Geography, Environment and GIS for students and young researchers, Targoviste, Romania

Data: 05-2016

11) **Rodzaj:** Stypendium

Opis: Stypendium pro Jakościowe dla najlepszych doktorantów z UP Kraków (2014/2015)

Instytucja nadająca: Rektor UP Kraków

Data: 11-2014

12) **Rodzaj:** Stypendium

Opis: Stypendium dla najlepszych doktorantów (2014/2015)

Instytucja nadająca: Rektor UP Kraków

Data: 11-2014

13) Rodzaj: Stypendium

Opis: Stypendium projakościowe dla najlepszych doktorantów z UP Kraków (2013/2014)

Instytucja nadająca: Rektor UP Kraków

Data: 11-2014

14) Rodzaj: Stypendium

Opis: Stypendium dla najlepszych doktorantów (2013/2014)

Instytucja nadająca: Rektor UP Kraków

Data: 11-2014

15) Rodzaj: Nagroda [\[link\]](#)

Opis: Zwycięzca plebiscytu Ludzie Roku 2013

Instytucja nadająca: Gazeta Krakowska

Data: 02-2014

16) Rodzaj: Stypendium

Opis: Stypendium dla najlepszych doktorantów (2012/2013)

Instytucja nadająca: Rektor UP Kraków

Data: 3-2013

17) Rodzaj: Stypendium

Opis: Stypendium dla najlepszych doktorantów (2011/2012)

Instytucja nadająca: Rektor UP Kraków

Data: 11-2012

5.4. Uczestnictwo w międzynarodowych gremiach i czasopismach naukowych

Międzynarodowe gremia

1) **Funkcja:** Członek zwyczajny [\[link\]](#)

Nazwa: Global Justice Program, Yale University, New Haven, USA

Data: od 2021-02-13

2) **Funkcja:** Członek zarządu międzynarodowej organizacji pozarządowej [\[link\]](#)

Nazwa: Academics Stand Against Poverty (ASAP)

Data: od 2021-12-24

3) **Funkcja:** Członek rady naukowej [\[link\]](#)

Nazwa: OTS Academy, Oxford, UK

Data: od 2022-02-18

4) **Funkcja:** Zagraniczny członek rady redaktorskiej [\[link\]](#)

Nazwa: Geographical Society of Central Himalaya, Dehradun, India

Data: od 2025-11-29

Czasopisma naukowe

- 5) **Funkcja:** Redaktor naczelny (z prof. Heike Schänzel, AUT, NZ) [\[link\]](#)
Nazwa: *Frontiers in Sustainable Tourism (Social Impact)* (WoS & Scopus),
Lausanne, Switzerland
Data: od 2022-06-03
- 6) **Funkcja:** Redaktor naczelny (z prof. Thomas Pogge, Yale University, USA) [\[link\]](#)
Nazwa: *Journal of Academics Stand Against Poverty*, New Haven, USA
Data: od 2021-07-01
- 7) **Funkcja:** Redaktor (Foreign Member) [\[link\]](#)
Nazwa: *The Himalayan Bulletin*, Geographical Society of Central Himalaya,
Uttarakhand, India.
Data: od 2025-10-22
- 8) **Funkcja:** Członek rady naukowej [\[link\]](#)
Nazwa: *Journal of Tourism & Adventure* (JTA), Tribhuvan University, Nepal
Data: od 2019-02-17
- 9) **Funkcja:** Redaktor wydania specjalnego (z Wengel, Y., Herman, U.,
& Timothy, D.) [\[link\]](#)
Nazwa: *Frontiers in Sustainable Tourism* (WoS & Scopus), Special Issue:
Sensory experiences and their impact on tourism: How do visitors “sense” their
own experience?
Data: w trakcie
- 10) **Funkcja:** Redaktor wydania specjalnego (z Y. Wengel) [\[link\]](#)
Nazwa: *Journal of Outdoor Recreation and Tourism* (WoS & Scopus), Special
Issue: Tourism in Mountain Areas: Sustainability, Communities, and Changing
Environments.
Data: w trakcie
- 11) **Funkcja:** Redaktor wydania specjalnego (z Y. Wengel & B. Kler) [\[link\]](#)
Nazwa: *Frontiers in Sustainable Tourism* (WoS & Scopus), Special Issue:
Tourism Development, Sustainability, and Inclusion
Data: zakończone
- 12) **Funkcja:** Redaktor wydania specjalnego (z K. Kaciuk & P. Lewinska) [\[link\]](#)
Nazwa: *Sustainability* (WoS & Scopus), Special Issue: Frontier Technologies and
Methods in Sustainable Development Research
Data: zakończone
- 13) **Funkcja:** Członek rady naukowej [\[link\]](#)
Nazwa: *Journal On-Tourism & Sustainability* (JOTS), ISSN: 2515-6780, OTS
Academy, Oxford, UK.
Data: od 2022-12-01

14) **Funkcja:** Członek rady naukowej [\[link\]](#)

Nazwa: *Journal of Tourism & Adventure* (JTA), ISSN 2645-8683, Janapriya Multiple Campus (JMC), Tribhuvan University, Kathmandu, Nepal

Data: od 2018-06-01

15) **Funkcja:** Członek rady naukowej [\[link\]](#)

Nazwa: *Geoinformatica Polonica*, ISSN: 1642-2511, Polska Akademia Umiejętności, Kraków, Polska

Data: od 2023-02-01

5.5. Opieka naukowa i recenzje naukowe

5.5.1. Opieka naukowa [\[zał. E lub link\]](#)

Promotor prac doktorskich:

- 2024: Ms Nanpassakorn Ritpanitchajchava (Graduate School of Tourism Management, National Institute of Development Administration, Bangkok, Thailand); Dissertation title: Adventurous-Wellness Tourism Development Model for Tourists' Eudaimonic Experience; Supervisors: Prof. Dr. Ann Suwaree Namwong (National Institute of Development Administration, Bangkok, Thailand) and Dr. Michal Apollo [\[link\]](#)

5.5.2. Recenzje naukowe

Recenzje dla czasopism naukowych:

- Czasopisma indeksowane w SCOPUS, dane z ORCID: **171** [\[link\]](#)
- Czasopisma indeksowane w Web of Science: **157** [\[link\]](#)
- W sumie wykonane ponad 200 recenzji

Recenzje monografii:

- Recenzent książek z wydawnictwa Routledge [\[link\]](#)

Recenzent i egzaminator prac doktorskich:

- 2023: Pan Zhang Ke (Faculty of Business, Economics and Accountancy, Universiti Malaysia Sabah, Borneo, Malaysia); Dissertation title: Online Destination Image From The Generational Perspective: A Q-Study Of China As A Tourist Generating Region; Supervisor: Dr. Balvinder Kaur Kler (Faculty of Business, Economics and Accountancy, Universiti Malaysia Sabah, Borneo, Malaysia).

Recenzje wniosków grantowych:

- "Research Südtirol/Alto Adige 2024" (recenzent grantu na kwotę 500,000 Euro) Autonomous Province of Bozen/Bolzano - South Tyrol (Italy) [\[link\]](#)
- ASAP Yale Global Justice Program Fellowship (członek komisji od 2023) [\[link\]](#)

5.6. Konferencje naukowe

Uczestnictwo z referatem w 42 konferencjach naukowych (27 po doktoracie). W przypadku dwóch konferencji jako główny prelegent (Keynote speaker), a w przypadku 4 jako zaproszony mówca (Invited speaker). Szczegółowy zapis konferencji w załączniku 4. *Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę

6.1. Działalność dydaktyczna

- **Zajęcie prowadzone jako wykładowca Instytutu Geografii, Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie:**
Podstawy turystyki, Regiony turystyczne świata, Turystyka kwalifikowana, Organizacja imprez turystycznych, Organizacja imprez turystycznych i rekreacyjnych – warsztaty, Turystyka w Chinach i Azji Wschodniej.
Ocena zajęć (średnia)
- uzyskana z ankiety przeprowadzonej wśród studentów: 5,21 (przyjęta skala ocen: od 1 [słaba] do 6 [doskonała])
- uzyskana podczas hospitacji przez kierownika oddziału: 5,0 (przyjęta skala ocen: od 2 [słaba] do 5 [doskonała])
Nagroda dyrektora Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie za pracę dydaktyczną.
- **Zajęcie prowadzone jako wykładowca Instytutu Nauk o Ziemi, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach:**
Atrakcje turystyczne świata, Język obcy w turystyce (angielski), Ćwiczenia terenowe magisterskie, Warsztat badań w turystyce, Metodyka i technika obsługi ruchu turystycznego, Moduł fakultatywny z przedmiotami do wyboru (Turystyka przygodowa), Język obcy specjalistyczny (angielski).
Ocena z zajęć (średnia): uzyskana z ankiety przeprowadzonej wśród studentów: 4,87 (bardzo wysoka) (przyjęta skala ocen: od „wymaga zdecydowanej poprawy” [1,00-3,09] do „bardzo wysoka” [4,70-5,00])
- **Promotor pracy doktorskiej (co-promotor), magisterskiej i licencjackiej [\[link\]](#)**

6.2. Organizacyjna [zał. E lub link]

Działalność organizacyjna w ramach pracy na uczelni

- **Wykonanie opinii na temat proponowanego nowego kierunku studiów pt. Turystyka Zrównoważona (UŚ);** Autorzy: Waczesław Andrejczuk i Michał Apollo

- **Zaangażowany w tworzenie Śląskie Centrum Studiów Górskich (UŚ):** dyrektor dr. hab. Mariusz Jochemczyk [\[link\]](#)
- **Tworzenie materiałów promujących kierunek (UP Kraków)** np. [\[link\]](#)
- **Opiekun roku (UP Kraków)**
- **Komisje instytutowe, senackie i rektorskie (UP Kraków)**
- **Senator z głosem stanowiącym (UP Kraków)**
- **Członek uczelnianej komisji wyborczej (UP Kraków)**
- **Sekretarz komisji rekrutacyjnej (UP Kraków)**

Konferencje naukowe

Członek Komitetu Organizacyjnego (i naukowego)

- 1) **Funkcja:** Członek Komitetu Organizacyjnego i Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: First Yale University Global Justice Program Symposium on Pro-poor Mountain Tourism
Miejsce i data: Yale University, New Haven, USA, 5.12.2024
- 2) **Funkcja:** Członek Komitetu Organizacyjnego i Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: Annual Global Justice Program Conference, pięć edycji
Miejsce i data: Yale University, New Haven, USA (2021-2025)
- 3) **Funkcja:** Członek Komitetu Organizacyjnego i Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: Peaks and Parks: Mountain Tourism in Asia's Protected. Series of 3 webinars held in English (with simultaneous translation in Japanese).
Miejsce i data: Ritsumeikan Asia Pacific University, College of Asia Pacific Studies, Beppu, Oita, Japan. Supported by Japan's Ministry of the Environment: WEBINAR 1: Southeast Asia (February 19). WEBINAR 2: Northeast Asia (February 26). WEBINAR 3: South Asia (March 5).
- 4) **Funkcja:** Członek Komitetu Organizacyjnego i Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa Człowiek-Natura-Kultura, pięć edycji.
Miejsce i data: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, 2014 [\[link\]](#), 2015 [\[link\]](#), 2017 [\[link\]](#), 2018 [\[link\]](#), 2019 [\[link\]](#) (Patronat: Minister Szkolnictwa Wyższego i Nauki)

Członek Komitetu Naukowego

- 5) **Funkcja:** Członek Komitetu Naukowego
Nazwa: 14th International Conference on Sustainable Tourism Futures: From Uncertainty to Opportunity
Miejsce i data: AITM College (Asian Institute of Technology and Management), Kathmandu, Nepal, 29.09-1.10.2026 (nadchodząca)

- 6) **Funkcja:** Członek Komitetu Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: 13th International Conference on Sustainable Tourism Development in Uncertain Times
Miejsce i data: AITM College (Asian Institute of Technology and Management), Kathmandu, Nepal, 7–8.04.2025
- 7) **Funkcja:** Członek Komitetu Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: 12th International Conference on 'Sustainable Tourism & Development: Risks and Opportunities in Uncertain Times'
Miejsce i data: Kalika Multiple Campus, Pokhara, Nepal, 09-11.10.2023
- 8) **Funkcja:** Członek Komitetu Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: Poland-Vietnam Symposium on Natural Science, High Technologies and Humanities for Young Scientists
Miejsce i data: Vietnam Academy of Science and Technology, Hanoi, Vietnam, 16-18.06.2018
- 9) **Funkcja:** Członek Komitetu Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: 3rd International Conference on Social Science and Management (ICSSM 2017)
Miejsce i data: Xi'an, Shaanxi, China, 08-09.04.2017
- 10) **Funkcja:** Członek Komitetu Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: 2nd International Conference on Modern Economic Development and Environment Protection (ICMED 2017)
Miejsce i data: Qingdao, China, 16-17.12.2017
- 11) **Funkcja:** Członek Komitetu Naukowego [\[link\]](#)
Nazwa: 1st International Conference on Modern Economic Development and Environment Protection (ICMED 2016)
Miejsce i data: Chengdu, Sichuan, China, 28-29.05.2016

Inne aspekty działalności organizacyjnej wpisano poniżej (łączy się z działalnością popularyzującą).

6.3. Działalność popularyzująca

- **Funkcja:** Redaktor prowadzący i twórca filmów na kanale [\[link\]](#)
Nazwa: YouTube Yale Global Justice Program (suma odsłon: 326,600)
Opis: 2,290 obserwujących; 190 filmów
 Najczęściej odtwarzane:
 - Noam Chomsky [\[link\]](#)
 - Jeffrey Sachs [\[link\]](#)
 - Ralph Nader [\[link\]](#)
 - Steven Donziger [\[link\]](#)
 - Yanis Varoufakis [\[link\]](#)

- **Artykuły w prestiżowym The Conversation** (suma odsłon: 66,604)
 Przedrukowane później m.in. przez: Channel News Asia, Scroll.in, Phys.org, Down to Earth, South China Morning Post, Evening Report NZ, Philippine Canadian Inquirer, Radio New Zealand, Evening Report Post.
 - *70 years after the first ascent of Everest, the impact of mass mountaineering must be confronted* [\[link\]](#)
 - *Thinking of trekking to Everest Base Camp? Don't leave home without this expert advice* [\[link\]](#)

- **Funkcja:** Przewodniczący Jury [\[link\]](#)
Nazwa: ASAP Best Book Awards (najlepsze książki roku)
Opis: filmy z nagrodzonymi (opracowane przez M. Apollo) [\[link\]](#)

- **Funkcja:** Opiekun merytoryczny projektu [\[link\]](#)
Nazwa: Aleja Podróżników, Odkrywców i Zdobywców (ul. Lema, Kraków)

- **Funkcja:** Redaktor prowadzący
Nazwa: Książki popularno-naukowe:
 - Apollo, M., Lasyk, R., Legut, A. & Rettinger, R. (Eds.) (2018). *Great Polish Travellers, Explorers and Conquerors* (Second edition, pp. 226). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego [\[link\]](#)
 - Apollo, M., Lasyk, R. & Rettinger, R. (Eds.) (2017). *Great Polish Travellers, Explorers and Conquerors* (First edition, pp. 176). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego [\[link\]](#)
 Materiały z książki były wykorzystywane (i dalej są) w największych mediach, np.: RMF FM [\[link\]](#) czy Onet.pl [\[link\]](#)

- **Funkcja:** Opiekun merytoryczny (zajęcia i konkurs) [\[link\]](#)
Nazwa: Piknik Geograficzny w Tarnowie (2016-2022)
Opis: Warsztaty metodyczne dla nauczycieli geografii

- **Funkcja:** prowadzący zajęcia (626 lekcji w woj. Małopolskim, Śląskim i Świętokrzyskim)
Nazwa: Lekcja geografii z Uniwersytetem Pedagogicznym (2009-2014)
Źródło finansowania: Biuro Promocji Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie [\[link\]](#)

- **Prelekcje na festiwalach** (wybrane z kilkudziesięciu)
 - Ogólnopolskie Spotkania Podróżników, Żeglarzy i Alpinistów: Kolosy – największy festiwal podróżniczy w Europie (4 krotnie, w tym prowadzenie seminarium na zaproszenie [\[link\]](#))
 - Spotkania z Filmem Górskim
 - Niski Festiwal Górski [\[link\]](#)
 - Festiwal Podróżniczy "BEZ GRANIC"
 - Centrum Aktywności Seniorów „Optymista” Kraków
 - Krakowski Salon Turystyczny [\[link\]](#)
 - Zawojskie Włóczykijów Spotkania [\[link\]](#)
 - Dni Hotelarza i Turysty

- **Wywiady w dziennikach, tygodnikach, i innych mediach branżowych** (wybrane z kilkudziesięciu)
 - Wprost [\[link\]](#)
 - Gazeta Krakowska [\[link\]](#)
 - Dziennik Polski [\[link\]](#)
 - Gazeta Uniwersytecka [\[link\]](#)
 - American Alpine Journal [\[link\]](#)

- **Odczyty w Ambasadach, Konsulatach i Domach Polskich** (wybrane)
 - Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w New Delhi, Indie
 - Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Katmandu, Nepal
 - Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w New Delhi, Indie
 - Polskie Centrum Kultury – Stowarzyszenie „Polski Dom” – Seattle
 - Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Kuala Lumpur, Malezja
 - Spotkanie z Polonią w Kapsztadzie, Republika Południowej Afryki
 - Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Limie, Peru

- **Wywiady radiowe** (wybrane)
 - Radio Kraków
 - Radio Pryzmat
 - Radio Spektrum
 - Radio Plus
 - Radio Merkury - Poznań, Polskie Radio
 - Roxy (Grupa Agora)
 - Radio Złote Przeboje

- **Edycja wielu haseł w wikipedii** (wybrane)
 - mountaineering [\[link\]](#)
 - mountain [\[link\]](#)
 - human waste [\[link\]](#)
 - Himalayas [\[link\]](#)

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

7.1. Rozwój naukowy przed i po uzyskaniu stopnia doktora

W tabeli poniżej zamieszczono bibliometryczne zestawienie prac autora z uwzględnieniem okresu przed i po uzyskaniu stopnia doktora.

Zestawienie bibliometryczne prac wnioskodawcy przed i po doktoracie

	Rok	Liczba publikacji		Liczba punktów MNiSW		IF
		w roku	skumulowana	w roku	skumulowana	skumulowana
Przed uzyskaniem stopnia doktora	2010	2	2	0	0	
	2011	1	3	4	4	
	2012	1	4	1	5	
	2013	1	5	5	10	
	2014	5	10	36	46	
	2015	1	11	5	51	
	2016	1	12	5	56	
	2017	6	18	67	123	2,2
Po uzyskaniu stopnia doktora	2018	3	21	55	178	
	2019	2	23	160	338	
	2020	5	28	350	688	
	2021	18	46	1280	1968	
	2022	9	55	950	2918	
	2023	13	68	815	3733	
	2024	4	72	160	3893	
	2025	13	85	345	4238	
	2026	4	89	340	4578	107,82

7.2. Najbliższe plany działalności naukowej/publikacyjnej (zaawansowane)

▪ Artykuły naukowe (w druku)

Maciuk, K., Apollo, M., Olexova, C., Bursak, I. & Reményi, P. (2026). Real estate market reactions to the war in Ukraine in Hungary, Poland and Slovakia - historical data and prognosis. *Regional Statistics*. [Online first \[link\]](#)

Maciuk, K., Apollo, M., Olexova, C., Reményi, P., Bursak, I. & Kik, I. (2026). Temporary shelter or permanent change? The war's ripple effect on rental markets in Poland, Slovakia, and Hungary. *Regional Statistics*. [Online first \[link\]](#)

▪ Artykuły naukowe (w recenzji)

Melubo, K., Apollo, M., & Nyakunga, O.C. (2026) (in review). Redefining Access and Unlocking Tanzania: Rethinking the True Accessibility of Tourism. *Scientific Africa*.

Wengel, Y. & Apollo, M. (2026) (in review). Climbing the experience ladder: A typology of mountaineering tourists. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*.

Ritpanitchajchaval, N., Ashton, A. S., & Apollo, M. (2026) (in review). Linking Sensory Experience, Mountain Tourism, and Eudaimonic Well-Being: A Conceptual Framework. *Frontiers in Sustainable Tourism*.

Wengel, Y., Ramanayake, U., Apollo, M., Ma, L., & Han, L. (2026) (in review). Visitor Experience and Conservation Tensions in China's New National Park System. *Journal of Ecotourism*.

▪ **Artykuły naukowe (w opracowaniu, badania terenowe wykonane)**

Apollo, M. (2026). Roads that Connect and Destroy: Transport Development in Mountain Areas.

Apollo, M. & Schänzel, H. A (2026). Beyond the Selfie: A Comparative Study of How Guests and Hosts Perceive the Physical and Cultural Realities of Mountain Tourism.

Apollo, M. Moolio, P. (2026). Higher Up, Different Views: How Occupation Shapes Residents' Attitudes Towards Tourists.

▪ **Redakcja wydań specjalnych (w trakcie)**

Apollo, M., Wengel, Y., Herman, U., & Timothy, D. (2026) (Eds). Sensory experiences and their impact on tourism: How do visitors "sense" their own experience? *Frontiers in Sustainable Tourism*. [\[link\]](#)

Wengel, Y. & Apollo, M. (2027) (Eds). Tourism in Mountain Areas: Sustainability, Communities, and Changing Environments. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*. [\[link\]](#)

▪ **Książki edytowane (po konsultacjach z wyd. Routledge)**

Pukowiec-Kurda, K., Apollo, M., & Inostroza, L. (2027) (Eds). *Post-mining heritage to sustainable tourism development*. Routledge (zaawansowane rozmowy).

Apollo, M. & Reiser, D. (2028) (Eds). *Poo in the Wild - Human Waste in National Parks and Protected Areas Good Practice Management Strategies*. Routledge (wstępne rozmowy).

▪ **Organizacja konferencji**

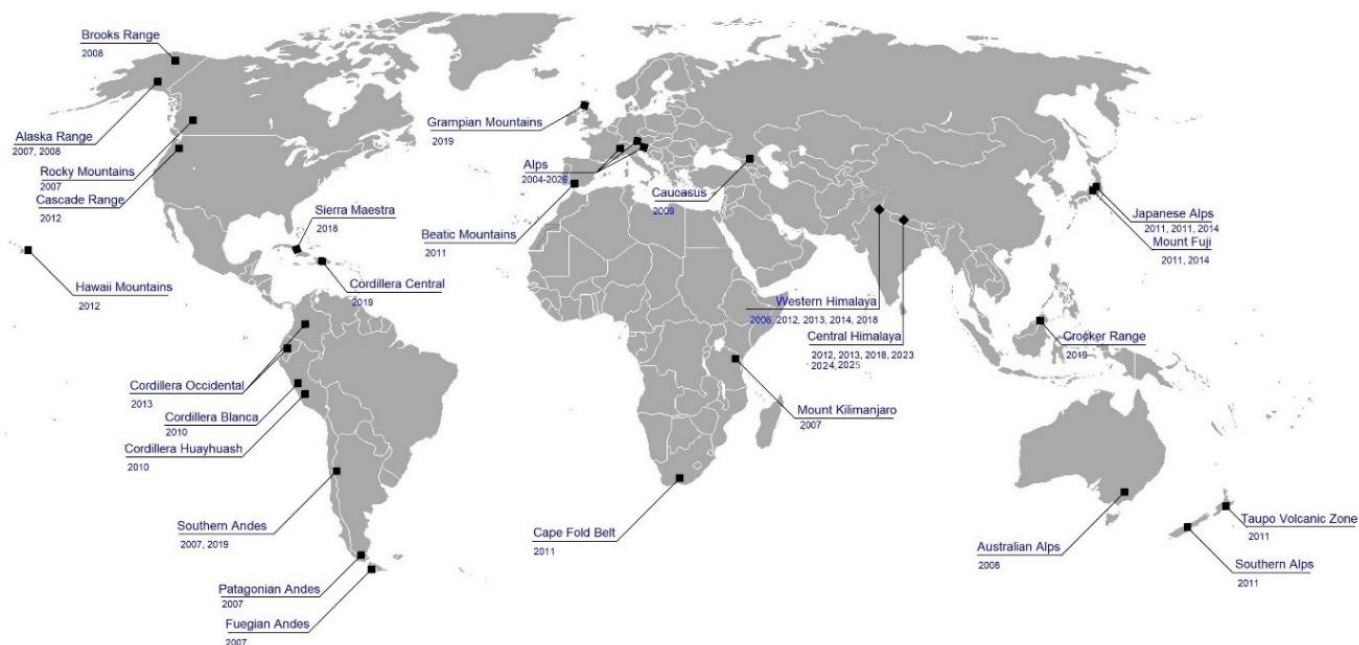
Apollo, M. Wengel, Y. Pogge, T. (Org). Second Yale University Global Justice Program Symposium on Pro-poor Mountain Tourism, Yale University, New Haven, USA (najprawdopodobniej grudzień 2026).

7.3. Osobista motywacja

W swoich badaniach staram się łączyć swoje różne pasje (Ryc. 15), ale to góry zawsze były mi najbliższe. Zanim rozpocząłem karierę naukową, wspinałem się na wiele gór świata (Ryc. 16). Wśród większych osiągnięć na tym polu wyróżniam pierwsze w historii wejścia na dwa niezdobyte wcześniej himalajskie szczyty: Masala Peak (2006 rok, w zespole z M. Żołądek) oraz Forgotten Peak (2012, w zespole z M. Żołądek i P. Varley). Za wejście na Forgotten Peak byłem nominowany do prestiżowej nagrody Polskiego Związku Alpinizmu *Jedynka*.

<p>Badacz</p> <p>Prace naukowe: 89 ; Cytowania (Google Scholar): 1552; indeks H 24; Zweryfikowane recenzje: 156 (tylko czasopisma WoS).</p> <p>https://scholar.google.com/citations?user=U-UpKwAAAAAJ</p> <p>https://www.webofscience.com/wos/author/rid/C-4715-2016</p> <p>https://www.researchgate.net/profile/Michal_Apollo</p> <p>https://orcid.org/0000-0002-7777-5176</p>	<p>Podróżnik</p> <p>Ponad 60 krajów na 6 kontynentach, wiele z nich kilkakrotnie, np. Indie (12), Stany Zjednoczone (15), Nepal (15);.</p> <p>Odwiedzone kraje</p>	<p>Alpinista</p> <p>Kilka nowych dróg wspinaczkowych, w tym pierwsze wejście na dwa szczyty Himalajów: Masala Peak (2006) i Forgotten Peak (2012).</p> <p>Regiony działalności górskiej</p>	<p>Ultra-maratończyk</p> <p>Biegi na dystansie 100 mil; UTMB; Szybkie wejścia na Aconcagua (6962 m n.p.m.) trasą „escape”: 10,5 godz. (w obie strony). Znajduje się wśród 23% najlepszych biegaczy ultra na świecie.</p> <p>https://itra.run/RunnerSpace/3529585</p> <p>UTMB WORLD SERIES https://utmb.world/en/runner/3529585_michal_apollo</p> <p>enduhub https://enduhub.com/pl/mapallo</p>
<p>Nurek</p> <p>Certyfikowany nurek zaawansowany AOWD PADI, z kilkoma nurkowaniami poniżej 30 metrów, w tym nurkowaniem w Barracuda Point na wyspie Sipadan i nurkowaniem nocnym na wyspie Tioman.</p> 	<p>Żeglarz</p> <p>Sternik jachtowy morski – obsługa jachtów o długości kadłuba do 18 metrów, które mogą być wyposażone w pomocniczy napęd silnikowy na wszystkich wodach morskich.</p> <p>POLSKI ZWIĄZEK ŻEGLARSKI POLISH YACHTING ASSOCIATION</p>	<p>Popularyzator nauki</p> <p>Ponad tysiąc wykładów popularnonaukowych, w tym wykład podczas Kolosów, największego europejskiego festiwalu. Główny redaktor książki: <i>Great Polish Travellers, Explorers and Conquerors</i></p> <p>https://ksiegarnia.pwn.pl/Wielcy-Polscy-Podrozniczy-Odkrywcy-i-Zdobycy-Great-Polish-Travellers-Explorers-and-Conquerors,775998814.p.html</p>	<p>Działacz NGO</p> <p>Członek globalnego zarządu organizacji Academics Stand Against Poverty (ASAP). ASAP jest zarejestrowana jako organizacja non-profit w Stanach Zjednoczonych.</p> <p>ASAP Academics Stand Against Poverty</p> <p>http://academicsstand.org/about/chapters/poland/</p>

Rycina 15. Zainteresowania i pasje

Rycina 16. Miejsca, w których uprawiałem wspinaczkę.

Po zakończeniu etapu alpinistycznego w moim życiu pojawił się inny sport: ultramaratony i biegi górskie. Jestem obecnie w 23% najlepszych biegaczy świata: ranking ITRA i UTMB. Ukończyłem m.in. jeden z najtrudniejszych ultramaratonów świata Ultra Trail Mont Blanc (174 km, 10 000 m przewyższenia), wbiegłem (jest to specyficzny i wymagający rodzaj szybkiej *wspinaczki*) na najwyższy szczyt Ameryki Południowej, Aconcaguę w 7h, najwyższy szczyt Dominikany, Pico Duarte w 10h, czy najwyższy szczyt Borneo, Mount Kinabalu w 5h).

Badania, które prowadzę, dotyczą przede wszystkim zróżnicowanych zmian zachodzących w środowisku górskim pod wpływem różnych form oddziaływania antropogenicznego, szczególnie różnych form turystyki. Podchodzę do problemu wieloaspektowo, lecz całościowo: interesują mnie zmiany zarówno elementów środowiska przyrodniczego gór, jak i zróżnicowane procesy transformacyjne zachodzące w społecznościach ludzkich zamieszkujących obszary górskie. Rozpatruję te zmiany w ujęciach przestrzennym, czasowym, dynamicznym oraz ewolucyjnym, oceniając stopień oraz charakter zachodzących zmian.

Moje badania mają na celu wykrycie prawidłowości, zdiagnozowanie wyzwań i zaproponowanie zrównoważonych rozwiązań dotyczących zarządzania turystyką w popularnych wysokogórskich destynacjach. Natomiast niniejsze badania [PN1, PN2, PN3] miały na celu poznanie wpływu (bezpośredniego i pośredniego) czynnika wysokościowego na charakter i stopień zmian zachodzących pod wpływem turystyki górskiej w społecznościach lokalnych zamieszkujących różne wysokości.

Reasumując, moim badaniom przyświecały zawsze dwie idee (motywy):

- (1) Podczas wszystkich turystycznych aktywności zawsze mogłem liczyć na pomoc społeczności lokalnych (w tym górali), którym chciałbym się swoją pracą odwdziżyć;
- (2) Jako osoba, posiadająca duże doświadczenie w zróżnicowanej działalności turystycznej (w tym górskiej), mam nieco szersze spojrzenie na problematykę turystyczną, co staram się wykorzystywać w mojej pracy naukowej.

Literatura

- Allport, G. (1935). Attitudes. In C. Murchison (Ed.), *Handbook of Social Psychology*. (pp. 798–844). Clark University Press.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056–1076.
<https://doi.org/10.1016/j.annals.2005.03.001>
- Andereck, K. L., & Vogt, C. A. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39(1), 27–36.
<https://doi.org/10.1177/004728750003900104>
- Andriotis, K., & Vaughan, D. R. (2003). Urban residents' attitudes towards tourism development: The case of Crete. *Journal of Travel Research*, 42(2), 172–185.
- Ap, J. (1992). Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 19(4), 665–690.
[https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90060-3](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90060-3)
- Ap, J. (2024). Community Perception. In Jafar Jafari & H. Xiao (Eds.), *Encyclopedia of Tourism* (pp. 183–185). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74923-1_142

- Ap, J., & Crompton, J. (1993). Residents' strategies for responding to tourism impacts. *Journal of Travel Research*, 32(1), 45–50. <https://doi.org/10.1177/0047287593032001>
- Apollo, M. (2015). The clash–social, environmental and economical changes in tourism destination areas caused by tourism the case of Himalayan villages (India and Nepal). *Current Issues of Tourism Research*, 5(1), 6–19.
- Apollo, M. (2017). The true accessibility of mountaineering: The case of the High Himalaya. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 17, 29–43. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2016.12.001>
- Apollo, M. (2021). *Environmental Impacts of Mountaineering: A Conceptual Framework*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-72667-6>
- Apollo, M. (2025). A bridge too far: the dilemma of transport development in peripheral mountain areas. *Journal of Tourism Futures*, 11(1), 23–37. <https://doi.org/10.1108/JTF-04-2024-0065>
- Apollo, M., & Andreychouk, V. (2020a). Mountaineering and the natural environment in developing countries: an insight to a comprehensive approach. *International Journal of Environmental Studies*, 1–12. <https://doi.org/10.1080/00207233.2019.1704047>
- Apollo, M., & Andreychouk, V. (2020b). Trampling intensity and vegetation response and recovery according to altitude: An experimental study from the Himalayan Miyar Valley. *Resources*, 9(8), 98. <https://doi.org/10.3390/RESOURCES9080098>
- Apollo, M., & Andreychouk, V. (2022). *Mountaineering Adventure Tourism and Local Communities: Social, Environmental and Economic Interactions*. Edward Elgar Publishing.
- Apollo, M., Andreychouk, V., Moolio, P., Wengel, Y., & Myga-Piątek, U. (2020). Does the altitude of habitat influence residents' attitudes to guests? A new dimension in the residents' attitudes to tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 31(October 2019). <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100312>
- Apollo, M., Andreychouk, V., Mostowska, J., Jin, Z., Maciuk, K., Rettinger, R., & Jones, T. E. (2021). Himalayan Nature-based Tourism. Potential, Regional Diversity, Nature Conservation and Touristic Load. *International Journal of Conservation Science*, 12(4), 1527–1546.
- Apollo, M., Andreychouk, V., Mostowska, J., Ziming, J., Maciuk, K., Rettinger, R., & Jones, T. E. (2021). Himalayan Nature-Based Tourism. Potential, Regional Diversity, Nature Conservation And Touristic Load. *International Journal of Conservation Science*, 12(4), 1527–1546.
- Apollo, M., Andreychouk, V., Rawat, K., Mostowska, J., Jones, T. E., Rettinger, R., & Maciuk, K. (2022). Himalayan nature-based tourism. Challenges for tourism and protected areas. *International Journal of Conservation Science*, 13(1), 249–266.
- Apollo, M., & Cheer, J. M. (2024). Irritation Index in Tourism. In J. Jafar & H. Xiao (Eds.), *Encyclopedia of Tourism* (pp. 1–2). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_746-1
- Apollo, M., & Rettinger, R. (2019). Mountaineering in Cuba: improvement of true accessibility as an opportunity for regional development of communities outside the tourism enclaves. *Current Issues in Tourism*, 15(22), 1797–1804. <https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1446920>
- Apollo, M., & Wengel, Y. (2022a). *Mountaineering tourism: A critical perspective*. Routledge.
- Apollo, M., & Wengel, Y. (2022b). Mountaineering Tourism. In D. Buhalis (Ed.), *Encyclopedia Of Tourism Management And Marketing*. Edward Elgar Publishing.
- Apollo, M., Wengel, Y., & Kler, B. (2025). Editorial: Tourism development, sustainability, and inclusion. *Frontiers in Sustainable Tourism*, 4(3), 454–460. <https://doi.org/10.3389/frsut.2025.1556258>
- Apollo, M., Wengel, Y., & Pogge, T. (2025). *Pro-Poor Mountain Tourism*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003392583>
- Aquino, R. S., Lück, M., & Schänzel, H. A. (2018). A conceptual framework of tourism social entrepreneurship for sustainable community development. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 37, 23–32. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.09.001>
- Babbie, E. R. (2013). *The Practice of Social Research*. Wadsworth Cengage Learning.

- Banerji, G., & Fareedi, M. (2009). Protection of Cultural Diversity in the Himalayas. *A Background Paper for a Workshop on Addressing Regional Disparities: Inclusive & Culturally Attuned Development for the Himalayas*.
- Baral, N., Stern, M. J., & Bhattarai, R. (2008). Contingent valuation of ecotourism in Annapurna conservation area, Nepal: Implications for sustainable park finance and local development. In *Ecological Economics* (Vol. 66, Issues 2–3, pp. 218–227). <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2008.02.004>
- Barry, R. G. (2008). Mountain weather and climate. In *Mountain weather and climate*. Cambridge University Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.1017/CBO9780511754753>
- Beedie, P., & Hudson, S. (2003). Emergence of mountain-based adventure tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 625–643. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(03\)00043-4](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00043-4)
- Beeton, S. (2006). *Community development through tourism*. Landlinks Press.
- Boller, F., Hunziker, M., Conedera, M., Elsasser, H., & Krebs, P. (2010). Fascinating remoteness: The dilemma of hiking tourism development in peripheral mountain areas. *Mountain Research and Development*, 30(4), 320–331. <https://doi.org/10.1659/MRD-JOURNAL-D-10-00018.1>
- Cohen, E. (1984). The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings. *Annual Review of Sociology*, 10(1), 373–392. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.10.080184.002105>
- Cohen, J. E., & Small, C. (1998). Hypsographic demography: The distribution of human population by altitude. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 95(24), 14009–14014. <https://doi.org/10.1073/pnas.95.24.14009>
- Colasante, A., D’Adamo, I., De Massis, A., & Italiano, S. (2024). An exploratory study of stakeholder views on the sustainable development of mountain tourism. *Sustainable Development*, 32(4), 3722–3735. <https://doi.org/10.1002/sd.2878>
- Cole, D. N. (1995). Experimental trampling of vegetation. II. Predictors of resistance and resilience. *Journal of Applied Ecology*, 32, 215–224. [https://doi.org/10.1016/0006-3207\(96\)83222-8](https://doi.org/10.1016/0006-3207(96)83222-8)
- Cole, D. N., & Spildie, D. R. (1998). Hiker, horse and llama trampling effects on native vegetation in Montana, USA. *Journal of Environmental Management*, 53(1), 61–71. <https://doi.org/10.1006/jema.1998.0192>
- Craig-Smith, S., & French, C. (1994). *Learning to live with tourism*. Pitman Publishing Pty Limited.
- Creamer, E. G. (2023). Integration in mixed method research. In *International Encyclopedia of Education* (4th ed., pp. 411–416). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.11041-3>
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage.
- Darwin, C. (1859). *On the origin of the species by means of natural selection*. Murray.
- Doxey, G. V. (1975). A causation of visitor-resident irritants, methodology, and research. *Conference Proceedings of Travel Research Association*, 195–198.
- Faulkner, B., & Tideswell, C. (1997). A framework for monitoring community impacts of tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(1), 3–28. <https://doi.org/10.1080/09669589708667272>
- García, F. A., Vázquez, A. B., & Macías, R. C. (2015). Resident’s attitudes towards the impacts of tourism. In *Tourism Management Perspectives* (Vol. 13, pp. 33–40). <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2014.11.002>
- Gawlik, A., Apollo, M., Andreychouk, V., & Wengel, Y. (2022). Pilgrimage tourism to sacred places of the high Himalaya. In G. Nyaupane & D. Timothy (Eds.), *Tourism and Sustainable Development in the Himalayas: Social, Environmental, and Economic Encounters*. Routledge.
- Godde, P. M., Price, M. F., & Zimmermann, F. M. (2009). Tourism and development in mountain regions: moving forward into the new millennium. In P. M. Godde, M. F. Price, & F. M. Zimmermann (Eds.), *Tourism and development in mountain regions*. (pp. 1–25). CABI. <https://doi.org/10.1079/9780851993911.0001>
- Hock, R., & Rasul, G. (2019). High Mountain Areas. In H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, V. Masson-Delmotte, P. Zhai, M. Tignor, E. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegria, M. Nicolai, A. Okem, J. Petzold, B. Rama, &

- N. M. Weyer (Eds.), *Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate* (pp. 133–151). IPCC.
- Holt, L. W. (2008). *Mountains, Mountaineering and Modernity: A Cultural History of German and Austrian Mountaineering, 1900–1945 (PhD thesis)*. The University of Texas at Austin.
- Huddleston, B., Ataman, E., Salvo, P. de, Zanetti, M., Bloise, M., Bel, J., Franceschini, G., & D'Ostiani, L. F. (2003). *Towards a GIS-based analysis of mountain environments and populations*. FAO Publications.
- Humboldt, A. (1807). *Ideen zu einer Geographie der Pflanzen nebst einem Naturgemalde der Tropenlander*. Cotta.
- Inkson, C., & Minnaert, L. (2018). *Tourism management: An introduction*. Sage.
- Ives, J. D. (2022). *Sustainable Mountain Development*. Springer International Publishing.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-96029-2>
- Jennings, G. (2010). *Tourism Research*. John Wiley & Sons.
- Job, H., Becken, S., & Lane, B. (2017). Protected Areas in a neoliberal world and the role of tourism in supporting conservation and sustainable development: an assessment of strategic planning, zoning, impact monitoring, and tourism management at natural World Heritage Sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(12), 1697–1718. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1377432>
- Johnston, B. R., & Edwards, T. (1994). The commodification of mountaineering. *Annals of Tourism Research*, 21(3), 459–478. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(94\)90114-7](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)90114-7)
- Jones, T., Bui, H., & Apollo, M. (2021). *Nature-based Tourism in Asia's Mountainous Protected Areas: A Trans-Regional Review of Peaks and Parks*. Springer International Publishing.
- Kariel, H., & Draper, D. (1992). Outdoor recreation in mountains. *GeoJournal*, 27(1).
<https://doi.org/10.1007/BF00150640>
- Kruczek, Z., Kruczek, M., & Szromek, A. R. (2018). Possibilities of using the tourism area life cycle model to understand and provide sustainable solution for tourism development in the antarctic region. In *Sustainability (Switzerland)*.
- Kunwar, R. R. (1989). *Fire of Himal: An Anthropological Study of the Sherpas of Nepal Himalayan Region*. Nirala Publications.
- Kuvan, Y., & Akan, P. (2005). Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya. *Tourism Management*, 26(5), 691–706.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.02.019>
- Lama, W. B., & Sattar, N. (2004). Mountain tourism and the conservation of biological and cultural diversity. In M. F. Price, L. Jansky, & A. A. Iatsenia (Eds.), *Key issues for mountain areas* (pp. 111–148). United Nations University Press.
- Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, 21(1), 121–139. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(94\)90008-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)90008-6)
- Leiper, N. (1990). Tourism Systems - An Interdisciplinary Perspective. In *Ocasional Paper No. 2, Department of Management Systems*. Massey University.
- Lindsay, P., & Norman, D. A. (1977). *Human information processing: An in-troduction to psychology*. Harcourt Brace Jovanovich.
- Liu, S., Wang, F., Sha, S., Cai, H., Ng, C. H., Feng, Y., & Xiang, Y.-T. (2023). A comparison of quality of life between older adults living in high and low altitude areas. *Frontiers in Public Health*, 11.
<https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1184967>
- MacCannell, D. (1976). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. Schocken Books Inc.
- McGregor, S. L. T. (2018). *Understanding and Evaluating Research: A Critical Guide*. Sage.
<https://doi.org/https://doi.org/10.4135/9781071802656>
- Messerli, B., & Ives, J. D. (1997). *Mountains of the World: A Global Priority*. Parthenon publishing group.

<https://doi.org/10.2307/3060455>

- Meybeck, M., Green, P., & Vörösmarty, C. (2001). A new typology for mountains and other relief classes: An application to global continental water resources and population distribution. *Mountain Research and Development*, 21(1), 34–45. [https://doi.org/10.1659/0276-4741\(2001\)021\[0034:ANTFMA\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1659/0276-4741(2001)021[0034:ANTFMA]2.0.CO;2)
- Miller, M. C., & Mair, H. (2020). Between space and place in mountaineering: navigating risk, death, and power. *Tourism Geographies*, 22(2), 354–369. <https://doi.org/10.1080/14616688.2019.1654538>
- Musa, G., Hall, C. M., & Higham, J. E. S. (2004). Tourism sustainability and health impacts in high altitude adventure, cultural and ecotourism destinations: A case study of nepal's sagarmatha national park. *Journal of Sustainable Tourism*, 12(4), 306–331. <https://doi.org/10.1080/09669580408667240>
- Musa, G., Higham, J., & Thompson-Carr, A. (2015). Mountaineering Tourism. In *Mountaineering Tour*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315769202>
- Nash, D. (1981). Tourism as an Anthropological Subject. *Current Anthropology*, 22(5), 461–481.
- Nepal, S. K. (2003). Tourism and the environment Perspectives from the Nepal Himalaya. In *Himal Books*.
- Nepal, S. K., & Chipeniuk, R. (2005). Mountain tourism: Toward a conceptual framework. *Tourism Geographies*, 7(3), 313–333. <https://doi.org/10.1080/14616680500164849>
- Nunkoo, R., & So, K. K. F. (2016). Residents' Support for Tourism: Testing Alternative Structural Models. *Journal of Travel Research*, 55(7), 847–861. <https://doi.org/10.1177/0047287515592972>
- Nyaupane, G. P., & Thapa, B. (2004). Evaluation of ecotourism: A comparative assessment in the Annapurna Conservation Area Project, Nepal. *Journal of Ecotourism*, 3(1), 20–45. <https://doi.org/10.1080/14724040408668148>
- Nyaupane, G. P., & Timothy, D. J. (2010). Power, regionalism and tourism policy in Bhutan. *Annals of Tourism Research*, 37(4), 969–988. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.03.006>
- Nyaupane, G. P., & Timothy, D. J. (2022). *Tourism and Development in the Himalaya*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003030126>
- Ortiz-Prado, E., Mendieta, G., Simbaña-Rivera, K., Gomez-Barreno, L., Landazuri, S., Vasconez, E., Calvopiña, M., & Viscor, G. (2022). Genotyped indigenous Kiwcha adults at high altitude are lighter and shorter than their low altitude counterparts. *Journal of Physiological Anthropology*, 41(1), 8. <https://doi.org/10.1186/s40101-022-00280-6>
- Paik, C., & Shawa, T. W. (2013). Altitude and adaptation: A study of geography and ethnic division. *Applied Geography*, 40, 212–221. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.02.003>
- Pearce, P. L. (1995). From culture shock and culture arrogance to culture exchange: Ideas towards sustainable socio-cultural tourism1. *Journal of Sustainable Tourism*, 3(3), 143–154. <https://doi.org/10.1080/09669589509510719>
- Plano Clark, V. L., Ivankova, N. V., & Yang, N. (2023). Frameworks for conceptualizing mixed methods research. In *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)* (pp. 390–401). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.11038-3>
- Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: A conceptual framework for research. *Tourism Management*, 27(1), 113–123. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.08.003>
- Prideaux, B. (2002). Building visitor attractions in peripheral areas? Can uniqueness overcome isolation to produce viability? *International Journal of Tourism Research*, 4(5), 379–389. <https://doi.org/10.1002/jtr.387>
- Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability Science*, 14(3), 681–695. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s11625-018-0627-5>
- Rahmonov, O., Szczypek, T., Niedźwiedz, T., Myga-Piątek, U., Rahmonov, M., & Snytko, V. A. (2017). The human impact on the transformation of juniper forest landscape in the western part of the Pamir-Alay range (Tajikistan). *Environmental Earth Sciences*, 76(8), 324. <https://doi.org/10.1007/s12665-017-6643-4>

- Rawat, D. S., & Sharma, S. (1997). The development of a road network and its impact on the growth of infrastructure: A study of Almora District in the Central Himalaya. *Mountain Research and Development*, 17(2), 117–126. <https://doi.org/10.2307/3673826>
- Romeo, R., Russo, L., F., P., M., N., S., M., & S., C. (2021). *Mountain tourism – Towards a more sustainable path*. FAO Publications.
- Sati, V. P. (2014). *Towards Sustainable Livelihoods and Ecosystems in Mountain Regions*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-03533-8>
- Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research. In *Tourism Management* (Vol. 42, pp. 37–49). <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.10.007>
- Sharpley, R. (2018). Tourism, tourists and society, fifth edition. In *Tourism, Tourists and Society, Fifth Edition*. <https://doi.org/10.4324/9781315210407>
- Shaw, G., & Williams, A. M. (2002). *Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspective*. Blackwell Publishers.
- Sheldon, P. J., & Abenoja, T. (2001). Resident attitudes in a mature destination: the case of Waikiki. *Tourism Management*, 22(5), 435–443. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00009-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00009-7)
- Sherpa, S., & Wengel, Y. (2023). *The Sherpas and Their Original Identity*. Cambridge Scholars Publishing.
- Sidle, R. C., & Ziegler, A. D. (2012). The dilemma of mountain roads. In *Nature Geoscience* (Vol. 5, Issue 7, pp. 437–438). <https://doi.org/10.1038/ngeo1512>
- Simmons, D. G., & Koirala, S. (2012). Tourism in Nepal, Bhutan and Tibet: Contrasts in the facilitation, constraining and control of tourism in the Himalayas. In *Tourism in South and Southeast Asia: Issues and Cases* (pp. 256–267). https://doi.org/10.4324/9780080519425_30
- Singh, S., Timothy, D. J., Dowling, R. K., & (Eds.). (2003). *Tourism in destination communities*. CABI Publishing. <https://doi.org/10.1079/9780851996110.0000>
- Skach, B. (2016). *The Annapurna Road: Development and Tourism on the Annapurna Circuit*. https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/2402
- Smith, V. (1977a). *Host and Guest. The Anthropology of Tourism*. Blackwell.
- Smith, V. (1977b). *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.2307/2804157>
- Smith, V., & Brent, M. (2001). *Hosts and guests revisited: tourism issues of the 21st century*. Cognizant Communication Corporation. [https://doi.org/10.1016/s0261-5177\(03\)00052-9](https://doi.org/10.1016/s0261-5177(03)00052-9)
- Timothy, D. J. (1998). Cooperative tourism planning in a developing destination. *Journal of Sustainable Tourism*, 6(1), 52–68. <https://doi.org/10.1080/09669589808667301>
- Timothy, D. J. (2002). Tourism and community development issues. In R. Sharpley & D. J. Telfer (Eds.), *Tourism and development: concepts and issues* (pp. 149–164). Channel View Publications.
- Timothy, D. J. (2017). *Managing Heritage and Cultural Tourism Resources*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315249933>
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2015). Tourism and Trails: Cultural, Ecological and Management Issues. In *Tourism and Trails: Cultural, Ecological and Management Issues*. Channel View Publications. <https://doi.org/10.1080/19407963.2015.1105500>
- Tribe, J., & Liburd, J. J. (2016). The tourism knowledge system. *Annals of Tourism Research*, 57, 44–61. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2015.11.011>
- Upadhyay, P. (2020). Tourist-Host Interactions and Tourism Experiences: A Study of Tourism Experiences and Effects in Sikles, Nepal. *The Gaze: Journal of Tourism and Hospitality*, 11(1), 81–106. <https://doi.org/10.3126/gaze.v11i1.26619>
- Valeri, M., Singh, A., Kumar, P., Hagh, T. A. K., & (Eds.). (2025). *Balancing Mountain Tourism, Cultural Heritage, and Environmental Stability*. IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-8764-1.ch006>

- Vargas-Sánchez, A., Plaza-Mejía, M. Á., & Porras-Bueno, N. (2016). Attitude. In *Encyclopedia of Tourism* (pp. 58–62). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01384-8_11
- Veal, A. J. (2017). *Research Methods for Leisure and Tourism: A Practical Guide*. Pearson Education.
- Vodeb, K., Fabjan, D., & Krstinić Nižić, M. (2021). RESIDENTS' PERCEPTIONS OF TOURISM IMPACTS AND SUPPORT FOR TOURISM DEVELOPMENT. *Tourism and Hospitality Management*, 27(1), 143–166. <https://doi.org/10.20867/thm.27.1.10>
- Wall, G. (1997). Is ecotourism sustainable? *Environmental Management*, 21, 484–491.
- Wang, Y., Ma, H., Fu, S., Guo, S., Yang, X., Luo, P., & Han, B. (2014). Long-Term Exposure to High Altitude Affects Voluntary Spatial Attention at Early and Late Processing Stages. *Scientific Reports*, 4(1), 4443. <https://doi.org/10.1038/srep04443>
- Wengel, Y. (2020). The micro-trends of emerging adventure tourism activities in Nepal. *Journal of Tourism Futures*. <https://doi.org/10.1108/JTF-01-2020-0011>
- Zhang, J., Inbakaran, R. J., & Jackson, M. S. (2006). Understanding Community Attitudes Towards Tourism and Host—Guest Interaction in the Urban—Rural Border Region. *Tourism Geographies*, 8(2), 182–204. <https://doi.org/10.1080/14616680600585455>
- Ziegler, A. D., Wasson, R. J., Sundriyal, Y., Srivastava, P., Sasges, G., Ramchunder, S. J., Ong, C. E., Nepal, S. K., McAdoo, B. G., Gillen, J., Bishwokarma, D., Bhardwaj, A., & Apollo, M. (2023). A call for reducing tourism risk to environmental hazards in the Himalaya. *Environmental Hazards*, 22(1), 1–28. <https://doi.org/10.1080/17477891.2021.1984196>
- Zurick, D. N., & Pacheco, J. (2006). *Illustrated atlas of the Himalaya*. The University Press of Kentucky.